

P. E. Svinhufvud ja nykyaika

Toimittanut Martti Häikiö

P. E. Svinhufvudin muistosäätiön julkaisu

Tämän julkaisun ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1998 nimellä Historian Ystävien Liiton ja P. E. Svinhufvudin muistosäätiön kustantamana.

ISBN [NUMERO HANKITTAVA YLIOPISTON KIRJASTOSTA]

(C) P. E. Svinhufvudin muistosäätiön ja kirjoittajat

KIRJAPAINON NIMI
Helsinki 2007

Sisällys

Martti Häikiö

P. E. Svinhufvud, tasavallan presidentti, valtionhoitaja

Ilman isää ja isoisää

Laillisuuskonflikti tekee politiikon

Itsenäisyys varmistetaan Saksan tuella

Maanpuolustushengen vahvistaja

Vahva presidentti

Jälkimaine

Eino Jutikkala

Kronikka Svinhufvud-säätiöstä

Patsas ja elämäkerta

Hiljaiselon kausi

Teiniseminaareja ja palkintoja

Kotkaniemi ja Ukko-Pekan puheet

Säätiön toiminta vuosina 1998–2007 (Juhana Aunesluoma)

P.E. Svinhufvud ja nykyaika.

Puheet hallintoneuvoston kokouksessa

Seikko Eskola 1983–1998

Martti Häikiö 1999–2006

Martti Häikiö

Svinhufvud, Pehr Evind (1861–1944)
tasavallan presidentti
valtionhoitaja

P. E. Svinhufvud oli Venäjältä irtautumiseen johtaneen oikeustaistelun näkyvin hahmo. Svinhufvud johti itsenäisyysjulistuksen antanutta ja vallankumouksen kukistanutta senaattia ja hankki Saksan tuen puolustuksen vahvistamiseksi. Pääministerinä ja presidenttinä hän johti 1930-luvulla kommunisminvastaisten lakien säätämistä ja taltutti Mäntsälän kapinaksi kärjistyneen oikeistoradikalismia sekä ohjasi Suomen ulkopoliittikan pohjoismaisen yhteistyön tielle. Vasemmiston vastaisen asenteensa vuoksi hänestä ei tullut koko kansan presidenttiä, vaikka hän leppoisana "Ukko-Pekkana" nauttikin laajaa suosiota.

Itsenäisen Suomen ensimmäinen valtionpäämies P. E. Svinhufvud vaikutti valtiollisen itsenäistymisen saavuttamiseen ja lujittamiseen kolmessa vaiheessa. Hän oli Venäjältä irtautumiseen johtaneen oikeustaistelun näkyvin hahmo. Hän johti itsenäisyysjulistuksen antanutta ja vallankumouksen kukistanutta senaattia ja hankki Saksan tuen puolustuksen vahvistamiseksi. 1930-luvun alussa hän ensin pääministerinä ja sitten presidenttinä johti ensin kommunisminvastaisten lakien säätämistä ja taltutti sitten Mäntsälän kapinaksi kärjistyneen oikeistoradikalismia sekä ohjasi Suomen ulkopoliittikan pohjoismaisen yhteistyön tielle. Jyrkän kommunismin ja vasemmiston vastaisen asenteensa johdosta hänestä ei tullut koko kansan presidenttiä, vaikka hän leppoisana "Ukko-Pekkana" nauttikin laajaa suosiota.

Ilman isää ja isoisää

Svinhufvudin lapsuutta leimasi isän ja isoisan menetys. Nuoruudessaan tai opiskeluaikaan hän ei poikennut ympäristöstään tavalla, joka olisi herättänyt huomiota tai ennakoanut hänen tulevia keskeisiä tehtäviään. Hänen isänsä, merikapteeni Pehr Gustaf Svinhufvud hukkuu Kreikan saaristossa 27-vuotiaana, kun Pehr Evind oli vasta 2-vuotias. Svinhufvud vietti varhaislapsuutensa hämäläistä sukujuurta olevan isänsä isän, lääninkamreeri Pehr Gustaf Svinhufvudin kodissa Sääksmäen Rapolassa, jossa suku oli asunut viisi sukupolvea. Karoliiniluutnantti Pehr Gustaf Svinhufvud af Qvalstad oli muuttanut Ruotsista taloon kotivävyksi isonvihan jälkeen. Suku oli aateloitu 1574.

Rapola joutui pakkohuutokauppaan, kun isoisä ampui itsensä. Svinhufvud muutti alle kouluikäisenä äitinsä ja vuotta vanhemman sisarensa kanssa Helsinkiin. Kesät perhe vietti Kangasniemellä. Äiti palveli neljä vuosikymmentä Hypoteekkiyhdistyksen konttorissa eikä mennyt uusiin naimisiin.

Suomenkielinen Svinhufvud kävi ruotsinkielisen Helsingin normaalikoulun ja kirjoittautui 16-vuotiaana Keisarilliseen Aleksanterin Yliopistoon 1878. Siellä hän valmistui ensin filosofian maisteriksi pääaineenaan Suomen, Venäjän ja Skandinavian historia, jota G. Z. Yrjö-Koskinen opetti. Sen jälkeen hän suoritti molempien oikeuksien kandidaatin tutkinnon. Svinhufvudin asevelvollisuus rajoittui kolmena kesänä pidettyihin yhteensä 12 viikon reservinharjoituksiin.

Svinhufvudin lakimiehen ura eteni normaaleja latuja: hän yleni Turun hovioikeudessa porras portaalta, toimi asianajajana ja istui käräjät. Tavanomaisesta poikkeavana voidaan pitää sitä, että hänet kutsuttiin varsin nuorena, 31-vuotiaana, senaatin lainvalmistelukunnan jäseneksi. Svinhufvud oli kuusi vuotta mukana suunnittelemassa laajamittaista verouudistusta. Hän piti työtään puuduttavana ja siirtyi hovioikeuden asessoriksi 1902 asettaen vakaaksi tavoitteekseen maalaistuomarin rauhallisen elämän. Naimisiin Svinhufvud meni kolmannen serkkunsa Ellen Timgrenin kanssa, jonka suvussa oli useita lakimiehiä.

Svinhufvud osallistui valtiopäiville aatelissäädyssä sukunsa päämiehenä ensimmäisen kerran 1894, samana vuonna kun keisari Aleksanteri III kuoli ja Nikolai II:sta tuli hänen seuraajansa. Svinhufvud ei noussut näkyvään asemaan säätyvaltiopäivillä. Hän esiintyi valtiopäivillä lähinnä suomen kielen oikeuksien puolesta.

Laillisuuskonflikti tekee poliitikon

Svinhufvudin lahjakkaan, mutta kuitenkin melko tavanomaisen tuomarin virkauran rikkoi poliittinen konflikti, joka syntyi Venäjän pyrkimyksestä sulauttaa autonomisen Suomen kiinteämmin itseensä venäläistämällä Suomen lainsäädäntöä ja yhteiskuntaa. Helmikuun manifestista 1899 käynnistynyt kehitys pakotti Svinhufvudin vaikeiden valtiollisten valintojen eteen. Hovioikeuden jäsenten tuli hänen mielestään noudattaa perustuslakia eikä laittomasti syntyneitä määräyksiä. Käytännön ongelmana oli suhtautuminen laittomien asevelvollisuuskutsuntojen toteuttamiseen.

Eräät helsinkiläiset valittivat Turun hovioikeuteen Uudenmaan läänin venäläisen kuvernöörin väkivaltaisuuksista tämän hajottaessa asevelvollisuuskutsuntojen yhteydessä 1902 sattuneen mielenosoituksen. Hovioikeus nosti syytteen kuvernööriä vastaan. Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov vaati toimenpiteiden keskeyttämistä, ja kun näin ei tapahtunut, hän vedoten asetukseen, jota Suomen kannalta pidettiin laittomalla tavalla syntyneenä, erotti 16 Turun hovioikeuden virkamiestä. Erotetut muodostivat hovioikeuden päättävien elinten enemmistön. Svinhufvudia pidettiin hovioikeuden vastarinnan sieluna.

Alun perin maltillisesta suomalaisen puolueen miehestä Svinhufvudista tuli jyrkkä perustuslaillinen, joka piti tuomarien ja virkamiesten vastarintaa oikeuskysymyksenä eikä nähnyt poliittisen tarkoituksenmukaisuuden tarjoavan kompromisseja. Erottamisensa jälkeen Svinhufvud muutti asianajajaksi Helsinkiin ja osallistui sekä valtiopäivien että passiivista vastarintaa johtaneen salaseura kagaalin poliittiseen toimintaan. Askeleen pidemmälle hän meni toimiessaan aktivistien pyynnöstä prokuraattori Eliel Soisalon-Soinisen murhanneen Lennart Hohenthalin puolustusasianajajana. Hän katsoi, että henkensä edestä taisteleva Suomi oli "oikeutettu käyttämään kaikkia niitä keinoja, joilla valtio puolustaa olemassaoloaan ja kansa kansallisuuttaan".

Svinhufvud oli nuorsuomalaisena poliitikkona keskeisesti mukana uuden eduskuntalaitoksen synnyssä ja tuli valituksi kansanedustajaksi. Hän yritti jättäytyä sivuun eturivin tehtävistä tultuaan valituksi Heinolan tuomiokunnan tuomariksi huhtikuussa 1906, mutta hänet valittiin kuitenkin ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan puhemieheksi, koska suurimmaksi puolueeksi nousseet sosialidemokraatit pitivät häntä "laittomuuden tunnetuimpana vastustajana". Pitkäaikaisena puhemiehenä hänen käsialaansa on pitkälle se verraten arvokas tyyli, jolla asioita eduskunnan täysistunnoissa on siitä pitäen käsitelty.

Svinhufvudin laillisuutta korostaneet puheet eduskunnan avajaisissa johtivat eduskunnan hajottamiseen. Valtiopäivien avajaisissa 1909 hän sanoi: "Suomen eduskunta ryhtyy työhönsä aikana, jolloin Suomen kansan mieltä synkistyy tietä, että Suomen asiain esittelyssä Korkealle Hallitsijalle edelleen noudatetaan järjestystä, joka on soveltumaton Suomen lakeihin ja käytännössä tuhoisa." Keisari hajotti välittömästi eduskunnan. Samoin kävi seuraavana vuonna.

Svinhufvud hyväksytti avajaispuheensa ennen niiden pitämistä eduskunnan suljetuissa istunnoissa. Hän oli kuitenkin omaksumallaan laillisuuskannalla ehdottomin, johdonmukaisin ja peräänantamattomin eikä suostunut taktisiin myönnytyksiin. Kun Svinhufvud ennen vuoden 1913 valtiopäivien avajaisia ilmoitti, että hän ei nytkään vaikenisi laittomuuksista, jos hänet valittaisiin puhemieheksi, sosiaalidemokraatit äänestivät omaa miestänsä peläten eduskunnan tulevan jälleen hajotetuksi. Svinhufvudia ei siis enää valittu puhemieheksi.

Svinhufvudia on arvosteltu siitä, että jyrkillä puheillaan hän käytännössä vaikeutti eduskunnan normaalia uudistustyötä. Toisaalta hänen jyrkkyydestään muodostui yksi niistä kiintopisteistä, joita vipuvartena käyttäen vastarinta kokosi voimansa ja johti Suomen itsenäistymiseen. 1900-luvun Euroopan historiassa on tavattu muitakin samankaltaisia linjanvalintoja, joissa yksilöt joutuvat valitsemaan, miten he suhtautuvat miehittäjänä pitämänsä vieraan vallan väkivalloin ylläpitämään järjestykseen. Erityisen kärjekkäänä tämä valintatilanne on koettu toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen miehityksissä maissa. Toisaalla on kollaboraation eli yhteistoiminnan ja toisaalla passiivisen tai aktiivisen, usein maanalaisen vastarinnan tie. Tilanteesta, persoonallisuudesta ja varsinkin historiallisen kehityksen lopputuloksesta riippuen historia antaa arvoa eri tavoin eri toimintatavat omaksuneiden tekemille ratkaisuille. Svinhufvudin jyrkkää linjaa Suomen laillisten oikeuksien puolustajana autonomian aikana arvostettiin 1920-, 1930- ja 1940-luvulla, mutta ei toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Neuvostoliiton ja kommunismin kaaduttua hänen arvostuksensa alkoi jälleen lisääntyä 1990-luvulla.

Eduskunnan rivimieheksi jäätyään Svinhufvud vetäytyi Lappeen tuomiokunnan tuomariksi. Venäläiset pääsivät lopulta käsiksi suomalaisten vastarinnan ruumiillistumaksi kehittyneeseen Svinhufvudiin, kun Suomeen oli ensimmäisen maailmansodan johdosta julistettu sotatila ja venäläisiä oli ryhdytty niin sanotun yhdenvertaisuuslain nojalla nimittämään Suomen virkoihin. Svinhufvud kieltäytyi noudattamasta venäläisen prokuraattori K. Kasanskin määräyksiä, joita hän piti laittomina, minkä perusteella hänet pidätettiin tuomarinpöydän takaa ja karkotettiin Siperiaan Tomskiin marraskuussa 1914.

Siperian karkotuksessa Svinhufvud eli varsin vapaasti metsästellen, käyden kirjeenvaihtoa kotimaahan ja seuraten kotimaan lehtiä. Hänen puolisonsa Ellen piti täysihoitolaa heidän kotonaan Luumäen Kotkaniemessä ja vieraili muutaman kerran miehensä luona. Siperiassa Svinhufvud oppi paikkaamaan itse omat vaatteensa ja kenkensä. Siperiasta hän piti yllä myös salaisia yhteyksiä jääkäri liikettä johtaneeseen aktivismiin. Jo lähtiessään hän oli luvannut palata "Jumalan ja (Saksan ylipäällikkö) Hindenburgin avulla". Kun tieto Venäjän maaliskuun vallankumouksesta saavutti Svinhufvudin karkotuspaikan Kolyvanin, Svinhufvud käveli kaupungin poliisikamarille ja ilmoitti mutkattomasti: "Se, joka minut tänne lähetti, on vangittu. Nyt minä lähdän takaisin kotiin." Viipurin ja Helsingin asemilla maanpaosta palaavaa Svinhufvudia juhlittiin kansallissankarina.

Itsenäisyys varmistetaan Saksan tuella

Venäjän väliaikainen hallitus nimitti Svinhufvudin prokuraattoriksi 3.4.1917. Hänen tehtäviinsä kuului sortokauden ajan laittomuuksien tutkinta, mikä johti melkoisiin puhdistuksiin virkakunnassa. Oikeuskanslerina Svinhufvud epäroï ainoan kerran elämässään suuren luokan kysymyksen ratkaisussa. Vasemmistoenemmistöinen eduskunta siirsi niin sanotulla valtalalla 18.7.1917 "korkeimman" eli keisarin vallan sisäpolitiikassa itselleen, mutta Venäjän väliaikainen hallitus ei vahvistanut valtalakia, vaan määräsi eduskunnan hajotettavaksi. Senaatin oli päätettävä hajotuskäskyn toimeenpanosta, ja prokuraattorin oli lausuttava mielipiteensä päätöksen laillisuudesta. Svinhufvud ei hyväksynyt valtalakia ja toivoi eduskunnan hajottamista, mutta toisaalta hänen omatoimisuuslinjansa teki vaikeaksi yhtyä väliaikaisen hallituksen hajotusmanifestissa käyttämiin perusteluihin. Hänen mukaansa hajotuskäsky oli laiton, sitten hän esitti perusteluja myös sen puolesta, ja kun senaatti äänin 7 - 6 päätti julkaista manifestin, hän ei merkinnyt vastalauseita senaatin pöytäkirjaan.

Bolshevikkien kaadettua Venäjän väliaikaisen hallituksen lokakuun vallankumouksessa Suomen senaatti ei enää tunnustanut heitä Suomen korkeimman vallan haltijoiksi ja totesi Suomen ja Venäjän valtioyhteyden lakanneen. Kesken vallankumousta Suomen vasemmisto järjesti suurlakon. Eduskunta julistautui 15.11.1917 Suomen korkeimman vallan haltijaksi. Sen jälkeen se valitsi 27.11. itsenäisyysseenaatin, jonka puheenjohtajana eli pääministerinä Svinhufvud antoi itsenäisyysjulistuksen eduskunnalle. Hän kävi myös henkilökohtaisesti hakemassa lupauksen Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta neuvostohallituksen johtajalta V. I. Leniniltä vuoden viimeisenä päivänä Pietarissa. Neuvosto-Venäjän kansankomissaarien neuvosto antoikin virallisen tunnustuksen 4.1.1918.

Suomella ei ollut omaa armeijaa. Svinhufvudin senaatti ryhtyi luomaan Suomeen järjestysvaltaa, valtuutti Venäjältä joulukuussa 1917 Suomeen palanneen kenraali Gustaf Mannerheimin johtamaan hallituksen sotilaallisia valmisteluja ja pyysi Saksaa kotiuttamaan koulutuksessa ja taistelutehtävissä olleen suomalaisen jääkäripataljoonan ja lähettämään muuta sotilasapua.

Sosialistien julistettua vallankumouksen Suomessa tammikuun lopulla 1918 Svinhufvud johti senaattia aluksi maan alta Helsingissä. Hän lähetti Saksalle ja Ruotsille interventiopyynnön. Kapinan aikana punaiset ryöstivät Svinhufvudin kodin Kotkaniemen Luumäellä. Helmikuun alussa Svinhufvudin yritys paeta punaisesta Helsingistä lentäen epäonnistui koneen jouduttua moottorivian takia palaamaan takaisin. Maaliskuun alussa Svinhufvud pääsi lopulta pakenemaan Helsingistä suojeluskuntalaisten venäläiseltä vartiostolta valtaamalla jäänsärkijä Tarmolla Tallinaan, josta hän jatkoi Berliinin. Suomen Saksan lähettiläs Edvard Hjelt oli muutamaa päivää ennen Svinhufvudin saapumista solminut Saksan kanssa sopimukset, joilla Suomi sidottiin sotilaallisesti, poliittisesti ja taloudellisesti Saksaan. Svinhufvudin rooli näiden sopimusten solmimisessa on epäselvä, mutta on todennäköistä, että hän tunsu ja hyväksyi sopimusten sisällön. Verhotulla järjestelyllä haluttiin ilmeisesti välttää hallituksen päämiestä kompromettoimasta itseään Suomen sitomisella Saksaan.

Syksyn 1917 ja kevään 1918 tapahtumat muuttivat Svinhufvudin puolella vuodessa rauhanomaiseen oikeustaisteluun uskovasta tasavaltalaisesta aktiivista voimankäyttöä kannattavaksi monarkistiksi. Venäläisten joukkojen karkottamisesta alkanut vapaussota ja aseelliseksi taisteluksi kehittynyt vallankumous yhtyivät veriseksi sisällissodaksi, jossa venäläiset joukot tukivat punaisia ja johon saksalaiset joukot osallistuivat muun muassa valtaamalla Helsingin. Sota päättyi Svinhufvudin johtaman laillisen hallituksen voittoon.

Vallankumous ja sota saivat hallituksen myös vahvistamaan valtiojohdon asemaa. Svinhufvud valittiin 18.5.1918 maan "korkeimman vallan käyttäjäksi" eli ensimmäiseksi valtionpäämieheksi. Tässä tehtävässä hän omaksui aktiivisen toimijan roolin nimittäen J. K. Paasikiven pääministeriksi ja ryhtyen itse valtionpäämiehenä johtamaan Suomen ulkopolitiikkaa. Vallankumouksen jälkiselvittelyssä Svinhufvud yritti valtionpäämiehenä kiirehtiä valtiorikosoikeuksien työtä ja armahti syksyllä yli 36 000 punavankia samalla, kun suurimman osan tuomioita lievennettiin.

Svinhufvud luotti vahvasti Saksan tukeen Suomen itsenäisyyden turvaamiseksi. Hän yritti saada sotilasliiton Saksan kanssa, mutta kun siitä ei tullut mitään, hän johti Suomen valtiosäännön muuttamista monarkistiseksi. Hän toimi aktiivisesti saksalaisen kuninkaan valitsemiseksi maahan matkustamalla henkilökohtaisesti Berliiniin ja pyytämällä Saksan keisari Vilhelm II:lta tämän poikaa Oskaria Suomen kuninkaaksi. Kuningashanke löi leimansa Svinhufvudin jälkimaineeseen pitkäksi ajaksi. Hän ajoi saksalaissuuntausta niin kuin yleensäkin välttämättömänä pitämäänsä toimintalinjaa erittäin tarmokkaasti. Monarkismi oli hänelle keino varmistaa Saksan tuki, ei päinvastoin. Svinhufvud ei missään vaiheessa ollut rojalisti.

Ensimmäisen maailmansodan päättyminen Saksan tappioon johti saksalaissuuntauksesta luopumiseen. Ensin Suomen kuninkaaksi valittu Hessenin prinssi Friedrich Karl neuvon saatuaan kieltäytyi ottamasta kruunua vastaan. Svinhufvud ilmoitti 10.12. luopuvansa korkeimman vallan haltijan tehtävistään ja maa palasi tasavallan tielle. Eronsa ehdoksi Svinhufvud asetti ulkopoliittisen suunnanmuutoksen eli sen, että maailmansodan voittajiin kiinteää yhteyttä pitänyt vapaussodan ylipäällikkö kenraali Mannerheim valittaisiin hänet seuraajakseen. Svinhufvud erosi 17.12, myös oikeuskansleriksi uudelleen nimitetystä prokuraattorin virastaan, josta hän oli ollut virkavapaana, ja niin hänestä tuli lopultakin jälleen yksityishenkilö. Erikoista on, että Svinhufvud oli pitänyt hallussaan ylimmän laillisuuden valvojan eli prokuraattorin/oikeuskanslerin virkaa samaan aikaan kun hän toimi hallituksen päämiehenä ja korkeimman vallan haltijana. Omituisuutta ei vähennä se, että käytännössä useimmat oikeuskanslerin asiat hoiti apulainen.

Maanpuolustushengen vahvistaja

Jättäytyttyään sivuun valtiollisesta elämästä Svinhufvud oli muutaman vuoden Turkuun perustetun luottolaitoksen Suomen Vakuus Oy:n toimitusjohtajana, mutta uutta kokeileva yritys ei menestynyt. Parin vuoden pankkimiehen uran jälkeen Svinhufvud vetäytyi valtion myöntämän eläkkeen turvin Kotkaniemeen Luumäelle. Kotkaniemi oli Svinhufvudin edeltäjänä olleen Lappeen tuomiokunnan tuomarin maatila, jonka viljelys oli harrastusluonteista. Kerran aikaisemmin kun Svinhufvudilta kysyttiin, miten Kotkaniemen maanviljelys kannattaa, hän vastasi: "Kyllä se kannattaa, kun minä maksan menot ja Ellen saa tulot."

Jo Turussa Svinhufvud oli liittynyt suojeluskuntaan. Luumäellä siitä tuli hänen tärkein harrastuksensa. Viidessä vuodessa hän eteni sotamiehestä vääpeliksi tunnollisesti kaikki portaat edeten osallistuen myös järjestön hallintoon. Vanhana metsästäjänä hän aloitti aktiivisen ampumarjoittelun kehittyen menestykselliseksi kilpa-ampujaksi. Svinhufvudista tuli nuoren tasavallan maanpuolustushengen ruumiillistuma, kivääriä suojeluskuntapuvussa kantava kansanomaisen "Ukko-Pekka", jonka henkilökohtainen esimerkki vaikutti voimakkaasti suojeluskuntien työn laajenemiseen. Hän katsoi, että Suomen itsenäisyyden turvaaminen edellytti koko porvarillisen kansanosan osallistumista maanpuolustuksen vahvistamiseen.

Svinhufvud oli kokoomuspuolueen rivijäsen. Puolue nimesi hänet ehdokkaakseen 1925 presidentinvaaleihin, joissa hän sai 68 valitsijamiestä. Mutta kun valitsijamiesten neuvotteluissa näytti siltä, ettei hänellä ollut riittävästi kannatusta, puolueen valitsijamiehet äänestivät jo ensimmäisellä kierroksella toista kokoomuslaista Hugo Suolahtea.

Kommunismien vastaisen toiminnan järjestäytyttyä lapuanliikkeeksi presidentti Lauri Kristian Relander kutsui Svinhufvudin pääministeriksi 1930. Svinhufvud piti hallituksen ensimmäisessä istunnossa puheen, jossa hän ilmaisi kaksoisstrategiaan perustuvan linjansa, jonka tavoitteena oli sekä kommunismin juuriminen että oikeusjärjestyksen voimassapitäminen. "Kun hallitus toimii maanpetoksellisten voimien kukistamiseksi, pitää hallitus välttämättömänä, että kaikki laillisuudesta poikkeavat teot ja toimenpiteet yksityisten kansalaisten tai kansalaispiirien puolelta heti lopetetaan." Svinhufvudin laillisuusvaatimusta vastassa oli lapuanliikkeen äärimmäisyysaineiden "me teemme mitä tahdomme"-asenne.

Hallituksen määräyksestä kaikki kommunistiset kansanedustajat pidätettiin. Kun eduskunta äänesti kommunistilait yli vaalien, presidentti Relander hajotti pääministerin esityksestä eduskunnan ja määräsi uudet vaalit, joissa porvarilliset ryhmät saivat lakien hyväksymiseen vaadittavan 2/3:n enemmistön.

Presidentinvaaleissa 1931 Svinhufvud oli lähinnä kokoomukseen nojaavan, mutta puoluerajat ylittävän vaaliliiton ehdokkaana saaden 64 valitsijamiestä. Kolmannessa äänestyksessä Maalaisliitto tuli Svinhufvudin taakse, minkä ansiosta hän tuli valituksi 151 äänellä entisen presidentin K. J. Ståhlbergin saadessa 149 ääntä.

Vahva presidentti

Presidenttinä Svinhufvud kutsui ensi töikseen vuodesta 1919 valtiollisesta elämästä syrjässä olleen Mannerheimin uudistetun puolustusneuvoston puheenjohtajaksi. Hän antoi Mannerheimille suuret valtuudet johtaa myös puolustusvoimien operatiivisia valmisteluja sodan varalta.

Vakavimman haasteensa eteen presidentti Svinhufvud joutui, kun Mäntsälään helmi-maaliskuun vaihteessa 1932 sosiaalidemokraattien puhetilaisuutta estämään kokoontuneet suojeluskuntalaiset tekivät kapinan, jota lapuanliikkeen johto ryhtyi myötäilemään vaatimalla hallituksen eroa. Kapinan uhatessa presidentti Svinhufvud otti hallituksen, armeijan ja suojeluskuntien operatiivisen johdon omiin käsiinsä. Käännekohdaksi muodostui presidentin radiossa pitämän puhe, jossa hän kehotti kapinallisia antautumaan ja käski kaikkia Mäntsälään aikovia suojeluskuntalaisia palaamaan koteihinsa: "Minä olen läpi pitkän elämäni taistellut lain ja oikeuden ylläpitämiseksi, ja minä en voi sallia sitä, että laki nyt tallataan jalkojen alle ja kansalaiset johdetaan aseelliseen taisteluun toisiansa vastaan." Hän asettui henkilökohtaisesti kapinoitsijoita vastaan: "Kun nyt olen omalla vastuullani, kenestäkään riippumatta, ottanut vastatakseni rauhan palauttamisesta maahan, kohdistuu jokainen salahanke tästä lähtien, paitsi laillista järjestystä, myöskin minua vastaan henkilökohtaisesti, joka itse olen suojeluskuntalaisten riveissä marssinut yhteiskuntarauhan ylläpitäjänä." Hän lisäsi vielä: "Rauha on kiireimmiten saatava maahan, ja ne epäkohdat, joita valtiollisessa elämässämme on, sen jälkeen laillisessa järjestyksessä poistettavat."

Kapinan teki vaaralliseksi se, että sen vaatimuksia myötäilivät monet kenraalit. Entisten aktivistien valmistelut Mannerheimin nostamiseksi Suomen diktaattoriksi olivat varsin pitkällä. Mutta Svinhufvudin radiopuhe taittoi kapinan selkärangan, minkä jälkeen eri puolilta maata Mäntsälään lähdössä olleet suojeluskuntalaiset kääntyivät takaisin ja kapinalliset antautuivat.

Svinhufvud joutui sammuttamaan kapinan myös omassa perheessään, kun poika Eino Svinhufvud oli ilmoittanut lähtevänsä Mäntsälän miesten tueksi. "Minä sanon, että sinä et lähde täältä nyt mihinkään. Se mitä Mäntsälässä tapahtuu, on verrattavissa joukkohulluuteen. Sitä tartuntaa tähän perheeseen ei hankita!" Isä ja poika ottivat koväänisesti yhteen, ja vähä vähältä poika antoi periksi.

Mäntsälän kapinan vaikea jälkiselvittely ja talouspula johtivat maalaisliittolaisen J. E. Sunilan hallituksen eroon. Tilalle tuli edistyspuolueen T. M. Kivimäen johtama vähemmistöhallitus, jota voidaan hyvällä syyllä nimittää presidentin hallitukseksi. Svinhufvud osallistui aktiivisesti monien merkittävien sisäpoliittisten kysymysten käsittelyyn. Hallitus istui peräti melkein neljä vuotta, mikä merkitsi parlamentaaristen olojen huomattavaa vakiintumista, sillä edellinen ennätys oli alle kahden vuoden. Kivimäen hallitus yritti monin esityksin vahvistaa valtionpäämiehen ja hallituksen asemaa suhteessa eduskuntaan siinä kuitenkin onnistumatta. Samoin Svinhufvud epäonnistui henkilökohtaiseksi luonnehdittavassa yrityksessään ratkaista varsin sumeilemattomasti Helsingin yliopiston kielikysymys.

Ulkopolitiikassa lähdettiin Svinhufvudin presidenttikaudella Mannerheimin ja Paasikiven avustamana määrätietoisesti pohjoismaisen suuntauksen tielle. Suhteita Ruotsiin pyrittiin kehittämään kaikilla aloilla ja erityisesti puolustuspolitiikassa. Ulkopolitiikan käytännön johtamisen Svinhufvud jätti ulkoministereilleen Aarno Yrjö-Koskiselle ja varsinkin Antti Hackzellille. Svinhufvud ei tehnyt yhtään virallista valtiovierailua eikä sellaisia tehty hänen aikanaan Suomeen. Yksityisiä vierailuja sen sijaan oli useita erityisesti Viron ja Ruotsin kanssa.

Vuoden 1936 eduskuntavaalien jälkeen Svinhufvud ensin myöntyi 83 paikkaa eduskuntaan saaneiden sosiaalidemokraattien mukaan tuloon hallitukseen, mutta sitten hän perui lupauksensa. Tästä häntä arvosteltiin sekä presidentin liiallisena vallankäyttönä että poliittisesti epäviisaana menettelynä. Svinhufvud perusteli kantaansa lähinnä Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) ohjelman "marxilaisuudella", mutta tätäkin enemmän hänen kantaansa vaikutti kevään 1918 kokemus sekä Väinö Tannerin vähemmistöhallituksen ylimitoitettu ohjelma 1926 - 1927.

SDP:n sivuuttaminen hallitusta muodostettaessa ratkaisi 1937 presidentinvaalin, sillä puolue otti tavoitteekseen Svinhufvudin syrjäyttämisen. SDP lupasi tukensa Maalaisliiton ehdokkaalle, mikäli puolueet muodostaisivat yhteishallituksen, ja tähän Maalaisliitto myös suostui. Valitsijamiesten ensimmäisessä äänestyksessä Svinhufvud sai 94 ääntä, kun Ståhlberg sai 150 ääntä. Toisella kierroksella SDP siirsi kannatuksensa Kyösti Kalliolle, joka tulikin valituksi.

Svinhufvud oli valintaan tyytymätön, koska hän piti Kalliota liian heikkona. "Demokraattinen järjestelmä vaatii vastapainokseen, että ohjia pitelevät lujasti käsissään voimakkaat persoonallisuudet." Erotessaan presidentin tehtävistä Svinhufvud tiivistä poliittisen testamenttinsa: "Ensin on rajat turvattava, sitten vasta leipää levitettävä."

Svinhufvud vetäytyi jälleen Kotkaniemeen yksityishenkilöksi. Mutta talvisodan loppuvaiheessa hän matkusti Saksaan hankkiakseen tukea Suomelle. Hitler ei kuitenkaan suostunut ottamaan häntä vastaan niin kuin ei Mussolinikaan Roomassa, jonne Svinhufvud myös matkusti. Sen sijaan Svinhufvud tapasi paavi Pius XII:n.

Jatkosodan aikana Svinhufvud laati syksyllä 1943 pienenä painoksena painetun *Kansallisen ohjelman*, joka perustui Suur-Suomen luomiseen aktiivisella sodankäynnillä. Svinhufvudin hautajaisissa tammikuussa 1944 korostettiin peräänantamattomuutta Neuvostoliiton suuntaan, mitä paikalla ollut pääministeri Edwin Linkomies piti rauhantunnustelujen keskellä sopimattomana mielenosoituksena.

Jälkimaine

Svinhufvudin jälkimaine on ollut vahvasti kaksijakoinen. Toisaalta hänen jyrkää laillisuuskantansa, peloton ja henkilökohtaisiin uhrauksiin ja Siperian karkotukseen johtanut toimintansa Suomen oikeusjärjestyksen puolustamiseksi sortokausina ja hänen päättäväinen Mäntsälän kapinan kukistamisensa ovat jatkuvasti saaneet myönteisen arvostuksen osakseen.

Mutta toisaalta hänen poliittisen toimintansa yksiviivaisuutta ja erityisesti hänen totaalista turvautumistaan Saksaan 1918 on arvosteltu. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä ei jyrkkä perustuslaillisuus eikä Saksan ystävyys ollut muotia. SDP:n torjumista 1930-luvulla pidettiin myös virheenä, kun muutamaa vuotta myöhemmin oli nähty, mikä merkitys punamultahallituksen kautta vahvistetulla yksimielisyydellä oli talvisodassa.

Neuvostoliiton ja kansainvälisen kommunismin romahduksen jälkeen Svinhufvudin toiminta näyttäytyä jälleen uudessa valossa. Hänen aktiivinen kommunisminvastaisuutensa ja nuoren tasavallan maanpuolustuksen vahvistamiseen tähtäävä toimintansa vaikuttavat tämän päivän ihmiselle oikeaan osuneelta ja jopa harvinaisen kaukonäköiseltä linjalta.

Yhteiskunnalliselta näkemykseltään Svinhufvud oli "ukkotuomari", jonka oikeustaju, arvostelukyky ja kansanomaisuus ovat historiallista perintöä maalaispitäjien nimismiehiltä ja tuomareilta. Erityisesti vanhemmalla iällä omaksutun "Ukko-Pekan" muhean olemuksen alle kätkeytyi älykäs juristi, jonka poliittisen taktiikan taju oli huomattavan hyvin kehittynyt. Ulkokuoren pettävyys oli sukua kirjailija Frans Emil Sillanpään vanhemmiten omaksumalle "Taatan" roolille. Svinhufvudia voi pitää varsin oppineena käytännön lakimiehenä - olihan hänen peruskoulutuksensa laaja ja lisäksi hän oli kuusi vuotta lainvalmistelijana muun muassa tekemässä esitöitä aikansa suurelle verouudistukselle. Vaikka hänen lukeneisuutensa pohja etenkin vanhemmalla iällä kaventui, kykeni hän älykkäänä käytännön miehenä oivaltamaan nopeasti poliittisen tilanteen vaatimukset.

Näennäisen epäpoliittisuuden kuoren alla Svinhufvudilla oli vahva ja hyvin toimiva näkemys valtiollisen elämän johtamisesta. Hänen valtiokäsitystään voi monessa suhteessa pitää peruskonservatiivisena. Hän ei ollut varsinaisen "yöpartijavaltion" kannattaja, vaan katsoi, että vahvaa valtiota tarvittiin maanpuolustuksen ja oikeusjärjestyksen ylläpitämiseksi, mutta myös yhteiskunnallisten epäkohtien poistamiseksi.

Svinhufvudin vaikutus politiikkaan perustui paljolti hänen järkähtämättömään, peräänantamattomaan ja pelottomaan luonteeseensa, henkilökohtaiseen auktoriteettiinsa. Hän piti omaksumistaan periaatteista kiinni kaikissa oloissa ja ajoi poliittisia tavoitteitaan erittäin aktiivisesti. Tässä mielessä hän tuo mieleen Amerikan Yhdysvaltojen perustajan George Washingtonin. Kun muut painoivat päänsä alas, alistuivat ja taktikoivat, jäivät Washington ja Svinhufvud pystyyn ja näyttivät suuntaa itsenäisyystaistelua käyville kansakunnille.

Johtamisessaan Svinhufvud loi oman esikuntansa, jonka jäsenille hän antoi suuren toimintavapauden. Hän johti kannanotoilla, linjanvedoilla, suuren strategian luomisella, ei yksityiskohtiin puuttumalla. Hänen vaikutusvaltansa ei perustunut laajaan ja jatkuvasti ylläpidettyyn henkilö- tai valtaverkostoon, vaan selkeästi ilmaistuihin periaatteisiin. Kriisitilanteissa hän tarttui vahvalla kädellä myös päivittäiseen operatiiviseen johtoon.

Suuri murros Svinhufvudin aatemaailmassa tapahtui anarkian ja punaisen vallankumouksen aikana 1917 - 1918. Hän muuttui tasavaltalaisesta oikeustaistelijasta vahvan valtionpäämiehen, aktiivisen maanpuolustustyön ja ulkovaltojen avun kannattajaksi. Idealismi väistyi valtopolitiikan realiteettien tunnustamisen tieltä.

Pehr Evind Svinhufvud S 15.12.1861 Sääksmäki, K 29.2.1944 Luumäki. V merikapteeni Pehr Gustaf Svinhufvud ja Olga von Becker. P 1889 - 1944 Alma Ellen Timgren S 1869, K 1953, PV hovioikeudenneuvos Gustaf Werner Timgren ja Alma Sofia Malvina Svinhufvud. Lapset: Pehr Yngve S 1890, K 1991, varatuomari; Ilmo Gretel (Sommar) S 1892, K 1969; Aino Mary (Alfthan) S 1893, K 1980, hammaslääkäri; Eino Gustaf S 1896, K 1938, filosofian tohtori; Arne Bertel S 1904, K 1942; Veikko Eivind S 1908, K 1969, metsänhoitaja, kansanedustaja.

URA. Filosofian kandidaatti 1881; molempien oikeuksien kandidaatti 1886; varatuomari 1888.

Lainvalmistelukunnan jäsen 1893 - 1901; Turun hovioikeuden asessori 1902, erotettu 1903; Heinolan tuomiokunnan tuomari 1906; Lappeen tuomiokunnan tuomari 1908, erotettu, karkotettu Siperiaan 1914; prokuraattori 1917 - 1918; Suomen Vakuus Oy:n toimitusjohtaja 1919 - 1920.

Ritariston ja aatelin valtiopäivjäsen 1894, 1899 - 1906; Nuorsuomalaisen puolueen kansanedustaja (Mikkelin läänin vaalipiiri, Viipurin läänin itäinen vaalipiiri) 1907 - 1914, 1917, kokoomuspuolueen (Uudenmaan läänin vaalipiiri) 1930 - 1931; senaatin puheenjohtaja 27.11.1917 - 27.5.1918; valtionhoitaja 18.5. - 12.12.1918; valtakunnanoikeuden jäsen 1919 - 1931; pääministeri 4.7.1930 - 18.2.1931; tasavallan presidentti 1931 - 1937.

Jäsenyydet: Tapaturmavakuutus Oy Kullervon johtokunta 1894 - 1901, 1920 - 1931; Skohan ja Sakon hallintoneuvosto, puheenjohtaja 1927; Enso-Gutzeitin hallintoneuvosto, puheenjohtaja 1918 - 1931; Kansallis-Osake-Pankin hallintoneuvosto, varapuheenjohtaja 1920 - 1931; Karjalan kulttuurirahaston isännistö 1923, puheenjohtaja 1926 - 1944.

Kunnianosoitukset: Lukuisia koti- ja ulkomaisia kunniamerkkejä; filosofian kunniatohtori Helsinki 1919.

TUOTANTO. Majuri Juhana Henrik Fieandtin elämäkertä. 1881; Puhe Lennart Hohenthalin puolustukseksi. 1905; Testamentti kansalleni. Stockholm 1944.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS. P. E. Svinhufvudin kokoelma, Kansallisarkisto.

Finländska Gestalter VI. 1967: *S. Willner*, Pehr Evind Svinhufvud; *H. Gummerus*, P. E. Svinhufvud : Suomen vapaustaistelun merkkimies. 1931; *E. W. Juva*, P. E. Svinhufvud I - II. 1957 - 1961; *A. Kataja*, Maan isät / äänite. 1988; *A. Kataja*, Itsenäisen Suomen presidentit. 1992; *J. Mylly*, Tasavallan presidentit : murrosten ja kasvun vuodet 1931 - 1940. 1993; Presidentit erämiehinä. 1992; *S. Saure*, Maan äidit. 1992; Svinhufvudin kertomukset Siperiasta. 1928; Ukko-Pekka puhuu : P. E. Svinhufvudin puheita, kirjeitä ja muistelmia. 1986; *S. Virkkunen*, Svinhufvud : kansallinen presidentti. 1981.

JULKISET MUOTOKUVAT JA MUISTOMERKIT. Veistokset: *W. Aaltonen*. 1957 - 1961, eduskuntatalo; *E. Wikström*. 1928, presidentinlinna; Rintakuva *A. Sailo*. 1931, eduskuntatalo. Maalaukset: *A. Favén*. 1923, valtioneuvoston linna; *E. Järnefelt*. 1913, eduskuntatalo. Mitalit: *E. Wikström*. 1921. Muistomerkit: 1937. Rapola, Sääksmäki; Svinhufvudin Suomen oikeustaistelun muistomerkki *W. Aaltonen*. 1937, Luumäki. Kotimuseo: Kotkanniemi 2000, Luumäki.

P. E. SVINHUFVUDIN MUKAAN NIMETTY. P. E. Svinhufvudin muistosäätiö; Ukko-Pekan silta 1934, Naantali; Svinhufvudintie 1959 ja Svinhufvudin puisto, Helsinki; Svinhufvudinkatu, Lahti; Ukko-Pekantie Anjalankoski, Heinola, Tuusula, Ylivieska, Ukko-Pekankaari Taavetti;

postimerkki 1931, 1944; Ukko-Pekka veturi 1937 (valtionrautateiden sarjamerkki P1, myöhemmin Hr1); Ukko-Pekka kivääri.

Dosentti Martti Häikiö on P. E. Svinhufvudin muistosäätiön hallintoneuvoston puheenjohtaja. Artikkelit on julkaistu *Suomen Kansallisbiografiassa* (SKS).

Eino Jutikkala

Kronikka Svinhufvud-säätiöstä

P. E. Svinhufvudille ja jääkäriliikkeelle oli yhteistä se, että kummatkin kävivät taisteluun Suomen itsenäisyydestä epätoivoisissa oloissa, joissa vain ihme näytti vievän onnelliseen tulokseen. Jääkärit panivat alttiiksi henkensä, Svinhufvud oli jo oikeustaistelussa pannut alttiiksi uransa ja karkotettu Siperiaan. Ei ollut sattuma, että juuri Jääkäriliiton tapaamisessa marsalkka Mannerheimin syntymäpäivänä, kesäkuun 4. 1951 lähti alkuun toiminta P. E. Svinhufvudin muiston säilyttämiseksi ja kunnioittamiseksi.

Patsas ja elämäkerta

Vietettäessä Ukko-Pekan syntymäpäiviä samana vuonna 15.12. oli Jääkäriliiton toimesta eduskuntatalolle kutsuttu arvovaltainen vierasjoukko, johon kuuluivat istuva presidentti Paasikivi, entinen presidentti Ståhlberg, neljä elossa olevaa itsenäisyysseenaatin jäsentä, joista Heikki Renvall johti puhetta, ja omaisten joukossa leski Ellen Svinhufvud. Renvall käsitteli puheessaan Svinhufvudia oikeustaistelijana, itsenäisyyden julistajana ja vapaussodan voittoon johtaneena valtiomiehenä. Kuusi sivua pitkässä puheessa on vain kuusi riviä Svinhufvudin poliittisesta ylösnousemisesta 1930-luvulla; joko sitä ei pidetty yhtä tärkeänä kuin ensimmäistä ja toista vaihetta tai sitä pidettiin yleisesti tunnettuna. Puhuja huomautti kuitenkin, miten Svinhufvud ”palautti maltittomat isänmaalliset ainekset laillisuuden kestäväälle pohjalle”.

Kokouksessa päätettiin perustaa toimikunta, jonka tehtävänä olisi kirjoituttaa tieteellinen elämäkerta ja pystyttää patsas. Vuonna 1954 toimikunta vakiinnutti itsensä P. E. Svinhufvudin muistosäätiöksi. Sen puheenjohtajaksi valittiin lakit. toht. Heikki Renvall ja työvaliokunnan, myöhemmin Säätiön hallituksen, puheenjohtajaksi kaupunginjohtaja Arno Tuurna ja sihteeriksi eversti Walter Horn. Säätiön sääntöjen tultua vahvistetuiksi toimikunnan 33 jäsentä siirtyivät sen hallintoneuvoston jäseniksi.

Elämäkertatyö tarjottiin Turun yliopiston rehtorille Einar W. Juvalle, arvostetulle historian, erityisesti sotahistorian tutkijalle. Kirjan kustansi WSOY ja se ilmestyi kahtena niteenä 1957 ja 1961. Muistopatsaan suunnittelu ja veistäminen annettiin alan johtavalle mestarille Wäinö Aaltoselle. Varsinkin jälkimmäinen hanke vaati runsaasti varoja, ja muutaman epäonnistumisen jälkeen luotiin vuonna 1956 koko maan käsittävä keräilyorganisaatio. Sen avulla saatiin rahaa kokoon vuoden 1958 loppuun mennessä runsaat 28 milj. markkaa (580 000 euroa vuoden 2006 rahassa).

Uusi ongelma syntyi patsaan paikasta. Helsingin arvokkaimpiin kuuluvaksi katsottava asemakaavan kohta, eduskuntatalon edessä oleva kenttä, kuului kaupungille, ja sen varaaminen tiettyyn tarkoitukseen kytkeytyi ratapihalle saakka ulottuvan laajan alueen suunnitteluun, josta vuosikymmeniä oli keskusteltu ja tultiin keskustelemaan. Kaupunginhallitus myönsi luvan, mutta edellytti eduskunnan suostumusta. Kolme patsashanketta kilpaili keskenään: Svinhufvudin, Ståhlbergin ja Kallion, mutta vain kahdelle muistomerkillä oli tilaa eduskunnan edessä. Kun Kallion patsastoimikunta oli hyväksynyt luonnoksen, jossa presidentti istuu, hänen

muistomerkkinsä joutui puiston puolelle ja kaksi seisovaa henkilöä esittävää patsasta, Svinhufvudin ja Ståhlbergin, sijoitettiin vartioimaan eduskuntatalon portaita toistensa pendangeina. Fagerholm ja Tanner taivuttelivat sosiaalidemokraattisen ryhmän myönteiseksi pystyttämislupalta.

Patsaan paljastus tapahtui P. E. Svinhufvudin satavuotissyntymäpäivänä 15.12.1961, kovassa pakkasessa ja hyytävässä koillistuulella, oikeassa Ukko-Pekan säässä, ja pääpuheen piti tasavallan presidentti Kekkonen. Sisällä eduskuntatalossa kuultuja Fagerholmin ja Louhivuoren puheita ei ole selostettu edempänä mainittavassa patsahistoriikissa. Istuva puhemies tähdensi, että Svinhufvudilla on paikkansa valtiopäivätalon aukiolla ”eduskuntamme ensimmäisenä puhemiehenä ja Suomen laillisten oikeuksien horjumattomana puolustajana” ja muistutti, että tämä oli toistuvasti valittu kyseiseen korkeaan tehtävään sosiaalidemokraattien äänillä. Svinhufvudin toiminnan kolmesta vaiheesta Fagerholm käsitteli vain yhtä, mutta superlatiivisin sanoin.

Hiljaiselon kausi

Kun kumpikin niistä tehtävistä, joita varten Säätiö oli perustettu, oli saatettu kunnialliseen päätökseen, on ymmärrettävissä, että Säätiö muuttui paperijärjestöksi. Kerätyt rahatkin oli loppuun kulutettu lukuun ottamatta vaivaista 5 000 markan peruspääomaa, jonka säännöt määräsivät pesämunaksi. Hallitus oli aktiivisessa vaiheessa kokoontunut useasti ja hallintoneuvosto vuosikokoukseen keväällä. Kun 1962 päätettiin, että joka joulukuun 15. päivänä lasketaan seppelä muistopatsaalle Helsingissä ja haudalle Luumäellä, muutettiin sääntöjä niin, että joulukuun 15. päivästä tuli myös vuosikokouspäivä (ensi kerran 1963). Vuosikokoukseen kutsuttiin hallintoneuvoston jäsenten lisäksi P. E. Svinhufvudin jälkeläiset, ja Säätiön puheenjohtajan tehtäviin kuului tervehdyspuhe, jota kokouspöytäkirjassa on selostettu ja joka kerran on sellaisenaan liitetty pöytäkirjaan.

Renvallin kuoltua 1955 häntä oli seurannut hallintoneuvoston puheenjohtajana toinen itsenäisyysenaatin jäsen, professori Onni Talas ja hänen kuoltuaan 1958 rovasti Werner Louhivuori (vuoteen 1974). Hallituksen puheenjohtajana jatkoi Tuurna vuosikokoukseen 1958, sitten tehtävässä oli professori Jarl Gallén ja vuosikokouksesta 1971 alkaen professori, sittemmin akateemikko Eino Jutikkala. Sihteerinä jatkoi Horn vuoteen 1963, hänen jälkeensä toimi sihteerinä Leevi Sillanpää vuoteen 1971 ja sitten lyhyen aikaa merkonomi Ensio Uosukainen, kunnes 1972 saatiin sihteeri, joka ei ollut ”pysyvä” virallisesti – kuten joidenkin seurojen sihteerit tittelinsä mukaan – vaan tosiasiallisesti: filosofian kandidaatti, lopuksi professori Seppo Zetterberg.

Vuonna 1961 uusittujen sääntöjen mukaan hallintoneuvostossa pitää olla vähintään 30 jäsentä, käytännössä enemmän. Vaihtuvuus oli aluksi suuri, sillä perustajat olivat vanhuksia, monet Pehr Evind Svinhufvudin ystäviä, joskaan eivät ikätovereita. Tämä keskeinen elin asettaa vuodeksi kerrallaan Säätiön hallituksen. Walter Horn sai vähän ennen kuolemaansa (1972) valmiiksi kertomuksen siitä toiminnasta, jota varten Säätiö oli perustettu ja jota hän oli työteliäimpänä kautena hoitanut: muistopatsaan pystyttämistä ja elämäkerran kirjoittamisesta. Vihkonkokoinen teos ilmestyi vuonna 1971 sekä suomenkielisenä (*Kuinka Svinhufvud sai patsaansa*) että ruotsinkielisenä (*Hur Svinhufvud fick sin staty*). Säätiön varhaisvaiheet on tässä kronikassa esitetty lyhyesti, koska täydentäviä tietoja saa näistä kirjasista.

Hallituksen kokouksissa keskusteltiin kylläkin, ikään kuin omantunnon rauhoittamiseksi, Svinhufvudin tunnetuksi tekemisestä toisaalta aikuisille, toisaalta nuorisolle. Jälkimmäisen keskuudessa leviävä radikalismi kiinnitti huomiota ja vuonna 1964, jolloin todettiin ”epäisänmaallista ja maanpuolustusvastaista kirjoittelua” esiintyvän Ylioppilaslehdessä ja eräissä teinien lehdissä. Liian kunnianhimoisesti asetettu tavoite saada vaihdetuksi Teinilehden päätoimittaja ei tietenkään onnistunut. Ei ole tiedossa, mitä Säätiön puheenjohtaja Louhivuoren ja hallintoneuvoston jäsen kenraali luutnantti Olavii Huhtalan käynti eräiden nuorisajohtajien ja kulttuuripolitiikan johdossa olevien henkilöiden luona sai aikaan; vastaanotto oli suopea, ja Helsingin yliopiston rehtori lupasi puhua ”niiden inspehtorien kanssa, joihin voidaan luottaa”. Positiiviseen valistustoimintaan ei ryhdytty.

Vuosikokouksessa 1967 ministeri Rainer voi Fieandt ”katsoi tärkeäksi Säätiön toiminnan suuntaamista siten, että se muodostuisi vastapainoksi nykyisin esiintyville epäisänmaallisille ilmiöille”. Muuta ei tämäkään puheenvuoron käyttäjä keksinyt kuin että oli ryhdyttävä jakamman joukkotiedotusvälineiden kautta tietoutta ”presidentti Svinhufvudista ja hänen edustamistaan aatteista”. Mitään ei tapahtunut. Kun seuraavassa vuosikokouksessa arvosteltiin hallituksen passiivisuutta, voi pöytäkirjaa lukiessaan kuvitella, miten hallituksen puheenjohtaja on levitellyt käsiään valittaessaan, ettei mihinkään toimenpiteisiin ollut ryhdytty.

Vihdoin vuonna 1971 puheenjohtaja Louhivuori esitti vuosikokoukselle muistion, joka ”pätettiin liittää kokouksen pöytäkirjaan mahdollisuuksien mukaan huomioitavaksi”. Siinä ehdotettiin toimittajakunnan asettamista, joka laatisi kirjoituksia paikallislehdille, historiallisten tapahtumien muistojen esittelyä radiossa – siis reporadiossa – ja luennointia aikuiskasvatusta harjoittavissa laitoksissa. Oli kutsuttava neuvotteluun ”edustajia sellaisista kansalaisjärjestöistä, joiden voidaan katsoa toimivan Säätiön hengessä”. Näiltä järjestöiltä saataisiin henkisiä voimavaroja ja aineellisia Suomen Kulttuurirahastolta.

Svinhufvud-säätiölle ei ollut luontevaa tyytyä toimimaan ”mahdollisuuksien mukaan”; Ukko-Pekka oli kulkenut oikeaksi katsomaansa tietä vastuksista piittaamatta. Ja toivottu neuvottelukokouskin järjestyi vasta kuuden vuoden kuluttua, kun ensin oli puskettu pää petäjään. Jotakin kuitenkin tapahtui. Sen jälkeen, kun Louhivuori oli solminut yhteydet kansanopistoihin, alkoi luennoimistoiminta niissä. Jutikkala kävi vuosina 1972–1978 vuosikertomusten mukaan 24 kansanopistossa tai niihin verrattavassa laitoksessa, eversti Keijo Mikola, kouluneuvos Jussi Saukkonen ja Zetterberg neljässä, dosentti Pirkko Rommi ja professori Matti Lauerma kolmessa. Luvut ovat minimejä, sillä niistä puuttuu tietoja vuodelta 1977, jolloin mainitaan Jutikkalan, Lauerman, Saukkosen ja apulaisprofessori Vilho Suomen pitäneen ”useita” luentoja.

Teiniseminaareja ja palkintoja

Tuoreimmassa historiantutkimuksessa on nähty 1970-luku ja nimenomaan sen alku uusina vaaran vuosina, kautena, joka voidaan rinnastaa tällä nimityksellä luonnehdittuun, välittömästi jatkosotaa seuranneeseen aikaan. Voimansa tunnossa oleva Neuvostoliitto kiristi otettaan Suomesta ja kuten 1940-luvullakin, sillä oli tukenaan SKP. Sen sijaan, että aiempina vaaran vuosina kommunistit olivat olleet kulttuuripiireissä kartettuja toisinajattelijoita, ikään kuin ulkopuolisia, he nyt tunkeutuivat sen sisälle ja olivat saavuttamassa tai saavuttivat hegemonian sen monilla alueilla. Kouluopetukseen saattoi vaikuttaa toisaalta poliittinen rähmälläänolo, toisaalta ideologinen stalinismi. Edellinen pakotti vaikenemaan sellaisista historian tosiasioista, jotka eivät olleet Neuvostoliiton kannalta edullisia, jälkimmäinen vei vääristelyyn. Kuuluisaksi

tullut nuoren opiskelijan oppikirjaksi tarkoittama Pirkkalan moniste tosin oli tökeryydessään pikemmin naurettava kuin huolestuttava, mutta sen pelättiin osoittavan suuntaa mihin oppikirjat kehittyisivät.

Muuttunut ympäristö tarjosi Säätiölle haasteen, johon vastaamiseen sen säännöt sekä oikeuttivat että velvoittivat.

Kansanopistoissa, johon luentotoiminta aluksi oli kohdistettu, tavoitettiin kerrallaan vain yhden opiston oppilaskunta, eikä sen kenties ollut lainkaan sitä väkeä, johon valhepropaganda voimakkaimmin oli suunnattu. Sitä paitsi vuosikymmenen lopulla saatujen tietojen mukaan kiinnostus Säätiön luentoja kohtaan heikkeni. Kun sitten Säätiön voimavarat tarvittiin työskentelyyn oppikouluissa, luennot kansanopistoissa lopetettiin.

Yhteyksiä Valkealan kansanopistoon käytettiin hyväksi järjestämällä siellä kesinä 1973–1976 teineille luentosarja ”Suomen itsenäistymisen historiasta”. Yhteistyökumppanilla Teinien tuella oli enemmän intoa kuin järjestövoimaa. Kesällä 1973 Teinien tuelle oli uskottu ”käytännön järjestelytyö”, mutta se ”ei lähettänyt runsaslukuiselle ilmoittautuneiden joukolle tietoja tilaisuuden ajasta ja paikasta”, ja vuosikymmenen lopulla järjestön toiminta tyrehtyi. Kerran muudan välittäjänä käytetty henkilö kääntyi epähuomiossa Teinien tuen sijasta äärivasemmistolaisen Teiniliiton puoleen, ja voi vain arvata mikä oli seurauksena. Keskellä kesää ei teinejä saatu kootuksi eri puolilta maata vieraalle paikkakunnalle matkapäivät mukaan lukien useaksi vuorokaudeksi. Osanotaajien määrä, jota ei vuosikertomuksissa ilmoiteta, jäi vähäiseksi, kerran – kenties liioittelevan muistitiedon mukaan – vähäisemmäksi kuin opettajien, ja kansanopiston johtaja lähetti vahvistukseksi opistolla kesäleiriä viettäviä vanhainkodin mummoja. Kesällä 1977 oli pakko ilmoittautuneiden osanottajien vähäisen määrän vuoksi peruuttaa kurssit.

Luennoitsijoina oli melkoinen joukko historiantutkijoita ja upseereita: filosofian maisteri Heikki Eskelinen, eversti Wolf H. Halsi, apulaisprofessori Lauri Hyvämäki, professori Mauno Jokipii, filosofian tohtori Olavi Junnila, Jutikkala, apulaisprofessori Matti Lauerma, eversti K. J. Mikola, filosofian kandidaatti Seppo Myllyniemi, dosentti Pirkko Rommi ja Zetterberg. Olipa kerran mukana psykologian professorikin (Kai von Fieandt).

Kevättalvella 1974 osa samoista luennoitsioijista puhui Helsingin teineille Suomen autonomian ajasta ja seuraavana talvena Suomen itsenäisyyden ajasta. Helsingissä, missä useimmat luennoitsijan asuivat, seminaarin järjestely oli helppoa ja kun teinit osoittivat ainakin tyydyttävää harrastusta, niistä tuli jokavuotinen tapahtuma. Vuonna 1975 pidettiin teiniseminaari Jyväskylässä loppiaisena, siis loman aikana, 1977 ”viikonloppuna”, ilmeisesti siis lukukauden aikana, Tampereella. Näissä kävi luennoimassa Valkealan-porukan lisäksi dosentti Jaakko Paavolainen, kouluneuvos Jussi Saukkonen ja apulaisprofessori Vilho Suomi.

Toisaalta Valkealan seminaarin epäonnistuminen, toisaalta kaupunkiseminaarin onnistuminen johti siihen, että improvisoinnin sijasta siirryttiin suunnitelmallisuuteen ja että etsittiin yhteistyötä toisten samanhenkisten järjestöjen kanssa. Tammikuun 28. päivän eli Tammisunnuntain säätiön puheenjohtaja, varatuomari Arvi Paloheimo kiinnostui asiasta ja kutsui lokakuun 18. päiväksi 1977 koolle neuvottelijoita Arwidsson-seurasta, Jääkäriilitosta, Jääkäripataljoona 27 perinneliitosta, Marsalkan perinnesäätiöstä, P. E. Svinhufvudin muistosäätiöstä, Vapaussoturien huoltosäätiöstä ja Vapaussodan invalidisäätiöstä. Alustavan puheenvuoron käytti Vapaussoturien huoltosäätiön puheenjohtaja, eversti Viljo Rommi. Uutta organisaatiota ei tarvittaisi teinien valistamiseksi, sillä edustuneina olevien järjestöjen yhteistyö

riittäisi. Jutikkala ehdotti, että yhden jokavuotisen kesäseminaarin sijasta teineille järjestettäisiin vuosittain useita viikonloppuseminaareja eri puolilla maata, ja lupasi henkistä apua Svinhufvud-säätiöltä. Apu oli välttämätön, sillä toiminnassa tultiin jatkuvasti tähdentämään, että kuulijoille ei pidetä isänmaallisia puheita, vaan jaetaan uusimpiin tutkimustuloksiin perustuvaa historiallista tietoa, ja Svinhufvud-säätiöllä oli jäsenistönsä kautta hyvät yhteydet yliopistomaailmaan.

Keskustelu oli hajanaista. Esitettiin se – myöhemmän käytännön valossa virheelliseksi osoittautuva – otaksuma, että seminaareja ei pitäisi sijoittaa koulutaloihin, koska ne saisivat siitä koulumaisen ja teinien negatiivisena pitämän ilmeen. Toivottiin valistustoimien kohdistamista myös aikuisväestöön – kanavana radio, sanomalehdet ja aikakauslehdet – kuitenkin pohtimatta, miten radioon päästäisiin vaikuttamaan. Positiivisena ohjeena toiminnalle oli puheenvuoro, jossa tähdennettiin historian opettajien asemaa kohdehenkilöinä. Uskoa osanottajiin valoi se ajatus, että kun kerran epäisänmaallinen propaganda, ”jota meillä on harjoitettu niin epävirallisesti kuin melkoisesti myös virallisen tahon toimesta”, on vaikuttanut mielipiteenmuodostukseen, tätä pystytään ohjaamaan myös vastakkaiseen suuntaan.

Aloitettavan toiminnan kannalta ei mitään merkitystä olisi ollut ehdotetulla toimintamahdollisuuksien ja -muotojen kartoittamisella, ja se olisi vain viivytttänyt liikkelle lähtöä. Kokouksessa asetetun työvaliokunnan ei tiedetä milloinkaan kokoontuneen, ja uudesta kokouksesta joulukuussa, josta pöytäkirjan mukaan sovittiin, on yhtä vähän papereissa kuin ihmisten muistissakaan. Ratkaiseva oli eversti Rommin ilmoitus, jonka mukaan Vapaussoturien huoltosäätiö on valmis huolehtimaan seminaaritilojen varaamisesta ja muusta järjestelystä yhdessä Tammisunnuntain säätiön kanssa. Yhteistoimintaorganisaation puheenjohtajaksi ehdotettiin Paloheimoa, mutta kun tällaista elintä ei syntynyt, toiminnan suunnittelu ja johto joutui käytännössä Vapaussoturien huoltosäätiölle, jolla oli toimisto ja palkattua työvoimaa ja joka sitten yhdessä Svinhufvud-säätiön puheenjohtajan ja sihteerin kanssa kokosi ohjelman.

Kokouksessa toivottiin, että vielä kulumassa olevan syyslukukauden aikana voitaisiin järjestää kaksi seminaaria. Niin ei käynyt, ja vielä tammikuussa pidettäväksi kuulutettu seminaarikin oltiin peruuttamassa, kunnes viime tingassa päästiin yksimielisyyteen. Hankaukset lienevät johtuneet erimielisyyksistä, joista kokouksen pöytäkirja vaikenee, mutta muistitieto kertoo. Muudan osanottajista edusti tyyppillistä rähmälläänolon linjaa varottaessaan, että seminaareista voisi koitua ulkopoliittisia vaikeuksia Suomelle! Liikkeellelähtöä vaikeutti myös Huoltosäätiön tuolloisen toiminnanjohtajan penseys hankkeelle.

Tämä ensimmäinen seminaari pidettiin Tanhuvaaran kurssikeskuksessa Savonlinnan lähellä tammikuussa 1978 ja sinne saapui noin 150 teiniä ja opettajaa. Myös järjestyksessä toiselle seminaarille syksyllä 1978 Kuninkaanlähteelle Pohjois-Satakunnassa oli vielä valittu paikaksi muu kuin koulutalo ja kestoajaksi kaksi päivää, mutta sen jälkeen näin meneteltiin vain poikkeustapauksissa: yksi vuoden 1982 seminaareista pidettiin Alkio-opistossa Jyväskylän lähellä ja se oli kaksipäiväinen. Muutoin käytäntö oli se, että seminaari järjestettiin kouluhuoneistossa yksipäiväisenä lukukauden ajan, mutta vapaapäivänä lauantaina. Työpäivinä ei seminaareja kernaasti järjestetty, koska tällöin oli edellytettävä, että opettajat normaalin lukujärjestyksen noudattamisen sijasta komentaisivat ylimmän luokan oppilaita osallistumaan seminaariin, ja toiminnalla haluttiin säilyttää vapaaehtoisuuden luonne. Ilmeisesti opettajien vaatimuksesta muutama seminaari on kuitenkin vastentahtoisesti jouduttu pitämään perjantaina. Kun seminaarit muuttuivat yksipäiväisiksi, päästiin teinien majoittamisesta aiheutuneista kustannuksista, jotka olivat olleet raskain menoerä. Ulkopoliittisen aseman hiljalleen muuttuessa teiniseminaarit eivät suinkaan käyneet tarpeettomiksi. 1970-luvulla oli näet käytetty aiemmin julkaistuja oppikirjoja, ja – kuten myöhemmin on todettu – koulujen oppimateriaalissa tapahtui

rähmälleenmeno viiveellä. Esimerkkinä on mainittu, että niin myöhään kuin vuonna 1984 eräästä johtavasta oppikirjasta jätettiin määrätietoisesti pois maininta Terijoen hallituksesta, koska totuuden kertominen loukkasi Neuvostoliittoa.

Vuonna 1983 Säätiö rohkeni ensi kerran ilman Vapaussoturien huoltosäätiön taloudellista ja organisatorista tukea järjestää seminaarin Helsingin ulkopuolella, ja erinomaisesti onnistunut yritys kannusti jatkamaan. Huoltosäätiön uudelleenorganisoinnin yhteydessä tuli työkumppaniksi Vapaussodan perinneyhdistys. Helsingin seminaarit lopetettiin laimean osanoton vuoksi vuonna 1991.

Luennoitsijakaartin ytimen, jolle Jokipii antoi Eikan pumpun nimen, muodostivan koko ajan Jokipii, Jutikkala, Rommi ja Zetterberg, kuolemaansa vuoteen 1983 saakka professori Lauerma ja hänen jälkeensä eversti Sampo Ahto, sekä vuodesta 1984 alkaen apulaisprofessori, myöhemmin professori Ohto Manninen. Ahtoa vikarioi filosofian lisensiaatti (myöhemmin tohtori) Eero Elfengren. Varsinkin alkuaikoina osallistui seminaareihin monesti eversti Mikola ja joskus dosentti, sittemmin professori Jaakko Paavolainen, professori Viljo Rasila, pari kertaa filosofian tohtori, maakunta-arkistonhoitaja Seppo Myllyniemi ja kerran filosofian tohtori Touko Perko. 1990-luvulla esiintyi joskus puolustusvoimissa palveleva filosofian maisteri Pertti Alanen.

Seminaareja pidettiin vuosina 1978–1997 teineille kaikkiaan 43 ja erikseen opettajille kahdet; toistakymmentä näistä oli järjestetty kokonaan Säätiön voimin. Osanottajien määrää ei ole kirjattu kaikista seminaareista, ja niissä, joista tietoja on säilynyt – tavallisesti muonitusvahvuuden mukaan laskettuna – erot olivat jyrkkiä. Torniossa Vapaussodan perinneyhdistyksen paikallinen asiamies oli unohtanut tiedottaa tilaisuudesta teineille, ja seminaariin oli saapunut vain kolme teiniä ja muutamia opettajia sanomalehti uutisen perusteella. Perinneyhdistyksen puheenjohtajan, kenraaliluutnantti Lauri Kohon kotikaupungissa Lappeenrannassa oli koolla väkeä uskomaton määrä, 501 henkeä. Mediaani 25 seminaarin osanottajista on 170.

Svinhufvud-säätiön jäsenille oli kunnia-asia, että niin hyvin järjestelytyö kuin luennoiminenkin tehtiin palkatta talkoilla, ja Säätiön varattomuuden vuoksi se oli välttämätöntäkin. Menoja koitui siis ensi sijassa vain kaikille osanottajille tarjotusta koulukeittolan lounaasta, eikä siitäkään niissä tapauksissa, jolloin seminaarit kulkivat Vapaussoturien huoltosäätiön nimissä, ja niitähän oli enemmistö.

Samaan aikaan, jolloin seminaarit aloitettiin, Säätiö päätti toistakin tietä vähäisten voimiensa puitteissa osallistua kulttuuripolitiikkaan. Vuosikokouksessa 1970 kirjailija Martti Santavuori ehdotti, että vuosittain jaettaisiin ”Ukko-Pekan taidepalkinto – parhaasta romaanista tai televisioesityksestä”. Ehdotusta pantattiin hallituksessa pari vuotta, kunnes palkinto, joka sitten sai kirjallisuuspalkinnon nimen, ensi kerran myönnettiin vuosikokouksessa 1973. Kyseinen teos saattoi yhtä hyvin olla runokokoelma, romaani tai näytelmä kuin muistelma tai tieteellinen tutkimus, kunhan se oli ”tehty Svinhufvudin hengessä”. Esityksen taiteellinen tai viimeksi mainitussa ryhmässä tieteellinen taso on otettu huomioon, mutta jos taso on ylittänyt tietyn rajan, aihe on usein tullut ratkaisevaksi ja viime sotiin liittyneet teokset ovat olleet runsaasti edustuneina palkittujen joukossa. Rutiköyhä Säätiö ei pystynyt jakamaan rahaa; palkinto oli vaatimattomasti puulaatta, johon oli kiinnitetty kaksi P. E. Svinhufvud-mitalia. Voitiin toivoa, että myönnetty palkinto tekisi kirjan lehti uutisten tietä tunnetuksi ja kartuttaisi sen menekkiä.

Ehdotuksen palkinnosta tekee hallitus, ja jotta siellä olisi kirjallista asiantuntemusta, sen jäseneksi valittiin apulaisprofessori Vilho Suomi. Hänen kuoltuaan 1979 ei hallintoneuvoston jäsenistössä ollut ketään, jota olisi voitu tehtävään käyttää, ja vuosikokouksessa jätettiin hallitusta valittaessa yksi paikka hetkeksi täyttämättä ja sen jälkeen, kun Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori Kerttu Saarenheimo oli valittu hallintoneuvoston jäseneksi, hänet valittiin hallitukseen.

Palkittuja romaaneja ovat Laila Hietamiehen *Unohduksen lumet*, joka vuonna 1973 aloitti palkintojen sarjan, ja Antti Tuurin *Pohjanmaa* (1982), runokokoelmia Lassi Nummen *Linna joessa* (1976) ja Aale Tynnin *Vuodenajat* (1987), näytelmiä Ilmari Turjan *Jääkäri Ståhl* (1979) ja Arvi Kivimaan useat työt (joukossa myös runoja ja romaaneja, 1983), muistelmia Wolf H. Halstin useat teokset (1975), Aili Palménin *Ystäväni, miehet, naiset* (1978), Erkki Palolammen *Kun se kerran tulee* (1980), Veli Virkkusen *Vanhat sotilaat eivät kuole koskaan* (1981), Katri Veltheimmin *Kultainen rinkeli ja Kävelyllä Viipurissa* (1985) sekä Aimo Turusen *Nuoruus rauhan ja sodan Karjalassa* (1990), historiateoksia Jukka L. Mäkelän ”lukuisat viime sotia kuvaavat teokset” (1974), Sakari Virkkusen *P. E. Svinhufvud, kansallinen presidentti* (1981), Matti Lukkarin *Asekätöntä* (1984), Seppo Zetterbergin *Viisi laukausta senaatissa, Eugen Scaumanin elämä ja teko* (1986), Niilo Lappalaisen *Viipurinlahti kesällä 1944* (1988), Sampo Ahdon *Talvisodan henki* (1989), Timo Vihavaisen *Kansakunta rähmällään* (1991), Pentti Kilkin *Valo Nihtilö, päämajan eversti* (1992), Jukka Tarkan *Suomen kylmä sota* (1992), Maija-Liisa Bäckströmin *Fanni Luukkonen, lottajohtaja* (1993), Juhani Salmisen *Kemi elokuussa* (1996). Viimeksi mainittuun ryhmään sopii lukea myös Mauri Soikkasen *Presidentit erämiehinä, P. E. Svinhufvud, tarkkakätinen ampuja* (1996), joka toi Ukko-Pekan henkilönä, hänen urheiluharrastuksistaan kertomalla, lukijain tietoisuuteen ja Hilikka Vitikan *Ellen Svinhufvud* (1997).

Kuten tarkkaavainen lukija edellä olleesta luettelosta on havainnut, muutamina vuosina jaettiin kaksi palkintoa. Sen sijaan, vuonna 1997 ei löydetty ainoatakaan teosta, jonka olisi katsottu ansainneen palkinnon, ja se annettiin Sotasokeat ry:lle.

Kotkaniemi ja Ukko-Pekan puheet

Taloudellisesti vaativimpaan hankkeeseen muistopatsaan pystyttämisen jälkeen Säätiö ryhtyi kuullessaan, että P. E. Svinhufvudin perheen pitkäaikaisen kodin, Kotkaniemen, päärakennus oli rapistumassa. Katsastuskäynnin jälkeen osoitettiin vuonna 1979 parillesadalle liikelaitokselle pyyntö avustaa sen välttämättömiä peruskorjauksia. Säätiön pettymykseksi keräys tuotti vain 22 950 markkaa (10 700 euroa vuoden 2006 rahassa). Vaikka erityisen vetoimuksen perusteelle Jenny ja Antti Wihurin rahastolta saatiin lisäksi 10 000 markkaa (4 700 euroa), varat eivät riittäneet kaikkiin niihin korjaustöihin, jotka oli katsottu tarpeellisiksi. Rahat luovutettiin Kotkaniemeä hallinneille Jorma ja Sirkka Svinhufvudille korottoman ja irtisanomattoman lainan muodossa. Kotkaniemessä maalattiin, tapisoitiin ja parketoitiin Sali, ”herrainhuone”, ruokasali ja eteinen entistä, Ukk-Pekan aikaista asua tavoitellen. Säätiön laina, jolla oli toivottu voitavan tukea myös ulkomaalasta, ei näytä täysin riittäneen näihin sisätilojenkaan korjauksiin.

Kun P. E. Svinhufvudin syntymän 125-vuotispäivä lähestyi, Säätiö asetti muistojulkaisua suunnittelemaan ja toimitamaan työryhmän, johon valittiin Jutikkala, Manninen, Rommi ja Zetterberg. He keräsivät näytteitä Ukko-Pekan Suomen historiaan eri vaiheissa vaikuttaneista sanoista – etupäässä puheista, mutta myös kirjeistä ja muistelmista. Sarjan aloittaa Svinhufvudin

ensi esiintyminen ritarihuoneessa 1894 ja se jatkuu poliittisina puheina oikeustaistelujen ajalta, muistelmina karkotusajalta Siperiassa, itsenäisyysjulistuksena, vapaussodan aikaisena kirjeenä ja päättyy pääministeri- ja presidenttikauden (1930–1937) puheisiin. Jutikkala laati esipuheeksi lähinnä Juvan laajaan teokseen perustuvan elämäkerran. Runsaasti kuvitettu teos *Ukko-Pekka puhuu. P. E. Svinhufvudin puheita, kirjeitä ja muistelmia* ilmestyi Otava kustantamana 1986. Toimitustyö tehtiin Säätiön hengen mukaisesti talkoilla. Vuosikertomus tietää, että kirja sai suopean vastaanoton ja että sen menekki täytti kustantajan asettamat toiveet.

Ikänsä perusteella eroa pyytäneen Louhivuoren tilalle valittiin vuosikokouksessa 1974 hallintoneuvosto puheenjohtajaksi kenraaliluutnantti A. E. Martola ja tämän jo kolmen vuoden kuluttua pyydettyä eroa akateemikko Tauno Nurmela. Hänkin pyysi eroa jo 1982 ja seuraaja, kouluneuvos Jussi Saukkonen oli tehtävässä vain vuoden. Sen sijaan apulaisprofessori, myöhemmin professori Seikko Eskolasta Säätiö sai pitkäaikaisen puheenjohtajan (1983–1996). 1970-luvun alusta vuosikokouksen pöytäkirjoista puuttuvat maininnat hallintoneuvoston puheenjohtajan asiaankuuluvista tervehdyspuheista, mutta muistitiedon mukaan niissä oli muutakin kuin fraseologiaa ja vuoden varrella sattuneiden kuolemantapausten vaatimia muistosanoja. Seikko Eskolan sisältörikkaat puheet, joita pian opittiin jo etukäteen odottamaan, ovat säilyneet. Usein hän niissä kytki ajankohtaisia ongelmia ja näkemyksiä P. E. Svinhufvudin elämäntyöhön. Ne julkaistaan seuraavassa kokonaisuudessaan.

Akateemikko Eino Jutikkala toimi P. E. Svinhufvudin muistosäätiön hallituksen puheenjohtajana 1971–2004

Säätiön toiminta vuosina 1998–2007

Professori Seikko Eskolan seuraajaksi säätiön hallintoneuvoston puheenjohtajana valittiin vuonna 1996 dosentti Martti Häikiö. Säätiön pitkäaikaisen sihteerin Seppo Zetterbergin työn jatkajaksi tuli vuonna 1998 filosofian tohtori Juhana Aunesluoma.

Keväällä 1999 Säätiötä lähestyttiin Kotkaniemeä uhkaavan pakkohuutokaupan vuoksi. Säätiö vetosi opetusministeriöön kiinteistön lunastamiseksi julkisin varoin hallintaan ja syksyllä voitiinkin tyydytyksellä todeta, että valtion lisäbudjettiin oli päätetty esittää määrärahaa tätä varten. Ukko-Pekan kotimuseoksi muutettu Kotkaniemi avattiin yleisölle kesäkuussa 2000. Säätiön hallintoneuvoston puheenjohtajan Martti Häikiön johdolla aloitettiin Museoviraston kanssa monivuotinen yhteistyö museon ja sen näyttelytoiminnan kehittämiseksi, joka huipentui vuonna 2007 avattuun 100-vuotiaan eduskunnan ensimmäistä puhemiestä ja Suomen itsenäistymisvaiheen pääministeriä P. E. Svinhufvudia käsittelevään juhlanäyttelyyn.

Luumäellä aloitettiin myös vuonna 2003 selvitykset entisellä rautatieasemalla sijaitsevan Wäinö Aaltosen suunnitteleman Suomen itsenäisyyden muistomerkin mahdollisesta siirtämisestä parempaan paikkaan tai vähintäänkin sen epäsiistin ympäristön kohentamisesta ja opasteiden parantamiseksi. Vuoteen 2007 tultaessa oli Säätiö käynyt asiasta useita keskusteluja Luumäen kunnan ja Museoviraston kanssa, joista jälkimmäinen asettui tiukasti vastustamaan suunnitelmia siirtää muistomerkki pois historialliselta paikaltaan, jossa se oli muun muassa kestänyt talvisodan pommituksetkin. Säätiö teki vuonna 2005 selvityksen muistomerkin historiallisista vaiheista ja otti myös yhteyttä Ratahallintokeskukseen ja muistomerkkiä vuodesta 2007 alkaen hallinnoineeseen Senaatti-kiinteistöihin pyrkien edelleen vaikuttamaan muistomerkin ylläpitoon sen arvon edellyttämällä tavalla.

Säätiö jatkoi lukiolaisseminaarien pitämistä entiseen tapaan akateemikko Jutikkalan johdolla ja yhteistyössä Vapaussodan Perinneliiton kanssa. Jutikkala itse esiintyi seminaareissa syksyyn 2003 asti. Vuodesta 2004 eteenpäin säätiö jatkoi seminaaritoimintaa pyrkien järjestämään yhden lukiolaisseminaarin syksyä kohden. Aiemmasta poiketen Säätiö järjesti marraskuussa 2004 Oulussa myös historianopettajille suunnatun seminaarin. Menneiltä vuosilta tuttujen puhujien rinnalla vuosituhannen alkuvuosien seminaareissa esiintyivät dosentti Häikiö, valtiotieteen tohtori Jukka Tarkka, professori Seikko Eskola sekä filosofian tohtori Jussi Niinistö.

Vuotuisen kirjallisuuspalkinnon Säätiö myönsi Mikko Uolan vuosien 1917–18 poliittista väkivaltaa käsittelevälle teokselle (1998), Tuomo Polvisen Paasikivi-elämäkerralle (1999) sekä Jari Leskisen Suomen ja Viron sotilaallista yhteistyötä 1930-luvulla tarkastelleelle tutkimukselle (2000). Ensimmäistä kertaa säätiön historiassa palkinto myönnettiin muulle kuin suomalaiselle henkilölle vuonna 2001, jolloin sen sai englantilainen J.E.O. Screen Mannerheim-elämäkerrastaan. Säätiön hallituksen pitkäaikainen jäsen ja teiniseminaarin vakiopuhuja Ohto Manninen palkittiin vuonna 2002 artikkelikokoelmastaan Stalinin kiusa ja Himmlerin täi. Tämän jälkeen ovat palkinnon saajia olleet kirjailija Satu Koskimies Ulla Katajavuori-teoksellaan (2003), Annika Latva-Äijö Lotta Svärdin syntyä käsittelevällä tutkimuksellaan (2004) sekä Marko Paavilainen fennomaanista kauppiaskuntaa tarkastelleella väitöskirjallaan (2005). Vuoden 2006 kirjallisuuspalkinto myönnettiin Keijo K. Kulhalla hänen akateemikko Jutikkalasta laatiman elämäkertansa johdosta.

Kirjallisuuspalkinto ja lukiolaisseminaarit olivat aina 2000-luvun alkuvuosiin asti keskeinen osa Säätiön toimintaa. Kotkaniemen Svinhufvud-museo sekä Säätiön parantunut taloudellinen asema tekivät mahdolliseksi aiempaa laajemman historiallisen tutkimustyön tukemisen ja julkaisuutoiminnan. Akateemikko Jutikkalan aikanaan säätiölle lahjoittaman pääoman ja sen lisäksi vuonna 2006 perustetun Gretel ja Georg Alexander Sommarin rahaston turvin voitiin vuonna 2006 käynnistää useita Svinhufvudin elämäntyötä ja myös Ellen Svinhufvudia tarkastelevia tutkimushankkeita. Näistä tärkein oli uuden Svinhufvudin kokonaiselämäkerran laatiminen sekä siihen liittyneet erillishankkeet, joista mainittakoon Ukko-Pekan juristiuraa käsitellyt tutkimus. Toukokuussa 2007 järjestettiin eduskunnassa kansanedustuslaitoksemme 100-vuotista taivalta ja ensimmäistä puhemiestä juhlistanut seminaari.

Akateemikko Jutikkalan pitkä puheenjohtajakausi tuli päätökseensä joulukuussa 2004, jolloin hän korkeaan ikäänsä vedoten pyysi vapautusta tehtävistään. Akateemikko Jutikkala kuoli 99-vuotiaana. Hänen seuraajakseen valittiin säätiön hallintoneuvoston varapuheenjohtajana aiemmin ollut filosofian lisensiaatti Jyrki Vesikansa. Akateemikko Jutikkalan väsymättömän uurastuksen ansiosta Säätiön hallituksen oli uuden puheenjohtajansa viitoittamana hyvä jatkaa presidentti P. E. Svinhufvudin elämäntyön vaalimista ja sen säilyttämistä jälkipolville.

Juhana Aunesluoma

Seikko Eskola

P. E. Svinhufvudin muistosäätiön hallintoneuvoston puheenjohtaja 1983–1998

Puheet hallintoneuvoston kokouksessa

Esipuhe

Seuraavat puheet on pidetty Svinhufvud-Säätiön hallintoneuvoston intiimissä ilmapiirissä sen jäsenille ja Ukko-Pekan sukulaisille. Niitä miettiessäni mieleeni ei koskaan tullut, että ne julkaistaisiin. Tarkoitukseni oli puheissani peilata P. E. Svinhufvudia kulloistakin ajankohtaa vasten. Ne heijastavat siten kunkin ajankohdan tunnelmia. Noiden vuosien aikanahan maailma ympärillämme muuttui perusteellisesti.

Luottamustehtävän Säätiössä vastaanottaessani en ollut lähemmin perehtynyt P. E. Svinhufvudiin. Olin tutkimuksissani liikkunut lähinnä hänen vanhasuomalaisen vastustajiensa parissa. Mutta nämä vuodet puheiden miettimisineen lisäsivät suuresti kunnioitustani Ukko-Pekkaa kohtaan – ja sitä enemmän mitä enemmän hänen elämäänsä perehdyin. Hänen korkea henkilökohtainen moraalinsa, rohkeutensa ja päättäväisyytensä kansamme historian ratkaisevina hetkinä sekä henkilökohtainen vaatimattomuutensa tekivät vaikutuksen.

Puheet on pidetty kolmentoista vuoden kuluessa. Puhuttelusanoja lukuun ottamatta ne julkaistaan muuttamattomina. Nyt lukiessa huomaan silloin tällöin palanneeni johonkin tärkeänä pitämäni asiaan. Toivon että nämä toistot eivät häiritse lukijaa. Kuuntelijoilla oli eri puheiden välillä niin paljon aikaa, että toisto tuskin oli heille ongelma.

Ennen kaikkea toivon, että puheet lisäävät kunnioitusta P. E. Svinhufvudia ja niitä arvoja kohtaan, mitä hän edusti ja edisti.

Helsinki 25.5.1998

S.E.

1983: Suomalainen skitsofrenia

Kun Mauno Koivisto valittiin tasavallan presidentiksi, puhuttiin useissa puheenvuoroissa vuoden 1918 kuilun lopullisesta umpeenmenemisestä. Tätä tunnetta monen mielessä ehkä vielä lisäsi, kun uusi presidentti osoitti tyylitajua esiintymällä virkaanastujaisstilaisuudessa juhlapuvussa korkeine kuniamerkkeineen.

Itsenäistymisen alkuvaiheen kuilu on moneen kertaan – Mannerheimin maineikkaasta päiväkäskystä alkaen – julistettu umpeenmenneeksi, ja hyvin perustein. Mutta toisaalta se kuitenkin usein sukeltaa erilaisissa yhteyksissä esiin.

Poliittisen toiminnan ja yhteistyön tasolla tuo umpeenmeneminen lieneekin ilmeistä. Mutta Suomen historian tulkinnan alueella tuskin voi niin sanoa. Itsenäisyytemme ensimmäinen neljännesvuosisata sitä kuilua täytettiin lähinnä osoittamalla sodassa voittaneen puolen toimien oikeutus. Sen jälkeisenä neljän vuosikymmenen aikana taas on kuilun vasenta reunaa rakennettu tunnustamalla sillä puolelle toimineitten motiivit. Mutta silti jää jotain avoimeksi. Oikeastaan oikean reunan motiivit ovat nyt hämärtyneet. Niistä ei puhuta. Huomautan, että nämä mietteet eivät koske varsinaista historiantutkimusta, vaan ovat vaikutelmia maamme yleisestä aatteellisesta ilmastosta, julkisesta tavasta puhua ja argumentoida.

Todennäköistä on että Suomen itsenäistymisvaiheesta, sen luonteesta ja merkityksestä, tullaan käymään keskustelua niin kauan kuin Suomen kansa elää. Historiantutkimuksen tulkinnat tulevat nekin vaihtelevaan, koska eri aikakaudet asettavat eri kysymyksiä. Mutta vielä enemmän tulee tästä syystä vaihtelevaan ns. julkisen mielipiteen, poliitikkojen, tiedotusvälineitten ja taiteen antama kuva. Se on kiinteämmin sidoksissa kunkin aikakauden tarpeisiin kuin tutkimuksen tuloksiin.

Psykiatri Martti Siirala on useassa yhteydessä puhunut suomalaisesta skitsofreniasta, tarkoittaen sillä lähinnä suhtautumistamme toisen maailmansodan perintöön, siihen, miten Paasikiven-Kekkonen linjan suhdetta talvi- ja jatkosotaan ei oli kyetty selvittämään tai miten sotaansyylisten tuomitseminen jätti pysyvän trauman. Siiralan tarkoittaman skitsofrenian ydin, olennainen osa, on nimenomaan tämän rasittavan ristiriidan tiedostamatta jättäminen.

Vapaussotamme – ja siihen liittyen toinen maailmansota maamme kohtaloissa – muodostavat skitsofreenisen ongelman toisella tavalla, jota ajattelin tässä pohtia. Tässä seurassa ei tarvitse erikseen sanoa, että nämä sodat ovat olleet välttämätön edellytys maamme nykyiselle vapaudelle. Selviytyminen menestyksellä sellaisista voimainponnistuksista ja uhkista, kuin vapaussota 1918 ja talvi- sekä jatkosota, ovat järkyttävyytensä ohella normaalisti kansakunnalle suuri inspiraation lähde. Ne ilmenevät muistopäivinä, juhlina ja symboleina, jotka yhdistävät ja innoittavat.

Suomessa tilanne on kuitenkin ongelmallinen. Vuoden 1918 voittoja ei virallinen valtiovalta korosta. Sisällissota-aspekti on selvästikin vallannut alaa valtion virallisessa suhtautumisessa. Tiettyä piilottelua on myös vuosien 1939-1944 muistotilaisuuksien osalta. Niitä ei esim. koululaitos esitä kansallisina mainetekoina sillä tavalla, minkä ne ansaitisivat ja millaisiksi valtiomme johtajat yksityishenkilöinä ne ilmeisesti myöntävät. Jokin aika sitten kuollut kirjailija Kyösti Skyttä piti Urho Kekkoselle virheenä sitä, että tämä oli etäännyttänyt itsensä 1939-44 tapahtumista eikä koskaan sanonut niiden veteraaneille: ”Te teitte sen”.

Mistä tämä johtuu? Eräitä vastauksia arvollisilla kuulijoilla on ilmeisesti heti valmiina. Itseäni viehättää seuraava pohdinta.

Kuka oikeastaan voitti 1918? Lyhyellä tähtäyksellä tietysti Valkoinen armeija. Se voitto ratkaisi Suomen itsenäisyyden. mutta pitemmällä tähtäyksellä asia ei ole näin selvä, päinvastoin. Historiallisessa perspektiivissä voiton sai se kapinaan nousseen työväenpuolueen osa, joka ei halunnut kapinaa, vaikka merkittävin osin sitten lähtikin mukaan. Sen perillinen on sosiaalidemokraattinen puolue. Sen edustajia ovat olleet Väinö Tanner ja Väinö Leskinen, sitä ovat Mauno Koivisto ja Kalevi Sorsa. Tämä suunta on painanut vahvimman jäljen itsenäisen

Suomen rauhanajan rakennustyöhön ja vähitellen yhä selvemmin myös sen aatteelliseen ilmapiiriin. Nyt se johtaa maata poliittisesti ja myös virkakoneiston kautta.

Punaisten rivien myöhäistä voittoa vahvasti myös valkoisten riveissä nuorena taistellut Urho Kekkonen. Persoonallisesti traumaattiset kokemukset ja ulkopoliittinen – erityisesti ulkopoliittinen – tarkoituksenmukaisuusarviointi saivat hänet painamaan molempien sotien saavutukset taustalle. Suomen itsenäisyyden saavuttamisen paneminen V.I. Leninin nimiin ilmeisesti aiheutui pyrkimyksestä legitimoida maamme itsenäisyys Neuvostoliiton silmissä mahdollisimman vahvasti. Suomen kansan sisäisen kehityksen ja itsetunnon kannalta se – kuten moni muukaan Urho Kekkonen kannanotto – ei kuitenkaan ollut onnellinen.

Minusta näyttää siltä, että nykyisen, kansallisesti sangen eheytyneen ja ulkopoliittisesti vakiintuneen demokraattisen hyvinvointi-Suomen ovat luoneet kaksi eri voimaa, fennomaanis-perustuslaillinen sivistyneistö ja sosialidemokraattis-agraarinen politiikka. Kumpikin on johtanut eri tilanteissa. Aika ei salli nyt esim. ruotsinkielisten aseman pohtimista.

Molempien sotien aikana hegemonia, henkinen johto, on ollut sillä, mitä kutsun fennomaanis-perustuslailliseksi sivistyneistöksi. Se on asittanut päämäärät, ”koti, uskonto, isänmaa”. Johtajat ovat tulleet sen piiristä. Mutta rauhan tultua, tämä ryhmä on siirtynyt, oikeammin pakotettu, syrjään. Johtoasema ja erityisesti toisen maailmansodan jälkeen yhä enemmän myös hegemonia –käyttääkseni tätä italialaisen marxilaiteoreetikko Antonio Gramscin mielestäni osuvaa ilmaisua – ovat siirtyneet sosialidemokraattis-agraariselle ryhmälle.

Näillä kahdella ryhmällä ajatusmaailmat ja symbolit eroavat aika selvästi toisistaan. Ne ovat paljolti sekoittuneet ja vaikuttaneet toisiinsa. Mutta Hegel – Snellman toisaalla, ja Karl Marx – Karl Krautsky – Hjalmar Branting toisaalla, ovat kuitenkin edelleen vahvasti vaikuttamassa. Jälkimmäiselle ryhmällemme ei sen vuoksi oikein sovi kansallisten koettelemusten aikojen muistelemisen niiden arvon edellyttämällä tavalla. Se tuntuisi kunnian antamiselta vieraalle voimalle. Nykyinen sosialidemokraattinen puolue on asenteellisesti perin kaukana vuodesta 1918, mutta historiallisesti se on silloin kapinaan lähteneen puolueen jatkoa. Ja vastaavasti rajoittaa taas päinvastainen asetelma tunnustuksen antamista monelle merkittävälle isänmaan rauhanaikaiselle rakentajalle.

Täällä on koolla monta Suomen historian syvällistä tuntijaa. He epäilemättä pystyvät laulamaan suohon äskeiset pohdiskeluni. Kaikessa tarkentamattomassa täsmentämättömyydessäkään ne kuitenkin sisältävät näkökohtia, jotka itselleni ovat selventäneet kuvaa eräistä nykyhetken ja vähän kaukaisemmankin ajan ilmiöistä maassamme. P. E. Svinhufvud kuuluu näistä tässä kuvailemistani voimista korostetusti ensin mainittuun, fennomaanis-perustuslailliseen. Hän on sikäli poikkeus, että hän oli presidenttinä rauhan aikana. Mutta merkittävintä hänen elämäntyössään oli kuitenkin keskeisen vaikuttajan asema toisessa niistä murroksista, joissa kansalle antoi suunnan se, mitä tässä olen nimittänyt fennomaanis-perustuslailliseksi sivistyneistöksi.

1984: Itsenäisyyden ihme

Nämä lyhyet mietteeni olen otsikoinut Itsenäisyyden ihme. Selventääkseni tätä ajatusta, siirryn hetkeksi kesään 1915, aikaan, jolloin P. E. Svinhufvud oli karkotettuna Siperiassa, kenraalikuvernööri Seyn näytti kukistaneen Suomen autonomian, jääkärien pieni karkijoukko

harjoitteli Lockstedin leirillä, ensimmäinen maailmansota oli länsirintamalla muuttunut asemasodaksi ja itärintamalla saksalaiset olivat aloittaneet etenemisensä.

Katsomme, miltä Suomen tilanne näytti puolueettoman Ruotsin näkökulmasta.

Heinäkuun puolivälissä 1915 tukholmalaisen liberaalin sanomalehden Afton-Tidningenin pääkirjoitus oli otsikoitu ”Suomen vapaus”. Kirjoitus oli syntynyt sen vuoksi, että juuri tuohon aikaan, keskellä ensimmäistä maailmansotaa, Saksan itärintamalla oli menossa hyökkäysvaihe, jossa saksalaiset joukot työnsivät venäläisiä taaksepäin. Se oli saanut myös eräät ruotsalaiset, aina korkeita hovipiirejä myöten, kannattamaan ajatusta liittymisestä sotaan Saksan rinnalle Suomen valloittamiseksi takaisin; tai ainakin sen sotilaallisesta neutraloimisesta. Liberaalista puoluetta tukeva Afton-Tidningen vastusti tällaisia hankkeita. Se sai sen lausumaan mielipiteensä Suomen tulevaisuuden mahdollisuuksista.

Ruotsalaislehti ei uskonut, että Suomen väestö haluaisi nousta kapinaan ja pyrki irti Venäjästä, vaikka sitä pahasti sorrettiinkin. Mutta vaikka suomalaiset ja ruotsalaiset onnistuisivatkin, ei siitä Afton-Tidningenin mukaan olisi paljonkaan hyötyä. Sen analyysi Suomen tulevaisuuden mahdollisuuksista vapaana valtiona oli musertava:

”Mitä Suomella olisi voitettavanaan sellaisesta vapautuksesta, mikäli se onnistuisi? Maantieteellisestä asemastaan Venäjän pääkaupungin ovella sitä ei voi vapauttaa. Mutta tästä asemasta seuraa, että Venäjän on pidettävä Suomi rajojensa sisäpuolelle suojatakseen itseään hyökkäykseltä pohjoisesta. Ei kukaan järkevä ihminen laske vakavissaan siihen, että Venäjä maailmansodalla voitaisiin ajaa takaisin itään, pakotettaisiin jättämään koko Itämeren alue ja muuttamaan pääkaupunkinsa takaisin Moskovaan. Se on suurgermaanista fantasiaa eikä mitään muuta. Venäjä ei päästä käsistään sitä asemaa, jonka se 200 vuotta sitten taisteli itselleen. Tälle asemalle 100 vuotta myöhemmin hankkimaansa suojaa se ei varmasti myöskään luovuta.

Mikäli Venäjä poikkeuksellisten olojen paineessa kaappauksella pakotettaisiin tilapäisesti jättämään Suomi, sen ensimmäiseksi tehtäväksi tämän jälkeen tulisi ottaa se takaisin. Se veri, minkä Suomi vuodattaisi vapautuakseen Venäjästä, tulisi pian vaatimaan lisää verta vapauden puolustamiseksi. Ja kaikki tämä veri vuodatettaisiin turhaan. Suomi ei milloinkaan voisi ajan mittaan puolustautua vapaana valtiona. Sen ainoa mahdollisuus säilyä Venäjän ulkopuolella, olisi saksalaisen provinssin asema, saksalaisten joukkojen turvaamine rajoineen. Mutta sen ”vapauden” antamasta kunniaa sillä on kaikki syy kieltäytyä. Siitä seuraisi sotapalvelu saksalaiseen malliin, saksalaisten päällikkyuden alaisena, kun taas siellä ei tällä hetkellä ole minkäänlaista asepalvelusta ja se on saanut olla ulkopuolelle eurooppalaisen verilöylyn. Ja mitä vapautteen muutoin tulee, ei ole sanottu, että se tulisi paremmaksi Saksan kuin Venäjän alaisena. Saksalainen väkivaltahallinto Etelä-Jyllannissa ei ole ollut hiukkaakaan parempi, kuin venäläinen Suomessa. Pikemminkin vielä pahempaa”.

Afton-Tidningen huomautti, että Suomen kohtalo on syvästi valitettava. Mutta Venäjästä irrotettuna sen asema tulisi vielä huonommaksi. Suomalaisten ainoa toivo oli siinä, että maailmansota pakottaisi venäläisen keisarillisen järjestelmän jonkun verran maltillisemmaksi.

Kun, joskus pari vuosikymmentä sitten, äsken lainaamani ruotsalainen lehtilausunto sattui silmiini, muistan miten hätkähdin ja jäin pitkäksi aikaa miettimään. Suomalainen kirjallisuushan ei ole siihen kiinnittänyt huomiota. Ruotsalaisen lehden analyysi näytti kirjoitusajankohtansa lähtökohdista käsin töysin vakuuttavalta. Se on raudanlujaa reaaliolitiikkaa. Juuri sellaisena tilanteen täytyi näyttäytyä sille, joka halusi pidättäytyä tosiasioihin.

Samoihin johtopäätöksiin oli päätyneet samoihin aikoihin myös toinen ruotsalainen lehtiartikkeli. Sen takana oli mies, joka edusti ajan parasta kansainvälispoliittista tuntemusta, vastikään eronneen hallituksen ulkoministeri kreivi Albert Ehrensvärd. Hän esitti johtopäätöksensä iskevässä muodossa: *”Tsaari Pietarin suorittama pääkaupunkivalinta on tehnyt Venäjän valtakunnalle elinkysymykseksi Suomenlahden herrana pysymisen. Suomen olemassaolo itsenäisenä valtiona voidaan ajatella mahdolliseksi vasta siinä maailmassa, missä sudet ja lampaat sovussa käyvät laiturilla keskenään.”*

Mutta todellisuus voi joskus olla taruja ja unelmia ihmeellisempi. Noista äsken siteeratuista asiantuntija-analyyseistä ei ollut kulunut kuin kolme vuotta, kun Venäjä todellakin oli jättänyt koko Itämeren alueen ja muuttanut pääkaupungin takaisin Moskovaan. Suomi oli itsenäistynyt. Saksa luhistui, mutta Suomen itsenäisyys säilyi.

Historian kulku oli lyhyeksi ajaksi muuttunut odottamattomalla tavalla. Keisarillinen Saksa ja keisarillinen Venäjä oli pyyhkäisty pois. Venäjän kaaoksesta Suomi pääsi irtautumaan. Kun tarkastelee viime vuosisatojen Suomen vaiheita, joutuu yllättävän tosiasian eteen: koko tänä aikana oli ilmeisesti vain tuo parin kolmen vuoden etsikkoaika, jolloin Suomi saattoi irtautua itsenäiseksi valtioksi. Suomalaiset osasivat käyttää tätä lyhyttä ja ainoaa maailmanhistorian heille antamaa tilaisuutta itsenäisen valtion muodostamiseen, valtion, joka sitten on osoittautunut odottamattoman elinkykyiseksi.

Äskeisen väitteeni perusteluksi viittaan siihen, että ennen syksyä 1917 ei mikään Venäjällä ollut hallitus olisi suostunut Suomen irtautumiseen. Eikä Leninin hallitus siihen olisi suostunut enää 1920 saatuaan asemansa vakautetuksi ja puna-armeijansa kuntoon. Sehän eteni silloin Varsovan porteille, kukisti itsenäistyneen Ukrainan ja hieman myöhemmin myös sosialidemokraattien johtaman itsenäiseksi julistautuneen Georgian.

Tämä itsenäisyyden saavuttaminen on ilman muuta vuosien 1918-19 suurin saavutus. Nykyisin julkisessa keskustelussa muistetaan pääasiassa sisällissotapäätökset, jotka tietysti on tosi sekin, mutta pitkällä tähtäyksellä se on toki merkitykseltään pienempi. Itsenäistyminen ei ole menettänyt merkitystään. Nykyisestä, sinänsä mitä tervetulleimmasta, kansallisen yhteisymmärryksen ilmapiiristä vain hyötyvät eniten 1918 hävinnän puolen historialliset jatkajat.

Mitä enemmän olen Suomen asemaa tämän vuosisadan historia myllerryksissä miettinyt koko Euroopan näkökulmasta, sitä merkillisemmäksi minusta on käynyt, että maamme on itsenäinen. Ja nykyään vielä varsin vakiintuneesti. P. E. Svinhufvud on eräs kaikkein merkittävimpiä niistä, joille kiitos siitä lankeaa.

1985: Kolmas valtio

Yhteen aikaan oli tapana kiistellä tasavaltujen lukumäärästä: elämmekö ensimmäisessä, toisessa vaiko peräti kolmannessa? Mutta mielenkiintoisempaa on pohtia valtion roolin muuttumista. Helposti näet löytyy ainakin kolmi toisiaan seurannutta suomalaista valtiota.

Ensimmäinen oli viime vuosisadan virkamiesvaltio. Siinä valta oli keisarin tahtoa toteuttavalla kansasta erillään olevalla ja kieleltään vieraalla yläluokalla. Omissa puitteissaan se samalla

pyrki, melkoisesti onnistuenkin, vahvistamaan suuriruhtinaanmaan erillistä asemaa keisarikunnassa.

Vähitellen tämän ensimmäisen valtion kaatoin kielitaistelun muodon saanut kansan syvien rivien nousu. Snellmanin ohjelman toteuttajan G.Z. Yrjö-Koskisen johdolla suomalainen puolue alkoi ajaa läpi ohjelmaansa valloittamalla valtiokoneistoa – venäläisen kenraalikuvernöörin tuella. Se onnistuikin vähitellen saamaan sen käsiinsä ruotsinmielisiltä ensimmäisen valtion edustajilta. Ensin otettiin haltuun koulu- ja kasvatusburokratia, koska sitä tietä arveltiin varmimmin, joskin hitaasti, päästävän tavoitteeseen.

Ensi vaiheessaan toista valtiota kuvaa sana fennomaaninen. Itsenäisyyden saavuttamisen jälkeen tämä valtio piti otteensa yhteiskunnasta, nyt kansallis-porvarillisena. Virkamiehistön ihanteena oli poliittinen sitoutumattomuus, mutta vapaussota-sisällissodan vahvistamina sympatiat olivat lähellä vanhasuomalaista puoluetta seurannutta kokoomusta. Poliittinen johto oli silloin kuitenkin pääasiassa keskustalaisliberaaleissa käsissä.

Toisen valtion virkamiehistö oli pääasiassa ensi polven sivistyneistöä, useimmiten talonpoikauskodeista lähtenyttä. Lähtökohtansa vuoksi se oli lähellä kansaa, hengeltään kulttuurikonservatiivinen, mutta yhteiskunnan uudistuksiin myönteisesti suhtautuva. Liikemaailman se koki itselleen vieraaksi. Koska se oli tottunut valtiokeskeiseen ajatteluun ja koska suurliike-elämä oli pääasiassa ruotsinkielisten käsissä, se oli valmis tukemaan valtion yrityksiä. Valtioyhtiöt ovatkin luultavasti vaikuttaneet ratkaisevasti kielisuhteiden muuttumiseen talouselämässä antamalla suomenkielisille mahdollisuuden kielikiistoitta nousta huippupaikoille.

Tuolla ryhmällä oli valtiokoneisto hallussaan 1950-luvulle saakka. Sitä alkoi tosin murentaa poliittisten valtasuhteiden muuttuminen sotien jälkeen. Burokratian hidasliikkeisyyden vuoksi vanha hegemonia kesti kuitenkin kauan.

Kolmas valtio syntyi sitten 1960-luvulla. Silloin vasemmisto, lähinnä sosiaalidemokraatit, toistivat fennomaanien vanhan tempun: he ryhtyivät määrätietoisesti virkanimityspolitikalla valooittamaan valtiokoneistoa toteuttaakseen sen avulla oman yhteiskuntaihanteensa. Sitä luonnehtivat käsitteet, sellaiset kuin eri elämäalueiden demokratisointi, tasa-arvo yms.

Tällä kertaa valtiokoneiston valtaus onnistui nopeammin ja tehokkaammin kuin fennomaaneilla aikanaan. Likkeelle lähdettiin, niin kuin silloinkin, koululaitoksesta ja kulttuuri-instituutioista. Vallankäyttö on myös ollut totaalisempaa, koska nykyaikainen valtio on huomattavasti vahvempi kuin vuosikymmeniä sitten. Niin toisella kuin kolmannella valtiolla on lisäksi omat latentit väkivaltakoneistonsa valta-aseman uhkaajan hillitsemiseksi: edellisellä suojeluskunnat, jälkimmäisellä ammattiyhdistysliike,

Näin syntyneitä epäsuhdeta julkisessa hallinnossa on jonkin verran tasoittanut kunnalliselämä. Toisessa tasavallassa suuret kaupungin olivat vasemmiston käsissä, nyt niistä on tullut oikeiston tukikohtia.

Maassamme ei siis ole koskaan ollut ´koko kansan´ valtiota. Puolueiden taistelu on ratkaissut valtiovallan käyttäjän. Voittaja on tehnyt siitä yhteiskuntaihanteensa toteuttajan. Nimitys ´sosiaalidemokraattinen valtio´ luonnehtii nykytilanteen olennaisia piirteitä, vaikka liioitteleekin hiukan. Valtioaparaatissa on näet myös vahvoja autonomisia kepulaisia bunkkereita.

Puhe valationhoitajapuolueesta on siis paikallaan. Näin hankittuun valtaan kuuluu myös takaisinkytkentä: toteaa joutuneensa vastuuseen haltuunsa joutuneesta. Se tosiasia muuttaa näkökulman. Eikä kitkaa voi välttää, kun omat perinteet ja toiminnan legitimitteetti ovat perustuneet vastustajien hallussa olevan valtiiovallan kritiikkiin.

Koska tulee neljäs valtio, ja millainen? Joskus varmasti, mutta laatuun ja ajankohtaan on mahdoton vastata. Voimasuhteitten muutos eduskunnassa ja mahdollinen porvarillinen hallitus eivät merkitsisi paljoakaan pitkään aikaan. Byrokratian kerran haltuunsa saanut saa pitää valtaa kauan pelkän jatkuvuuden lain voimasta. Mutta valtiokoneiston ja muun yhteiskunnan välien vähittäinen kiristyminen on mahdollista.

1986: Peloton ja avarakatseinen Svinhufvud

Kun akateemikko Tauno Nurmela jokin vuosi sitten soitti ja pyysi minua seuraajakseen tässä Säätiössä, kysyin, mitä se merkitsisi. Nurmela ilmoitti, että ainoa tehtävä on pitää puhe jostakin ylevästä aiheesta, mikä merkitsee edellisen yön valvomista.

Tällä kertaa minulla ei kuitenkaan ole mitään aihetta vaivata teitä omilla ajatuksillani. Säätiömme on näet akateemikki Jutikkalan, professori Mannisen ja tohtorien Rommi ja Zetterberg voimin – siis joukkueella, josta mikä tahansa teos saisi olla ylpeä – tehnyt P. E. Svinhufvudista kirjan. Sen nimi on ”Ukko-Pekka puhuu”. Kustantajana on Otava.

Kun tänään on vielä Säätiömme kannalta juhlapäivä saadessamme viettää P. E. Svinhufvudin syntymän 125-vuotispäivää, on oikein, ettei kuulijoita vaivata hallintoneuvoston puheenjohtajan yövalvomisen tuloksilla, vaan käytetään hyväksi itse päähenkilön ajatuksia ja ”neljän koplamme” teosta. Kirja alkaa Säätiömme hallituksen puheenjohtajan, akateemikin, erinomaisella johdatuksella ja katsauksella P. E. Svinhufvudin toimintaan ja ajatusmaailmaan. Haluan tuoda siitä esiin muutamia kohtia.

Jutikkala aloittaa toteamalla, että P. E. Svinhufvud oli vain kaksivuotias, kun hän menetti isänsä, merikapteenin, laivan murskautuessa myrskyssä Kreikan saaristossa ja jatkaa: ”pojan kohtalona oli ohjata Suomen valtiolaivaa monessa myrskyssä, eikä se laiva haaksirikkoutunut”. ”Pojan” ajattelun Jutikkala summeeraa: ”Laki ja oikeus asuvat omassa korkeudessaan poliittisten ratkaisujen yläpuolella, eikä poliittinen tarkoituksenmukaisuus anna aihetta vähimmässäkään määrin suvaita niiden loukkaamista”. – Tämä on sikäläkin mielenkiintoista, että juuri poliitikkona, eikä juristina, hän kuitenkin merkittävimmän työnsä suoritti.

Tinkimättömän perustuslaillisuutensa vuoksi Svinhufvud joutui eroamaan asessorinvirastaan Turun hovioikeudessa ja muutti asianajajaksi Helsinkiin. Erojaispäivällisillä pitämässään puheessa, siis jo 1903, hän asetti kansallemme päämääräksi itsenäisyyden. Poliittisen tilanteen muututtua hän oli mukana valtiopäiväreforia valmisteleavassa komiteassa. Siellä hän ajoi varauksettomasti yksikamarista eduskuntaa sekä yleistä ja yhtäläistä, myös naiset mukaan lukesaa äänioikeutta. Uudella sortokaudella Svinhufvudista tuli, kuten Jutikkala huomauttaa, tsaarin viranomaisten silmissä suomalaisten vastarinnan ruumiillistuma. Tuomarinpöytäneä takaa Luumäeltä hänet karkotettiin ensimmäisen maailmansodan alettua Siperiaan.

Tsaarin kukistuttua hän pääsi palaamaan jo tuli keväällä 1917 prokuraattoriksi, nykyiseksi oikeuskansleriksi. Kiisteltyä valtalakia hän ei hyväksynyt. Hän toivoi eduskunnan hajottamista, vaikka ei voinut hyväksyä Venäjän Väliaikaisen hallituksen hajotusmääräyksen perusteluja. Sen

vuoksi hän ei merkinnyt vastalauseita pöytäkirjaan. Hän kuitenkin toi esiin itsenäisyyskantansa. Hänestä tuli sitten itsenäisyysenaatin puheenjohtaja eli pääministeri ja vapaussodan päätyttyä valtionhoitaja.

1930-luvun alun poliittinen kuohunta toi 1920-luvun syrjässä pysytelleen Ukko-Pekan sitten jälleen politiikkaan, ensin pääministeriksi ja sitten presidentiksi. Hänen hallituksesaan olivat edustuneina kaikki porvarilliset puolueet, mikä – kuten Jutikkala täydentää – vastasi hänen pysyvää poliittista linjaansa. Svinhufvud yhtyi Lapualla syntyneen kansanliikkeen tavoitteisiin ja väheksyi sen väkivaltaisuuksia välttämättömänä pahana. Eduskunnassa hän kesällä 1930 huomautti Keski-Eurooppaan viitaten: siellä ”ovat tikarit heiluneet ja revolverit paukkuneet kokolailla ahkerasti, kuolleita ja haavoittuneita on ollut runsaasti. Meidän olomme eivät siis ole olleet yhtä huonot kuin Keski-Euroopassa”. Mutta Jutikkala korostaa, että demokraattisesta valtiojärjestyksestä Svinhufvud piti kiinni. Se näkyi siitakin, että hallitustaan muodostaessaan, hän kieltäytyi ottamasta siihen lapuanliikkeen tyrkyttämiä omia miehiään, koska hallituksen tuli koostua puolueitten luottamusta nauttivista.

Vuoden 1918 kapina oli Svinhufvudille suuri järkytys. Hän oli viimeiseen asti uskonut, että vasemmisto ei lähtisi kapinaan. Pettymys oli niin suuri, että vasta talvisota vakuutti hänet sosiaalidemokraattien isänmaallisuudesta.

Svinhufvud oli saksalaismielinen. Mutta Jutikkala tähdentää, että se ei vaikuttanut hänen presidenttikautensa ulkopoliittikkaan. Päinvastoin, silloin solmittiin hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa ja siirryttiin ulkopoliitikassa skandinaaviseen suuntaukseen.

Itse haluan vielä kiinnittää huomiotanne pariin tässä teoksessa julkaistuun asiakirjaan. Toinen on Svinhufvudin puhe itsenäisyysliikkeen kokouksessa Helsingin Vanhalla ylioppilastalolla 19. elokuuta 1917. Se on siis sanottu Venäjän Väliaikaisen hallituksen vallassa ollessa ja tilanteessa, jossa yhteiskunnallinen kuohunta oli maassamme laajaa. Sallittaneen muutama lainaus:

”Minun ymmärtääkseni ei mikään muu tunnuslause vaaleja varten voi tulla kysymykseen, kuin Suomen täydellinen riippumattomuus.”

”Meillä on juuri sitä, mitä Venäjältä puuttuu. Meillä on järjestystä ja meillä on mahdollisuutta pitää tätä yllä, jos vain saamme vapauden...Meillä on sen vuoksi oikeus päästä irti Venäjästä, sillä Venäjällä ei ole enää edellytyksiä, että se voisi turvata meidän kehityksen mahdollisuuden. Sitä paitsi on huomattava, että Venäjä on valloittajakansa. Se katsoo itsensä oikeutetuksi käyttämään meitä hyväksensä ja jättää meille vapautta sen verran, kuin Venäjän vaikutuspyrkimykseen sopii. Nykyään on suunta meille tosin verrattain suosiollinen, mutta kun taantumus pääsee voimaan, muuttuu asema ja meille koittaa taas vaikeat ajat.”

”Minusta se vuoksi tunnuslauseemme vaaleissa on oleva: Suomen täydellinen riippumattomuus. Se on lausuttava julki niin itään kuin länteenkin päin. Täällä kyllä toisella taholla vaaditaan liittymään yhteen sosialismia ja sen aiheuttamaa anarkiaa vastaan. Minä myönnän, että on erinomaisen tärkeitä, että porvarispuolueet näillä valtiopäivillä saavuttavat enemmistön, mutta siitä huolimatta valtiollinen asemamme on tärkein kysymys, se on pääkysymys. Sisälliset asiat ovat sivukysymyksiä tämän rinnalla.”

”Nyt on sellainen aika, jolloin kaikki on käymistilassa. Kansojen kohtalot järjestetään uudelleen. Meikin voimme päästä uusille urille. Mutta silloin täytyy myös kansamme omasta puolesta tulla selvä sana siitä, mitä se tahtoo. Jos kysytään, kuinka me Suomessa järjestäisimme olot, jos

pääsemme riippumattomaksi, niin asia on sangen yksinkertainen. Valtiomuotomme ei tarvitse suuria muutoksia. Sen päärakenteen voisi kai kuvata seuraavasti: oma presidentti, nuo kolme valtion toimintahaaraa, lainsäädäntö, lainkäyttö ja hallinto, ne pitää edelleen olla erillään; yksi ja sama valtion orgaani ei saa kahta näistä käyttää; se on edelleen itsestään selvää, että senaatti on oleva vastuunalainen eduskunnalle.”

Ei siis lainkaan hyökkäystä sosiaalidemokraatteja kohtaan. Itsenäisyys oli tänä levottomana aikana tärkeämpi kuin rintama sosiaalidemokraatteja ja anarkiaa vastaan. Suomen tuli olla parlamentaarinen tasavalta. – Kapina muutti sitten paljon.

Yhtä kuvaava ja mielenkiintoinen on kirjassa julkaistu Svinhufvudin hallituksen ohjelma 24.11.1917. Tärkeimpänä tehtävänä esitetään itsenäisyyden turvaaminen. Eduskunnalle annetaan ehdotus ”kansanvaltaisuuden perusteille rakentuvaksi hallitusmuodoksi”. Sisäisellä uudistyoilla on luotava elämälle sellainen pohja, että jokainen kansalainen käsittää etunsa vaativan sen säilyttämistä. Torppien itsenäistämiseksi ja maan hankkimiseksi tilattomille on ”kiireimmiten ryhdyttävä toimiin”. Sosiaalivakuutusta on kehitettävä, uskonnonvapauslaki ja oppivelvollisuuslaki säädettävä. ”Välttämätöntä on suurten tulojen ja sodanaikaisten voittojen tuntuva verottaminen”.

Tämä osoittaa selvästi, miten laaja ja ”edistyksellinen” oli sen hallituksen uudistusohjelma, jota vastaan kapinaan noustiin. Punaisten kapina ei siis ollut nousua mitään taantumusta vastaan. Svinhufvudin puolesta puhuu myös tässä asiassa pätevä V.I. Leninin lausunto kesällä 1917. Lenin totesi silloin, että Suomi oli hyvin edistynyt maa. Sellaisena sitä piti myös Ruotsin sosiaalidemokratian luoja Hjalmar Branting, joka ei lainkaan voinut ymmärtää kapinaan noudemista demokraattisen eduskunnan enemmistön kannatusta nauttivaa hallitusta vastaan, kuten Suomessa tapahtui. – Kapinen sitten alettua Svinhufvud katsoi, että sen takana oli Venäjän bolshevikkihallitus.

Mannerheim puhui viimeisinä vuosinaan usein Svinhufvudista lähimmälle miehelleen Erik Heinrichsille. Kenraali kerto näitä muistellessaan: ”Ja saattoi tapahtua, että puhuessaan heidän ristiriidoistaan – niitä oli monta – Mannerheim lopetti selityksensä sanoin: ”Svinhufvud oli joka tapauksessa suuren tyylin mies”.

P. E. Svinhufvudin karakterisoinnin haluan lopettaa samalla tavalla kuin akateemikko Jutikkala esittelynsä:

”Emme saata sanoa Svinhufvudia valtiomieheksi aivan samassa merkityksessä kuin jotakin muuta huomattavaa poliitikkoa. Hän ei ollut sitä, mitä käsitämme sanalla diplomaatti, hän ei ollut kompromissien ja vehkeilyjen mies”, Helsingin Sanomat luonnehti vainajan elämäntyötä: ”Hän oli kuin kenraali sodassa, suoritti hänelle uskotun tehtävän vääjäämättä ja järkkymättä, suoraan, ja sivuilleen katselematta, teki sen mitä oikeaksi katsoin, aina valmiina vastaamaan seurauksista, aina varmana asiansa moraalisesta oikeudesta. Peloton hän oli, piti omaa itseään vähäpätöisenä asian rinnalla, mies, joka ensimmäisenä oli valmis uhrautumaan, jos maan etu sitä vaati. - - Hän kuuluu valtion rakentajiin, etevimpiin niistä miehistä, jotka loivat Suomen itsenäisyyden ja vapauden perusteet.”

1987: Satu Suomesta

Jääkärien marssin toinen säkeistö toteaa ”Satu uusi nyt Suomesta syntyvä on, se nousee, se kasvaa, se voittaa”. Saanen vaivata arvoisia kuulijoita kertomalla itsenäisyyden 70-vuotispäivän merkeissä sadun tästä Suomesta:

Kuvitelkaamme, että 1900-luvun alussa elänyt kansainvälisen politiikan asiantuntija palaisi nyt takaisin maailmaan tarkkailemaan Euroopan tilannetta ja saamaan eitä tietoja. Yhteiskuntien muuttuminen, suuri elintason nousu ja valtava teknillinen kehitys luonnollisesti hämmästyttäisivät häntä.

Mutta myös valtiollinen kartta saisi hänen kummastumaan. Mahtavat Saksan, Venäjän ja Itävalta-Unkarin keisarikunnat ovat sortuneet. Uusi Venäjä on kasvanut entistä paljon mahtavammaksi, Saksa pienentyneenä ja kahtia jaettuna on taloudellinen jättiläinen niin kuin silloinkin, Itävalta-Unkari on jakautunut useiksi itsenäisiksi valtioiksi, joista mikään ei olikein toimi; vanha ja vanhentuneena pidetty Habsburgien keisarikunta toimi sittenkin paremmin. Käsittämättömältä hänestä tuntuisi Saksan ja Ranskan ystävyys; yllättävältä silloin niin ylpeitten eurooppalaisten jääminen ilman siirtomaita.

Mutta samalla hän hämmästyisi sitä, miten samanlainen Länsi-Euroopan valtiollinen kartta on nyt vuosisadan alkuun verraten, Historiassa on ollut sekä muutosta että pysyvyyttä.

Suomeen tutustuessaan asiantuntijamme todella yllättyisi. Eikä meidän siinä tarvitse turvautua kuvitelmiin, perehtyminen aikalaisten lausuntoihin riittää, Ruotsin entinen ulkoministeri Ehrensvärd piti 1914 Suomen olemassaoloa itsenäisenä valtiona mahdottomana, kuten olen eräässä aikaisemmassa puheessani huomauttanut (s.27).

Ruotsin ulkoministerin arvio ei ollut mikään pahantahtoisen ylimielisyyden ilmaus. Niin ajattelivat monet kansainvälisen politiikan asiantuntijat vielä maamme julistauduttua itsenäiseksi. Mutta 1987 Suomi juhlii itsenäisyytensä 70-vuotispäivää, eikä monikaan uskone suden ja lampaan sovun toteutuneen aseitten täyttämässä ideologisten ja taloudellisten ristiriitojen maailmassa.

Itsenäisyysjuhlamme hämmästyttäisi omaan aikaamme saapunutta asiantuntijaamme vielä enemmän, kun hänelle kerrottaisiin millaisia vaiheita Eurooppa ja erityisesti Itä-Eurooppa on noiden seitsemän vuosikymmenen aikana kokenut ja mitä Suomelle sinä aikana on tapahtunut. Hänhän saisi silloin tietää, että maamme itsenäisyytensä alkuvaiheessa oli liitossa pian maailmansodassa sortuneen Saksan keisarikunnan kanssa, että Saksaa hallitsi 1930-luvulla hullu diktaattori, joka hyökkäsi Neuvostoliiton kimppuun, mutta jonka valtio tuhoutui täysin ja että vielä Suomi taisteli hänen rinnallaan.

Asiantuntijallemme kerrottaisiin vielä, että Venäjä-Neuvostoliitossa on kaikki nämä vuosikymmenet ollut vallassa järjestelmä, jonka ohjelmaan kuuluu vallankumouksen ja oman ideologian levittämien muihin maihin ja että se on tässä onnistunut koko Itä-Euroopan ja Saksan itäpuoliskon osalta. Hän saisi myös tietää, että Eurooppa on viime vuosikymmenet ollut ideologisesti yhtä jakautunut vihamielisiin leireihin kuin uskonsotien aikana.

Kun asiantuntijallemme kaiken tämän jälkeen todettaisiin, että Suomessa on vallalla juuri tuo Neuvostoliiton vastustama ideologia, että Suomi on käynyt tuota suurvaltaa vastaan kolme sotaa eikä sen pääkaupunkia koskaan ole valloitettu, mihin saavutukseen sotaan joutuneista maista tällä vuosisadalla ovat päässeet Helsingin lisäksi vain Lontoo ja Moskova, tuntuisi tarina

uskomattomalta. Eikä hän enää uskoisi, kun hänelle sanottaisiin että Suomi on tällä hetkellä Neuvostoliiton luotettavin rajanaapuri ja että maiden väliset suhteet ovat hyvin ystävälliset.

Puhdasta satua vailla todellisuuden häivääkään – asiantuntijamme väittäisi kuulevansa, kun kerrottaisiin, että maailmanhistorian laajin valtiopäämiesten kokous Wienin kongressin jälkeen pidettiin 1975 Helsingissä, mikä hänen aikanaan oli Venäjän erään kolkan suhteellisen mitätön paikallinen hallituskapunki, alueen jonka sulattaminen keisarikuntaan 1910-luvun alussa näytti pian toteutuvan. Nyt siellä sitten olisivat olleet koossa maailman mahtavimmat herrat itsenäisen Suomen valtiopäämiehen kutsusta ja puheenjohtolla!

Eikä asiantuntijamme sitäkään tahtoisi uskoa, että ensimmäisen maailmansodan jälkeen syntyneistä lukuisista uusista Itä-Euroopan valtioista vain Suomi on pysynyt Venäjän valtapiirin ulkopuolelle ja että kun 1930-luvulla Euroopan maitten enemmistö muuttui diktatuureiksi, Suomi koko ajan säilytti demokraattisen järjestelmän. Ihmeelliseltä hänestä myös tuntuisi, että elintaso Suomessa on korkeampi ja talouselämä kehittyneempi kuin Tsekkoslovakiassa, joka aikanaan oli Euroopan teollisuusmaiden kärjessä, ja että syrjäisiin pohjoisiin sukulaisiinsa Itävalta-Unkarin aikana vähän säälien suhtautuneet ylpeät Unkarin madjaarin nyt katsovat ihmetellen ja kadehtien Suomen asemaa ja vaurautta.

Kaikki tuo on kuitenkin totta. Niin on tapahtunut itsenäisyytemme seitsemän vuosikymmenen aikana. Kun asiantuntijamme vihdoinkin siitä vakuuttuisi, hän lausuisi suuren ihailunsa suomalaisia kohtaan ja huomauttaisi vielä, että maassanne tietysti tunnetaan suurta kiitollisuutta näistä saavutuksista. Eivätkö ihmiset ole tuollaisesta kansallisen suuruuden ajan osumisesta omaan aikaansa tulleet liiankin ylpeiksi?

Kaukaisesta menneisyydestä saapuneelle vierallemme täytyisi tuottaa vieläkin yllätys: suomalaiset eivät ole ollenkaan tietoisia näistä saavutuksistaan, enemmänkin he tuntevat alemmuutta muitten rinnalla. Valtiollinen radioyhtiö ja ns. intellektuellit katsovat tehtäväkseen vähätellä näitä saavutuksia.

On kuitenkin mahdoton ajatella, että kaikki nämä saavutukset olisivat seurausta vain muuttanut hyvänsuopaisuudesta, suotuisista olosuhteista ja hyvästä onnesta. Itsenäisyysaikamme menestys ja selviytyminen monista vaikeista tilanteista ei olisi ollut mahdollista ilman taitavaa johtoa sekä kansakunnan työteliäisyyttä, uhrautuvaisuutta ja malttia.

Itsenäisyyden seitsemänkymmenvuotispäivää kannattaa juhlia senkin vuoksi, että aika on sinänsä itsenäisyyttä vahvistava tosiasia. Se vaikuttaa ympäröivään maailmaan ja sen suhtautumiseen meihin. On eri asia, jos itsenäisyydellä on ikää vain parikymmentä vuotta kuten 1939, tai kun niiden aikana on osoitettu kyky menestyä ja edistää ympäristössään rauhaa ja vakautta, kuten Suomi neljän viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana.

1988: Silmät avautuvat

Katsellessani aikaisempia P. E. Svinhufvudin Muistosäätiön vuosikokouksessa pitämiäni avauspuheita, huomaan usein askarrelleeni vuosikymmen pari sitten niin tuttuun ”kansallisen itseinhon orgioitten” – Kaarlo Pitsingin osuvaa sanontaa käyttäkseni – jälkikäteen kanssa. Taustalla on ollut huoli siitä vähäisestä arvostuksesta, mitä itsenäisyystaistelumme on saanut osakseen, ja sen seurauksista sekä kansalliselle omanarvontunnonllemme että identiteettillemme. Nyt tilanne on ihan toinen. Oleellinen muutos on tapahtunut. Saanen sen osoittamiseksi lainata kahta arviointia.

En juuri koskaan ole samaa mieltä Helsingin Sanomien Sakari Määttäsen kanssa. Mutta itsenäisyyspäivän edellä hän julkaisi ”Mykkä todistaja” –palstallaan ”Sinunkaupatko itsenäisyyspäivän kanssa ?” –otsikoidun itsetutkiskelun. Se on avan paljoon ajankohtamme mielenliikkeistä.

Määttäsen kertoo ensin, miten hänen 6.12.1939 Taipaleessa kaatuneen isänsä sankarimuisto kävi hänelle murrosiässä ylivoimaiseksi. Seurasi kapina, radikalisoituminen ja kiinnittyminen Urho Kekkoseen.

Nyt silmät ovat avautuneet. Saanen lainata Sakari Määttästä:

Kekkosen kaudella varsinkin tuli neukkujen näkemyksistä sodasta ja rauhasta lähes sakramenteja. Heidän Suuri Isänmaallinen Sotansa oli ainoa oikea. Meidän pieni isänmaallinen sotamme väärä ja paha. Me, vasemmistolaiset, olimme niin innostuneen kiihkeitä muutosten vaatimuksissa, että ajoimme Suomeen vallankumousta eli breznevilaista yhteiskuntamallia!

Se tuntuu mielettömältä nyt, kun virolaiset vääntävät meille rautalangasta, mitä se oli ja on. Mutta Virallinen Suomi ei sano mitään.

Toinen lainaukseni on nuoren Neuvostoliiton-tutkijan, äskettäin väitelleen valtiotieteen tohtori Timo Vihavaisen, joku aika sitten pitämästä esitelmästä:

”Perestroikan tuoma avoimuus avaa mahdollisuudet myös Suomen ja Neuvostoliiton keskinäisten suhteiden uudelleen tarkastelulle rajan molemmin puolin. Suomessa tämä koskee enemmänkin yleistä mielipidettä kuin tutkimusta.

Suurten ikäluokkien ja vanhan valtaajoen sukupolvi, joka vakaasti uskoi Stalinin ajan neuvostopoliittikan ylevään humanismiin, piti ylimielisen halveksuvasti poliittisena idiotismina 1930-luvun nuorison protestointia inkeriläisten pakkosiirroista kollektivisoinnin yhteydessä. Nyt heimokansojen kohtaloista huolehtimaan heränneet voivat tuota samaa toimintaa tarkastella maamme historiassa valoisana aikana.

Paasikiviläis-kekkoslaiseksi ymmärretyn näkemyksen mukaan 1930-luvun ulkopoliittiset asenteet Suomessa olivat perin juurin väärät. On myös kyseenalaista, kuinka paljon hyötyä maallemme on ollut vapaasta ulkopoliittisesta kansalaistoiminnasta. Joka tapauksessa perestroikan sivuvaikutusta on, että Neuvostoliiton järjestelmän lumoissa olleilla on myös Suomessa uudelleenarvioinnin aika.

Suomessa on ilmeisesti aina vilpittömästi pyritty olemaan ulkopoliitikassa oikeuden ja totuuden puolella: 1930-luvulla ne nähtiin heimokansojen ja 1960- ja 70-luvuilla itäisen naapurimme asiassa. Nyt keä näyttää olevan sulkeutumassa. Eroa toki on siinä, että Neuvostoliitto ei ole enää sama totalitaarinen monoliitti kuin 1930-luvulla, vaan pyrkii kehittymään liberaalisen demokratian suuntaan – mikä juuri oli vallitsevana Suomessa itsenäisyyden ensivuosisikymmenillä.

Vanha suometarlaisten myöntövyysmielinen poliittinen traditio, joka sodan jälkeen kaivettiin Suomessa esiin tosiasioiden tunnustamisen nimellä pragmaattiseksi filosofiaksi, sopi ideaalisesti Neuvostoliitossa vallinneen totalitaarisen ajattelun vastapariksi. Nyt kun Neuvostoliiton historiallisessa omakuvassa on tapahtumassa syvälinen murros, on myös meillä historiankuvan

muutos väistämätön. Se ei tarkoita historian uudelleenkirjoittamista kulloistenkin tarpeiden mukaisesti. Historia on ihmisen itseymmärrystä, vastaamista ajan haasteisiin, jotka 1980- ja 90-luvuilla ovat toiset kuin Stalinin ja Kekkosen aikana”.

Lähialueittemme tapahtumia katsellessa tuntuu kuin Suomenlahden eteläpuolella eletäisiin nyt sitä myrskyjen kesää, mikä Suomessa koettiin 1917. Itsenäisyysajatukset nostavat päätään meille vanhastaan läheisissä maissa. Seuraamma tapahtumia jännityksellä ja hämmästyneinä. Lopputulos on hämärän peitossa.

Baltian tilanne on avannut kansalaisten silmät myös oman historiamme kohtalokkaille tapahtumille. Tämä koskee erityisesti talvisotaa. Vuosikymmenien jälkeen sen historiallinen merkitys avautuu nuorelle polvelle. Ilmeiseltä näyttää, että talvisodan puolivuosisataismuistoa tullaan käsittelemään aivan toisissa merkeissä, kuin sen vuosikymmenmuistoja kymmenen ja kaksikymmentä vuotta sitten.

Tämä kaikki koskee läheisesti Säätiötämme. Kuuluuhan P. E. Svinhufvud erottamattomasti vuoteen 1917. Ovet Säätiömme toiminnalle ovat nyt paljon avoimemmat kuin aikaisemmin.

1989: Hullu vuosi

En varmastikaan sano mitään yhteisestä kokemuksestamme poikkeavaa, kun totean, että olemme eläneet merkillisen vuoden. Vuosi 1989 tulee varmasti jäämään historian aikakirjoihin jonkin 1848 tai 1968 kaltaisena ”hulluna vuotena”.

Koko se järjestelmä, jolle Euroopan elämä on lähes puoli vuosisataa perustunut, on pohjiaan myöten järkkynyt. Ainakin satavuotiseksi kuviteltu Berliinin muuri on murtunut. On taas osoittautunut, miten arvaamatonta historia on. Jälleen sortuu Saksassa tuhatvuotinen valtakunta.

Mieleeni tulee Israelin akatemian jäsen, huomattava matemaatikko ja kansantaloustieteilijä, jonka kanssa keskustelin Jerusalemissa pari viikkoa sitten. Tuolloisesta tieteellisestä taustasta lähtevän henkilön kai olettaisi uskovan jonkinlaiseen tapahtumisen – ellei nyt suorastaan lainalaisuuteen – niin ainakin ennustettavuuteen. Mutta tämä matemaatikko-kansantaloustieteilijä kertoi päätyneensä pohdinnoissaan siihen, että paras tapa ennustaa tulevaa historiaa, on olettaa mahdollisimman epätodennäköinen mahdollisuus ja toimia sen mukaan. Ennen kesää 1967 hän oli pitänyt todennäköisempänä, että kävisi elämänsä aikana kuussa kuin muutaman sadan metrin päässä olevassa Jerusalemin vanhassa kaupungissa. Ja sitten ne muurit yhtäkkiä avautuivat.

Viime kuukaudet ovat olleet samanlaista mullistusta. Merkillistä näissä kumouksissa on, ettei oikeastaan näytä esiintyvän mitään vallankumouksellisia. Lujina pidetyt yhteiskunnat vain yhtäkkiä alkavat sortua, eikä kukaan oikein tiedä, kuka ottaisi vallan. Vallanottajia melkein haetaan kuin työpaikkailmoituksin.

Mutta kehitys on merkittävä myös meidän muistotilaisuutemme kannalta. Se on osoittanut, että perityt kansalliset ja uskonnolliset arvot ovat sittenkin realiteetteja, jotka vaikuttavat kansojen kohtaloihin. Ehkä selvimmin sen osoittaa pääsihteeri-presidentti Gorbatschovin vierailu Roomassa Pyhän istuimen luona. Se tuo mieleen kaukaisen Canossan-matkan. Stalinhan esitti aikanaan kolmen suuren huippukokouksessa kuuluisan kysymyksensä ”montako divisioonaa on

paavilla?”, mikä oli tarkoitettu syvän halveksunnan ja aliarvioinnin ilmaukseksi. Hänen myöhäisempi seuraajansa on joutunut havaitsemaan, että paavin divisioonat ovat realiteetti, jota puna-armeija mahtavine aseistuksineen ei ole kyennyt kukistamaan.

P. E. Svinhufvud korosti aina moraalisten arvojen merkitystä kansakunnan elämässä. Vuosi 1989 on tehnyt hänelle voimakkaasti oikeutta.

Se on tehnyt oikeutta myös oman lähihistoriamme arvioinnissa. Ajatelkaamme vain miten toisessa ilmapiirissä me olemme talvisodan viisikymmenvuotispäivää viettäneet kuin nelikymmenvuotispäivää. Neuvostoliittolaisten tutkijain arvioita lukiessa vain kymmenkunta vuotta sitten tehty ja television ensiksi hyllyttämä, silloin rohkealta tuntunut ”Sodan ja rauhan miehet” tuntuu nyt monin osin vanhentuneelta – lukuisista muista arvioista puhumattakaan.

1990: Historian uudelleenarviointi

Vuosi sitten saatoimme tässä perinteisessä tapaamisessamme todeta, että olimme eläneet hullun vuoden. Berliinin muuri oli murtunut konkreettisesti ja monet muut Euroopan muurit symbolisesti. Kulunut vuosi ei ole ollut yhtä hullu siinä mielessä, että yhtä paljon olisi konkreettisesti muuttunut. Mutta se on antanut meille mahdollisuuden eritellä, mitä kaikkea hullu vuosi 1989 toi mukanaan, mitä muuttui ja mitä se merkitsee.

Yhdysvaltain aatteelliseen ilmapiiriin eniten vaikuttaneita ajattelijoita 1940- ja 50-luvuilla on Reinhold Niebuhr. Myös USA:n ulkopoliittikkaa ja kansainvälistä roolia tutkivat teokset käsittelevät usein laajasti tämän kuuluisan teologin ajattelua ja puheenvuoroja. 1940-luvun puolivälissä Niebuhr julkaisi demokratian perusteita käsittelevän teoksen *The Children on Light and the Children of Darkness*, ”Valon lapset ja pimeyden lapset”. Pimeyden lapsia olivat ne moraaliset kyynikot, jotka eivät tunteneet mitään itseään sitovaa moraalilakia, vaan ainoastaan omat tavoitteensa ja etunsa. Valon lapsia taas olivat ne, joiden oma etu oli aina korkeamman yleisen lain, moraalilain alainen. Tekijä luokitteli sitten eri filosofeja ja ajatussuuntia valon ja pimeyden edustajiin.

Valon lapsiin Niebuhr luki myös marxilaiset ja marxismin. Heissä oli kyllä kyynisyyttä, mutta se oli tilapäistä, väliaikaista. Taustalla oli kuitenkin sentimentaalinen usko parempaan. Lenininkin kyynisyys oli vain väliaikaista. Niebuhr ei suinkaan ollut mikään ns. vasemmistosympatisööri. Hän kannatti lujaa puolustusta ja realistista ulkopoliittikkaa, Yhdysvaltain ydinaseistusta ja NATOa. Niebuhr näki monet marxismin sovellusten heikkoudet. Mutta sittenkin se hänelle edusti ”valon lapsia”.

Käsitys, että marxismi – ja sen maallinen inkarnaatio, Neuvostoliiton johtama sosialistinen leiri – kaikista virheistään huolimatta sittenkin kuuluu valon lapsiin, on hallinnut eurooppalais-amerikkalaista liberaalia ja vasemmistolaista ajattelua toisen maailmansodan jälkeiset vuosikymmenet.

Luultavasti useimmat konservatiivis-oikeistolaisetkin ajattelijat ja poliitikot omaksuivat kielteisestä Neuvostoliitto-kuvastaan huolimatta kuitenkin sen käsityksen, että kaikista uhreista huolimatta Venäjänmaa sittenkin lokakuun vallankumouksessa astoi, kukistuneeseen tsaarivaltaan verrattuna, askelen eteenpäin. Sen legitiimejä etuja tuli ymmärtää. Kaikesta uhkastaan ja epäkohdistaan huolimatta, se heillekin suhteellisesti edusti ´valon lapsia´.

Voimakkaimmin ajatus valon lapsista idässä ilmeni tietysti erilaisissa rauhanliikkeissä. Niille ´rauhanvoimat´ toimivat nimenomaan sosialistisen leirin kautta.

Lähes kaikki tämän vuosisadan historian yleisesitykset on kirjoitettu tästä hypoteesista lähtien. Mutta nyt näyttää ilmeiseltä, että 1917 alkanut kehitys olikin harhapolku, joka on vienyt sitä kulkeneet onnettomuudesta toiseen. Kymmenet miljoonat ihmisuhrit, tuhottu ympäristö ja tuhlatut luonnonvarat puhuvat siitä karua kieltään. Todisteet saadaan neuvostoliittolaisilta itseltään. Valon lapsista on tullut kaikkien mielestä pimeyden lapsia.

Tämä kaikki pakottaa arvioimaan kokonaan uudelleen ihmiskunnan tien meidän vuosisadallemme. Siinä tulee olemaan kysymys erittäin perusteellisesta murroksesta, jonka kantavuutta tuskin vielä voimme edes aavistaa. Nyt elämme vielä hämmästyksen ja ihmettelyn aikaa. Monia paljastuksia ja yllätyksiä on vielä odotettavissa. Kaiken tämän tiedostaminen on tuskin vielä edes alkanut. Johtopäätökset tulevat myöhemmin. Poliittinen ajattelu ja politiikan tavoitteet saattavat muuttua perusteellisesti. Eikä uudentyyppisten fanaatikoidenkaan tulo ole lainkaan poissuljettu.

1991: Aatteitten ja arvojen voima

Tavatessani viime aikoina koti- ja ulkomaalaisia tutkijoita eri aloilta olen esittänyt kysymyksen, onko maailmanhistoriassa nähty toista sellaista näytelmää, jota viime vuodet olemme saaneet seurata Venäjä-Neuvostoliitossa.

Suurvaltojen häviäminen ei toki ole mitään uutta. Päinvastoin, ne ovat säännönmukaisesti aikanaan romahtaneet. Alfred Weber, saksalainen taloustieteilijä ja sosiologi – Max Weberin veli muuten – näki maailmanhistorian rakennetta käsittelevässä historianfilosofiassaan juuri suurten valtioiden häviämisessä maailmanhistorian syklisen momentin. Muualle tämä syklisyys, antiikin hellimä palaaminen aikaisempaan ja kiertokulku, ei sitten sopinutkaan. Mutta suurten valtioiden romahdukset ovat tähän mennessä yleensä tapahtuneet sotien seurauksena. Sotaan romahti Itävalta-Unkarikin, Saksan ja Venäjän keisarikunnista puhumattakaan. Rooma ja Espanja riutuivat pitkään, vuosisatoja, kunnes voidaan puhua lopullisen romahduksen tuoneesta pienemmästä sotaisesta kamppailusta, jos edes siitäkään.

Mutta Neuvostoliitto oli vielä vain vuosikymmen sitten ekspanstiivinen supervalta. Operaatio Afganistan oli hiljattain aloitettu ja täydessä käynnissä, laajat hankkeet Afrikassa vielä meneillään, ja ennen kaikkea koko Länsi-Eurooppa vapisi keskimatkan ohjuksista käydyssä kiistassa. Sen lopputulos näytti hyvin uhkaavalta. Kolmessa, neljässä vuodessa koko rakennelma on nyt sortunut. Ja mikä merkillisintä: koko romahdus on tapahtunut sisäisistä syistä. Kukaan ei ole ulkopuolelta hyökännyt, eikä edes uhannut hyökätä. Juuri tässä puhtaasti sisäisessä nopeassa sortumisessa on idässä tapahtuvan näytelmän ainutlaatuisuus.

Neuvostoliiton järjestelmä osoittautui tehokkaaksi kahdella alueella, toisaalta sotilasteologiassa ja toisaalta avaruusteologiassa. Jotakin merkillisen paradoksaalista on, että sellaisella maalla on avaruusasema, jonka väestöllä on pulaa kaikkein yksinkertaisimmista elintarvikkeista. Elleivät ydinsukellusveneet ja mannertenväliset ohjukset olisi niin hirveitä aseita, tekisi mieli puhua aotilaallisesta tragediasta, kun niitä ei ole voitu käyttää. Maan kansantulo on käytetty valtavaan varustautumiseen. Ja nyt osoittautuu, ettei sitä vihollista ollutkaan, jota vastaan ne rakennettiin.

Kapitalistiset maat, nimenomaan aikaisemmin kaikkein pelottavimmaksi kuvattu Länsi-Saksa ja päävihollinen Yhdysvallat, tarjoavat laajaa ruoka-apua ja olisivat valmiit muuhunkin avustamiseen, jos vastaanottava ja avusta huolehtimaan kykenevä koneiso löytyisi. Eikä mahtavalla armeijalla ollut mitään käyttöä Itä-Euroopan satelliittimaiden kurissapitämisessä, kun todellinen tilanne tuli eteen. Mitään hyötyä ei myöskään ole saatu valtavista Kuuban tukemiseksi annetuista rahamääristä.

Jos vielä muistamme Neuvostoliiton vaikutusvaltansa laajentamisyritysten täydellisen epäonnistumisen kolmannessa maailmassa – viittaa komeasti aloitettuihin, mutta aina vetäytymiseen johtaneisiin takaiskuihin Lähi-idässä 70-luvun alussa ja Afrikan operaatioissa 70-luvulla, voimme vain todeta, että koko sen taustalla ollut filosofia, teoria imperialismista, on rakentunut hiekalle.

Erinomaisessa teoksessaan ”A History of the Modern World” englantilainen kirjailija Paul Johnson nimeää meidän vuosisatamme radikaaleimmaksi pahaksi ilmiön, jota hän kutsuu nimellä social engineering, käsityksen, että ihmisiä ja ihmisyhteisöjä voidaan muovaila kuin betonia. Sen merkittäimmiksi soveltajiksi hän katsoo Hitlerin, Leninin ja Stalinin. Mutta sen ilmauksia ovat myös Etelä-Afrikan apartheid, Kiinan ”suuri harppaus” 1950- ja kulttuurivallankumous 1960-luvulla, sekä lukuisat sosialismilla kokeilut itsenäistyneissä Afrikan ja Aasian maissa. Nyt, vuosisatamme lähestyessä loppuaan, voimme todeta, että kaikki nämä kokeilut ihmisillä oot epäonnistuneet, johtaneet suuriin tragedioihin ja tuottaneet suunnatonta kärsimystä suurille ihmisjoukoille. Tänä syksynä olemme nähneet suurimman ja pitkäaikaisimman ihmisillä tehdyn kokeilun epäonnistumisen hiukan ennen kuin se saavuttaisi 75 vuoden iän.

Kansleri Edwin Linkomies päätti Rooman valtakunnan tuhoa käsittelevän esseensä kysymykseen, mitkä olivat häviön perimmäiset syyt ja vastasi: ”Arvot, joiden varassa Rooman maailmanvalta oli luotu, menettivät vähitellen vaikutusvoimansa ihmisten mielissä”. – Jotakin samanlaista olemme olleet todistamassa, mutta nyt ei tarvittu edes ”suhteellisen merkityksettömän germaanisen heimokuninkaan rynnistystä”, kuten Linkomies Alarikin johtamaa Ikuisen kaupungin valloitusta vuonna 410 kutsuu.

Ihmishengen valtaa yli aineen ei voi paljon paremmin todentaa kuin palauttamalla mieliin presidentti Gorbatshovin vierailun Japaniin muutama kuukausi sitten. Vieras edusi maata, jolla on valtavat luonnonvarat, kenties suuremmat kuin kenelläkään muulla. Hänen isäntänsä olivat maasta, joka on miltei täysin vailla omia luonnonvaroja ja joka muutama vuosikymmen sitten makasi hävitettynä tappioon päättyneen sodan jälkeen. Eräs entinen korkeakoulun rehtori huomautti kerran, että jos koko Suomen kansa siirrettäisiin Ahvenenmaalle, meillä olisi siellä asumiskelpoista maata käytettävissämme henkeä kohti yhtä paljon kuin japanilaisilla saarillaan. Mutta niiltä ja hävityksen keskeltä japanilaiset panivat polvilleen Detroitin auto-, Englannin moottoripyörä- ja Sveitsin kelloteollisuuden. Heidän taloudellisen mahtinsa edessä vapisee Yhdysvallat, heiltä tulee apua kerjäänään Neuvostoliiton presidentti.

Joku voisi huomauttaa, että japanilaisten vahvuus vieraansa edessä aiheutui juuri näide talouden voimasta. Mutta sen talouden voiman takana oli tässä tapauksessa juuri kulttuuri. Edellä sanostulla ei ole tarkoitus ihaila japanilaista kulttuuria sinänsä, vaan vain huomauttaa hengen ja aineen suhteellisesta merkityksestä. Vertailu Gorbatshovin ja hänen japanilaisten isäntiensä välillä ei näet voi olla tulematta mieleeni, kun suomalaiset valittavan Euroopan yhteisöstä meille aiheutuvia ongelmia. Suomi tulee viettämään itsenäisyytensä 75-vuotisjuhlia. Mutta niin ei tee

Neuvostoliitto, niin kiinteästi kuin nämä juhlapäivät vielä vähän aikaa sitten nivottiin yhteen. Kuka olisi uskonut.

1992: Moraalinen esikuva

Suomen itsenäisyyden 75. juhlavuosi on juuri päättymässä. Sopivampaa hetkeä Säätiömme vuosikokoukselle ei voisi toivoa. P:E: Svinhufvudin johtama hallitus antoi miltei tasan kolmeneljännesvuosisaa sitten Suomen itsenäisyysjulistuksen. Hänen johdollaan maa toteutti itsenäisyytensä dramaattisissa oloissa.

Ajatus Suomen itsenäisyydestä ei P. E. Svinhufvudin osalta suinkaan ollut myrskyisän syksyn 1917 paineissa yhtäkkiä kypsynyt välttämättömyys. Hän oli päätenyt siihen jo ennen suuren maailmansodan puhkeamista. Tunnettua on hänen huomautuksensa J.K. Paasikivelle 1911: ”Meidän täytyy tavalla tai toisella päästä irti Venäjästä”. – Mutta historiassa eivät ole ratkaisevia hyvät ajatukset. Ratkaisevia ovat teot niiden toteuttamiseksi.

Juuri ihanteen toteuttamisessa sopivalla hetkellä, sinä ainoana lyhyenä etsikkoaikana, minkä historia koskaan on Suomen kansalle antanut, on P. E. Svinhufvudin suuruus. Meillähän tuskin olisi ollut muuta hetkeä päästä irti Venäjästä, kuin se vajaa kahden vuoden ajanjakso, mikä jäi 1917 syksyn kaaoksen ja 1919 puna-armeijan vahvistumisen väliin. Tuossa tilanteessa tarvittiin rohkea tekijä. Siinä on myös noitten vuosien keskeinen merkitys ja sanoma jälkipolville, vaikka se viime vuosikymmenien virallisessa julkisuudessa onkin tahtonut jäädä ajan yhteiskunnallisen taistelun varjoon.

Laillisuuden ylläpito yhteiskunnassa ja valtioitten välisissä suhteissa oli kulmakivi koko P. E. Svinhufvudin julkisessa toiminnassa. Jälkimmäisessä suhteessa se ilmeni sortovuosien oikeustaistelussa, edellisessä järjestyksen ylläpitämisessä 1930-luvun alun yhteiskunnan kuohunnassa.

On myös toinen asia, miksi P.E: Svinhufvud on taas ajankohtainen. Yhteiskunnan ja talouselämän etiikka ovat nousseet julkiseen keskusteluun ja vaaditaan parannusta. Siinä ei mikään ole vaikuttavampaa kuin johtajan oma esimerkki. Menemättä useampiin esimerkkeihin, todettakoon vain, miten hän – kuten päätoimittaja Keijo K. Kulha äskettäin on todennut – presidentinvaalitaistelun aikana 1931 puolusti Helsingin Sanomissa vastaehdokastaan K.J. Ståhlbergiä, kun tätä oikealta parjattiin. Sitä henkeä tarvittaisiin taas edessämme olevan vuoden mittaisen presidenttikamppailun aikana.

Einar W. Juva toteaaakin Ukko-Pekka -elämäkertansa lopussa: ”Svinhufvudin oli helppo tulla toimeen ihmisten kanssa. Hän oli olemukseltaan vaatimaton, ei etsinyt omaa kunniaansa, vaan selitti suuret saavutukset koko Suomen kansan aikaansaamiksi. Hän oli omanvoitonpyynnistä vapaa, puhdas persoonallisuus, luonne, jossa ei vilppiä ollut.” Ei voi myöskään olla siteeraamatta, mitä Mannerheim joskus elämänsä loppuvuosina sanoi lähimmälle miehelleen, kenraali Erik Heinrichsille Svinhufvudista, kun oli tullut puhe heidän ristiriidoistaan: ”Svinhufvud oli joka tapauksessa suuren tyylin mies”.

1993: P. E. Svinhufvud ja J.K. Paasikivi

Kirjat saavat julkisuutta perin eri määrin ja kovin eri syistä. Eikä julkisuus useimmiten lainkaan korreloi laatuun. Parhaita esimerkkejä tästä n tutkijaprodeessosi Tuomo Polvisen monumentaalisen Paasikivi-biografian jääminen miltei syrjään lehdistössä ja televisiossa. Kun sen toinen osa syksyllä 1992 ilmestyi, julkisuuden huomion veivät mm. Neuvostoliiton arkistojen paljastuskirjat.

Hiukan tätä korjatakseni, käytän tämän sananvuoron professori Polvisen kirjassa esiin tulevista näkökohdista ja asen herättämistä mietteistä J.K. Paasikiven ja P. E. Svinhufvudin suhteista. Näissä herroissahan on paljon samanlaista. Molemmat olivat juristeja, hämäläisiä, keskeisiä poliitikkoja ja lopuksi tasavallan presidenttejä. Mutta oli heissä paljon erojakin; jo temperamentissa ja ulkoisessa habituksessa, ja myös elämänurassa. Viime vuosina heidän on katsottu olleen kovin kaukana toisistaan, aivan erilaisen ulkopoliitiikan edustajia. On tuntunut luontevalta ajatella, että Paasikivi ei olisi lainkaan arvostanut Svinhufvudia ja että he olisivat olleet hyvin vieraita toisilleen.

Polvisen teoksen molemmat osat ja Paasikiven päiväkirjat ovat tältäkin osin hyvin mielenkiintoista ja yllättävää tarkasteltavaa. Huomiota kiinnittää jo se, että Polvisen teoksen molempien osien henkilöahmoissa viitteitä on eniten Svinhufvudiin. Herrat eivät olleet aivan ikätovereita. Ukko-Pekka oli yhdeksän vuotta vanhempi. Poliitiikkaan he tulivat eri tavoin, mutta samoihin aikoihin. Paasikivi siis nuorempana. Svinhufvud tosin oli sukunsa edustajana ollut valtiopäivillä jo 1890-luvulla. Kuitenkin varsinaisesti kumpikin tuli mukaan ensimmäisellä sortokaudella. Mutta eri leireissä he olivat. Toinen oli arkkiperustuslaillinen, toinen vanhasuomalainen myöntövyölinjan edustaja. Kumpikin kuului vuosie 1905-06 eduskuntakomiteaan jonka työtä nykyinen parlamenttime on. Sitten molemmat tulivat ensimmäiseen yksikamariseen eduskuntaan. Svinhufvud oli puhemiehenä ja Paasikivi pian hallituksen jäsenenä, senaattorina.

Eduskunnan puhemiehen huoneessa käytiin talvella 1911 keskustelu valtiollisesta tilanteesta kolmen sikareja polttelevan herran kesken. He olivat Svinhufvud, Paasikivi ja nuorsuomalainen Jonas Castrén. Paasikiven muistelmien mukaan ensin mainittu huomautti yhtäkkiä:

”Tämä elämä ei ene. Me tuhoudumme, elleme pääsen Venäjästä eroon. Minä: ’Miten luulet meidän pääsevän Venäjästä eroon?’ Svinhufvud: ’Sitä en tiedä, mutta yhdellä tai toisella tavalla sen täytyy tapahtua.’ Siitä syntyi pitempi keskustelu. Castrén kannatti Svinhufvudia. Svinhufvud korosti: ’Venäläiset tekevät meistä täydellisen lopun, jos jäämme Venäjän yhteyteen. Ne kuristavat meidät’. Olimme yhtä mieltä, että jos mahdollisuus itsenäisyyteen ilmaantuisi, sitä olisi yritettävä käyttää.”

Paasikivi kertoo, että tämä oli ensimmäinen kerta, kun hän oli mukana keskustelemassa Suomen itsenäisyydestä. Hän ei kuitenkaan ottanut sitä silloin vakavasti

Svinhufvud oli sitten pari vuotta myöhemmin mukana eduskunnassa antamassa Paasikivelle eroon valtionkonttorista johtaneen epäluottamuslauseen.

Herrojen tiet yhtyivät jälleen syksyllä 1917. Marraskuussa molemmat olivat ehdolla suunniteltuun, mutta sitten kariutuneeseen kolmihenkiseen valtionhoitajakuntaan; Paasikivi nimenomaan Svinhufvudin toivomuksesta. Muodostaessaan sitten senaattinsa, Svinhufvud pyysi Paasikiveä mukaan. Tämä kuitenkin kieltäytyi. Mutta pyytäminen oli osoitus, että Paasikivi oli lähentynyt itsenäisyyslinjaa tuon vuoden ”myöntövyöspoliittisesta” otteestaan huolimatta.

Svinhufvudin pyynnöstä hän lähti sitten Skandinavian maihin tunnustelemaan itsenäistymisen mahdollisuuksia. Seuraavana vuonna Svinhufvud oli valtionhoitaja ja Paasikivi hänen pääministerinsä. Yhdessä he olivat monarkisteja, tekemässä saksalaisesta prinsistä Suomen kuningasta. Ja yhdessä epäonnistuttiin. Polvisen johtopäätös on: ”Ylipäänsä Svinhufvudin ja Paasikiven välillä ei vuonna 1918 näytä esiintyneet minkäänlaisi oleellisia poliittisia mielipide-eroja.”

Svinhufvud vetäytyi sitten syrjään politiikasta, ja Tarton rauhan jälkeen myös Paasikivi. Mutta kontaktit säilyivät. Paasikivi oli KOP:n pääjohtaja, Svinhufvud hänen kanssaan läheisesti toimiva hallintoneuvoston varapuheenjohtaja 1920-31. Koko 1920-luvun molemmat katselivat poliittista elämää syrjässä, toisalta kunnioitettuina ja toisaalta kiivaasti arvosteltuina vanhempina valtiomiehinä. Molemmat olivat nousevaa aitosuomalaisuutta vastaan. Lapuan liikkeen luomassa tilanteessa vuonna 1930 he olivat taas yhdessä. Kumpikin oli ehdoll pääministeriksi. Svinhufvud ei olisi millään halunnut sille paikalle. Hän piti parempana Paasikiveä ämmutta tämä sekä menetti hermonsä, että kieltäytyi. Svinhufvud joutui ottamaan vastoin tahtoaan vastaan hallituksen johtamisen. Joulukuussa 1930 Paasikivi merkitsi päiväkirjaansa:

”Haukutaan Svinhufvudia ja hänen hallitustaan ... Ikään kuin Svinhufvud olisi pyrkinyt hallitukseen ja haluaisi siellä olla. Kesällä ei kukaan voinut ottaa hallitusta. Svinhufvud pelasti presidentin pyynnöstä aseman. Kallio plaskasi(!) itsensä – ja hallituksensa – nyt saa Svinhufvud palkan siitä isänmaanrakkaudesta. Haukutaan eduskunnassa hirmuisesti. Tällaista on demokratia. Kurjaa!!”

Kun Ukko-Pekasta sitten oli tullut tasavallan presidentti, Paasikivi oli hänen luottomiehensä ja jatkuva pääministeriehdokkaansa. Presidentti kävi usein lounaalla KOP:ssa. Hänen toimestaan Paasikivi pyrki edistämään pohjoismaista yhteistyötä, ensin pohjoismaisen taloustoimikunnan puheenjohtajana.

Vaikka Paasikivi suuresti arvostikin esimiestään vuodelta 1918, hän vuonna 1930 epäröi tämän soveliaisuutta maan johtoon tämän Venäjän-poliittisen näkemysten vuoksi. Tässä asiassa heidän välillään olikin erilinjaisuutta.

Vielä Kivimäen pitkäaikaisen hallituksen kaaduttua 1936 tasavallan presidentti saapui itse Espoonkadulle Paasikiven kotiin suostuttelemaan tätä pääministeriksi, koska ei halunnut ”heikkoa” (sit.S.E.) Kalliota. Paasikivi puolestaan olisi seuraavana vuonna halunnut Svinhufvudin presidentiksi ennen Kalliota. Kuvaavia ovat myös Paasikiven päiväkirjojen merkinnät Svinhufvudista. Urho Kekkosen vaalikiertueen ja vaalipuheitten johdosta hän kirjaa:

”Mutta kysymys on, onko se meillä tarkoitustaan vastaava. Presidentin tärkein ominaisuus ei ole puhelajahat ja kyky tehdä propagandaa, vaan viisaus ja kokemus. Ståhlberg ja Svinhufvud eivät ole olleet hyviä puhujia, vaan huononpuoleisia, mutta he ovat molemmat olleet meidän parhaita presidenttejä. Presidentin tehtävä vaatii aivan toisenlaisia kykyjä kuin kansanpuhujia taitoa.”

Näihin ”toisenlaisiin kykyihin” Paasikivi varmaan nyt lisäisi taidon esiintyö edukseen televisiossa.

Mietteissään K.J: Ståhlbergistä 26.1.1952 Paasikivi pohtii tämän toimintaa itsenäistymisvaiheessa ja asemaa presidenttinä. Hän toteaa, ettei tämä edellisessä ajatellut ulkopoliittikka, sitä miten Suomea olisi puolustettava Venäjää vastaan. Ensimmäisen presidentin ulkopoliittikkaa hän kommentoi:

”Näin ollen Ståhlbergin tehtävä oli helpompi kuin Svinhufvudin itsenäisyyden alkuunpano ja Mannerheimin voimma vapaussodassa, mutta tämän ei vähennä Ståhlbergin ansioita.”

Paasikiven sodanaikaisissa ja sodanjälkeisissä suorapuheisissa päiväkirjoissa ei ole missään Svinhufvudin arvostelua. Tämän hautajaisten yhteydessä 9.3.1944 hän tosin vertaa sen hetken tilannetta syksyyn 1917 ja toteaa silloin olleen helpompaa. Mutta mitään kritiikkiä Svinhufvudia kohtaan hän ei esitä.

Olen tässä tarkastellut P. E.Svinhufvudin Paasikiven kannalta. Eri asia olisi Ukko-Pekan kuva Paasikivesta. Mutta siitäkkin voi sanoa sen että hänen jatkuva turvautumisensa Paasikiveen kertoo molemmipuolisesta luottamuksesta.

1994: Suomen menestystarina

Paljon kuulemamme sanat tulevat meille helposti eräänlaisiksi itsestään selviksi hokemiksi, joiden merkitys ja sisältö unohtuvat. Nin kai on käynyt meistä monille myös, kun lukemattomat kerrat olemme laulaneet Maamme-laulun sanoja: ”Sun kukoistukses kuorestaan kerrankin puhkeaa” ja ”kerran laulus synnyinmaa korkeemman kaiun saa”. Ja jos niiden eteen pysähdymme, mieleemme kai tulee, että ne ilmaisevat toivon paremmasta tulevaisuudesta; ne tuntuvat sanovan, että joskus asiat tulevat olemaan paremmat kuin nyt, joskus Suomen kukoistut puhkeaa, kerran synnyinmaa saa korkeamman kaiun. Menneinä vuosikymmeninä joku saattoi kokea noissa sanoissa suorastaan vaarallista kansallista uhoa.

Mutta nuo komeat sanat saavat aivan eri merkityksen, jos pysähdymme katsomaan tilannetta, jossa ne aikanaan kirjoitettiin, ja sitä Suomea, jolle ne silloin osoitettiin. Nehän kirjoitti Porvoon lukion lehtori Johan Ludvig Runeberg keväällä 1846. Runsan vuoden kuluttua voimme siis viettää Maamme-laulun 150-vuotisjuhlaa.

Mikä siis oli se Suomi, jolle nuo sanat osoitettiin? Se oli Venäjään vajaa neljä vuosikymmentä aikaisemmin yhdistetty syrjäinen maailmankolkka, jota muualla maailmassa todellakaan ei tunnettu. Se autonomia Venäjän keisarikunnassa, jota suomalaiset – P. E. Svinhufvud eturintamassa – runsaat puoli vuosisataa myöhemmin kävivät puolustamaan, oli vielä Maamme-laulua 1846 kirjoitettaessa enemmän teoriaa kuin käytäntöä.

Maan pääväestön kieltä ei lainkaan käytetty julkisessa elämässä, ei viranomaisissa eikä kouluissa. Maa oli köyhä, melkein koko sen kansantulo oli vuoden viljasadossa; pienikin kato uhkasi nälänhädällä. Kukoistus todellakin oli kuorestaan, synnyinmaan laulu ei kaikunut sen rajojen ulkopuolella, eikä paljon niiden sisäpuolellakaan.

Nykyinen taloudellinen lamatilanne on levittänyt yleistä pessimismia. Mutta kun miettii Suomen tietä tämän vuosisadan aikana, ei voi päätyä muuhun johtopäätökseen kuin että maamme oli selviytynyt hämmästyttävän hyvin; oikeastaan paremmin kuin sen minkään sata vuotta sitten tehdyn järkevän ja realistisen analyysin mukaan olisi pitänyt.

Erään kuvan tästä antaa jo se, että ensimmäisen maailmansodan jälkeen Venäjän, Saksan ja Itävalta-Unkarin keisarikuntien hajotessa Itä-Eurooppaan syntyi kymmenkunta uutta itsenäistä valtiota. Näistä vain Suomi pysyi koko ajan demokratiana ja Neuvostoliiton valtapiirin

ulkopuolella. Suomalaisen demokratian lujuuksi osoittaa sekin, että kun enemmistö Euroopan valtioista 1920- ja 1930-lukujen mittaan muuttui erityyppisiksi diktatuureiksi, Suomi koko ajan säilytti demokraattisen järjestelmänsä. Siinä oli merkittävä ansio P. E. Svinhufvudilla.

Tiedämme kaikki hyvin, miten Suomen tie koko tämän vuosisadan ajan on ollut täynnä vaaroja. Ensin maattamme uhkasi sen sisäisen itsenäisyyden menettäminen ja venäläistäminen sekä liittäminen Venäjän keisarikuntaan tavallisena venäläisenä maakuntana, sitten joutuminen osaksi bolshevikkien valtakuntaa. Neuvostoliiton nyt sorruttua tiedämme, mitä se vankileirien saaristoinen olisi merkinnyt.

Viime aikoina on taas keskusteltu sisällissodaksi muuttuneen vapaussotamme väkivallanteoista ja julmuuksista. Ne ovat masentavaa elämän tragiikkaa. Mutta eri maiden sisällissotia ja niiden jälkiselvittelyjä vertailllessani, olen päätenyt itseänikin hämmästyttäneeseen tulokseen. Nimittäin siihen, että Suomessa sovinto saavutettiin nopeammin kuin missään muualla. Kapinan tehnyt ja sodan aloittanut puolue oli Suomessa jo vuosi epäonnistuneen kapinansa aloittamisesta mukana normaalissa eduskuntatyössä ja vain kahdeksan vuotta sisällissodan aloittamisesta hävinnyt puoli muodosti yksinään hallituksen.

Vastaavaa tapahtumaa en tiedä mistään muualta. Yhdysvaltain, Espanjan ja Venäjän sisällissodissa hävinneen vastapuolen täydellinen syrjäyttäminen kesti paljon kauemmin, yleensä vuosikymmeniä, ja jossakin hävinnyt osapuoli miltei kokonaan tuhottiin. Eikä kollaboraattoreiden kohtalo esimerkiksi Ranskassa lainkaan puhu siitä, että Suomessa kostonhimo olisi ollut poikkeuksellisen suuri.

Vuosien 1917-1919 historiallisesti tärkein ja ratkaiseva asia ei suinkaan ollut silloin käyty sisällissota, niin pitkän varjon kuin se itsenäisyytemme aikaan heittikin. Paljon tärkeämpää oli, että suomalaiset käyttivät hyväkseen silloin tarjoutunutta – ja ilmeisesti ainoaa meille koskaan tarjoutunutta – etsikköaika Venäjä-Neuvostoliitosta irtautumiseen. Siinä oli ratkaiseva ansio P. E. Svinhufvudilla, jonka johdolla Suomi tarttui tilaisuuteensa.

Tänä syksynä on muisteltu toisen maailmansodan päättymistä Suomen osalta. Meillä on paljon puhuttu hävitystä sodasta, varsinkin 1960- ja 1970-luvuilla, ja siltä pohjalta on tehty Tuntemattoman sotilaan viimeisin filmauskin. Se on kuitenkin harhakäsitys. Suomi oli tosin silloin hävinneellä puolella, mutta se onnistui siinä, mikä oli pääasia. Se säilytti itsenäisyytensä. Sitä ei miehitetty. Se oli häikäisevä saavutus.

Mieleeni on painunut, mitä eräs Viron nuoren polven huomattavimpia historiantutkijoita muutama vuosi sitten keskustellessamme lausui: talvisodan vuoksi Suomi on Suomi ja Viro on Viro – viitaten hiukan masentuneena siihen, miten hänen kotimaalleen kävi, kun se ei tarttunut aseisiin. Talvisotaan täytyy silloin liittää kesän 1944 torjuntavoitot.

Mutta olisi väärin, jos kiinnittäisimme huomion vain maamme itsenäisyyden alkuvuosikymmenien saavutuksiin. Ne olivat kyllä välttämättömiä, kun silloin saavutettiin ja pelastettiin itsenäisyys. Mutta sankaritekoja on meitä lähelläkin olevissa vuosikymmenissä. Niitä oli Suomen luotsaaminen läpi kylmän sodan vaarojen. Taas Suomi oli ainoa Neuvostoliiton rajavaltio, joka säilytti demokraattisen järjestelmänsä. Näyttää ilmeiseltä, että nyt avautuneet Neuvostoliiton arkistot osoittavat Suomeen kohdistetun sellaista painostusta ja uhkailua, josta aikanaan ei puhuttu. Suomen lähtökohdat eivät suinkaan olleet paremmat kuin eräillä mailla, joiden demokratia ei kestänyt ja jotka nyt yrittivät saada kiinni menetetyt vuosikymmenet.

Tshekkoslovakia oli vanha kulttuurimaa korkeatasoisine teollisuuksineen. Puolaa pidettiin lähes Euroopan suurvaltojen vertaisena.

Sankaritekoihin kuuluu myös, että siirtoväen sijoittaminen hoidettiin niin hyvin, että voi sanoa Karjala valloitetun takaisin maan jäljelle jääneiden rajojen sisällä. Saavutus oli myös moderni sosiaalinen hyvinvointivaltio, vaikka siitä tällä hetkellä ei puhuta kovin suurin kirjaimin, kun se nyt suureksi osaksi pidetään yllä lainavaroin. Suurista muuttoliikkeistä huolimatta on luotu ”maakuntien Suomi” vahvoine maakunnallisine korkeakoulu- ja kulttuurikeskuksineen.

Jos siis Maamme-laulun sanojen kirjoittaja saisi tulla katsomaan nykyistä Suomea, hän heti toteaisi sen kukoistuksen kaikista lamapuheista huolimatta puhjenneen ja laulun saaneen korkeamman kaiun, kuin mitä hän oli osannut edes kuvitella.

Mitä pitemmälle vuodet 1989-91 etäännyvät, sitä selvempää on, että silloin maailmanhistoria siirtyy uuteen aikaan. Vasta tulevat ajat voivat antaa sille nimen. Mutta ilmeistä on, että silloin päättyy se ”hirmuinen aika”, J.K. Paasikiven tunnettuja sanoja käyttäkseni, johon löi leimansa kahden suurvaltajärjestelmän kilpailu maailmanherruudesta ja lähes pysyvä pelko kolmannesta maailmansodasta.

Itse asiassa tekee mieli sanoa, että silloin päättyi meidän vuosisatamme, 1900-luku, vaikka siitä kalentereissa onkin vielä muutama vuosi jäljellä. Tämä vuosisata on ollut toisaalta suuren teknillisen ja taloudellisen edistyksen aikaa. Mutta se on myös ollut suurten sotien ja tuhoisien kansanmurhien aikaa. Tätä taustaa vasten täytyy todeta, että Suomi on eräs vuosisatamme Euroopan harvoja menestystarinoita.

Kun Z. Topelius viime vuosisadan jälkipuoliskolla kirjoitti paljon luetut Välskärin kertomuksensa ja Maamme-kirjansa ja G.Z. Yrjö-Koskinen Suomen historiansa, he uskoivat, että Jumala, Kaitselmus, suojelisi Suomen kansaa. Usko siihen painui syväälle suomalaisten mieliin ja antoi rohkaisua kovina aikoina. Tätä topeliaanista ajattelutapaa on viime vuosikymmeninä paljon pilkattu. Sitä on pidetty lapsellisena, naiivina ja elämän kovalle todellisuudelle vieraana.

Mutta kansainvälistä politiikkaa tutkiessani olen joskus leikkinyt ajatuksella, että sata vuotta sitten kuolleet professorit Topelius ja Yrjö-Koskinen palaisivat takaisin tähän maailmaan ja tänne Suomeen. Olen varma, että he silloin, tämän meidän vuosisatamme tapahtumiin ja kansainväliseen politiikkaan perehdyttyään, olisivat vielä entistä varmempia uskossaan Kaitselmuksen varjelukseen Suomen kansan vaiheissa. Nyt se heidän mukansa perustuisi empiirisiin, kokemusperäisiin tosiasioihin, eikä vain uskoon, kuten heidän omana elinaikanaan. He väittäisivät olleensa uskossaan realisteja. Todellisuus itse olisi osoittanut heidän olleen oikeassa. Eikä olisi ihan helppo väitellä heitä vastaan.

Kun meillä äsken äänestettiin Suomen jäsenyydestä Euroopan Unionissa, keskusteltiin siitä, merkitsikö se Suomen itsenäisyyden kaventumista. Puuttumatta tähän kysymykseen en voi olla toteamatta, että Suomen historian pitkää linjaa takasteltaessa se tosiasia, että Suomi saattoi ennen Ruotsia ja Norjaa pitää asiasta kansanäänestyksen ja tehdä liittymisestä päätöksen, on osoitus Suomen politiikan onnistumisesta tällä vuosisadalla, politiikan taitavasta hoitamisesta ja itsenäisyyden lujittumisesta.

1995: Voitto maantieteestä

”Maantieteelle emme voi mitään” kuului eräs niistä iskulauseista, mitkä kylmän sodan vuosina hallitsivat Suomen ulkopoliittista ja paljolti aatteellistakin keskustelua. Sitä käytti nimenomaan J.K. Paasikivi legitimoidessaan ulkopoliittista linjaansa sotien jälkeen. Sitten se tuli erääksi ulkopoliittisen oikeauskoisuuden dogmeista. Sisällöltään se oli kovin epämääräinen. Mutta pian siitä tuli sitten yksi niistä varoittavista sormista, joilla keskustelua hillittiin. Sallinette, että avaan tämän perinteistä jo rikkaan hetkemme pohtimalla, pitääkö tuo lause maantieteen kaikkivoipaisuudesta paikkansa Suomen tämän vuosisadan osalta.

Maamme on nyt ollut vuoden Euroopan Unionin jäsen. Silloin tällöin, eikä vähiten Yleisradion ohjelmissa, kuulee väitettävän, että itsenäisyys olisi kaventunut, jollei kokonaan mennyt. Olisi suometuttu, mutta Brysseliin, päinvastaiseen suuntaan kuin aikaisemmin.

Asialle kannattaa omistaa pari ajatusta juuri presidentti P. E. Svinhufvudin muistolle omistetussa tilaisuudessa. Olemme muistelemassa miestä, joka johti maatamme kun se julistautui itsenäiseksi ja tilanteessa, missä realistisesti ajatellen oli perin epätodennäköistä uskoa tuon itsenäisyyden säilymiseen. Svinhufvudin tarmokkuudella ja rohkeudella oli ratkaiseva vaikutus itsenäisyyden toteuttamisessa sen myrskyisessä alkuvaiheessa.

Eduskunnan puhemiehen huoneessa käytiin vuonna 1911 keskustelu Svinhufvudin ja J.K. Paasikiven välillä. Se oli ensi kerta, kun Paasikivi oli mukana itsenäisyydestä keskusteltaessa. Tuossa keskellä toista sortokautta käydyssä keskustelussa Svinhufvud huomautti: ”Tämä elämä ei mene. Me tuhoudumme, ellemme pääse Venäjältä eroon.” Keskustelutoverin kysyessä, miten se olisi mahdollista, Svinhufvud jatkoi: ”Sitä en tiedä, mutta yhdellä tai toisella tavalla sen täytyy tapahtua... Venäläiset tekevät meistä täydellisen lopun, jos jäämme Venäjän yhteyteen. Ne kuristavat meidät.” Yhtä mieltä herrat olivat siitä, että jos mahdollisuus itsenäistymiseen imaantuisi, sitä olisi käytettävä. Mutta maantieteen paine ei näyttänyt avaavan mahdollisuuksia.

Kuusi vuotta myöhemmin Svinhufvud tarttui silloin yllättäen avautuneeseen tilaisuuteen, joka siis ei lainkaan lupaavalta tuntunut. Paasikivi oli pian hänen läheinen työtoverinsa suunnitelmaa toteuttamassa. He onnistuivat, vaikka tie oli mutkainen alkaen senaatin puheenjohtajan/pääministerin käynnistä V.I. Leninin puheilla joulukuun viimeisenä 1917 ja vieden puoli vuotta myöhemmin nojautumiseen keisarilliseen Saksaan monarkiahankkeiden merkeissä. Mutta suunta tiellä oli selvä: oli päästävä irti Venäjältä. Maantieteelle täytyi voida jotakin.

Itse asiassa koko Suomen historia tällä vuosisadalla voidaan nähdä pyrkimyksenä pysytellä irti Venäjältä, kulloinkin käytettävissä olevin keinoin. Sitä olivat niin talvi- kuin jatkosota ja Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittikka. Viimeksi mainitun tarkoituksena oli nimenomaan estää liiallinen läheneminen. Tarkoitin nyt valtionjohdon intentioita ja toteuttamaa ulkopoliittikkaa. En silloista julkista mielipidettä. Ja lopulta samaa linjaa kulki myös Mauno Koiviston ulkopoliittikka. Sen huipentumana – ja viimeinen askel sillä linjalla – oli päätös liittyä Euroopan Unioniin.

Se mikä vuosisadan alussa eduskunnan puhemiehenhuoneen keskustelussa näytti ihan mahdottomalta, on toteutunut, ja mitä tämän hetken näkökulmasta vielä on korostettava, vakiintunut. Ei voi kyllin korostaa sitä ihmettä, että Suomi vietti itsenäisyytensä 75-vuotisjuhlaa, mutta Neuvostoliitto ja neuvostojohdo eivät enää olleet juhlimassa lokakuun vallankumouksen 75-vuotispäivää.

Johtopäätös on, että Suomen kansa on ollut voimakkaampi kuin maantiede, se tontti, jolle maailmanhistoria sen on heittänyt. Suomen tämän vuosisadan historian suuri linja on ollut irtautuminen maantieteensä kahleista. Siinä mielessä kulkee yhtenäinen, vaikka olojen pakosta joskus mutkitellut, linja joulukuun 6. päivästä 1917 maaliskuun 1. 1994, jolloin neuvottelutulos Suomen liittymisestä Euroopan Unioniin saatiin Brysselissä aikaan. Se on ollut itsenäisyyden toteuttamista.

1996: Metsämies Svinhufvud

Olen tähän asti avannut nämä tilaisuudet käsittelemällä ajankohdan aatteellisia ilmiöitä ja maamme tämän vuosisadan historiaa näkökulmista, jotka ovat liittyneet presidentti Svinhufvudin elämäntyöhön. Tällä kertaa teen poikkeuksen. Tulen liikkumaan itselleni oudolla alueella. Mutta teen sen turvallisen oppaan johdolla. Minun sallittaneen tarkastella Ukko-Pekkaa elämänläheisestä näkökulmasta, luonnonystävänä ja ulkoilmaihmisenä. Turvallisena oppaanani on maisteri Mauri Soikkanen. Tarkemmin sanoen hänen äskettäin ilmestynyt teoksensa P. E. Svinhufvudista erämiehenä.

Metsästys ja kalastus –lehden – Yhtyneissä Kuvalehdissä tuttavallisesti Metsäkalan – pitkäaikainen päätoimittaja Mauri Soikkanen on tekemässä kirjasarjaa tasavallan presidenteistä erämiehinä. Kymmenestä maan korkeimman viran haltijasta kirjan arvoisia ”todellisia erämiespresidenttejä” on Soikkasen mukaan peräti kolme: Svinhufvud, Mannerheim ja Kekkonen. He olivat metsästäjinä, kuten poliitikkoinakin, perin erilaisia. Svinhufvud oli Soikkasen mukaan perinteinen suomalainen erämies, metsästäjä ja kalastaja kotitanhuvilla ja lähiseuduilla, aristokraatti Mannerheim taas suurriistan pyytäjä vierailta mailla ja Urho Kekkonen innokas urheilukalastaja, koko lajin keulakuva.

Tunnettua on, miten Svinhufvud marraskuussa 1914 vietiin Luumäen käräjien tuomarinpöydän takaa Siperiaan. Valmistumisaikaa annettiin yksi tunti. Ensin matkaa tehtiin Pietarista Tomskiin junalla kuusi päivää ja sitten vielä reellä toinen viikko 600 kilometriä alas Ob-jokea Tymskojen kylään. – Talven jälkeen hän pääsi etelämmäksi pieneen Kolyvanin kaupunkiin. Kaikkiaan Siperiassa kului runsaat kaksi vuotta.

Suomen eduskunnan entisellä puhemiehellä oli karkotuspaikassaan seuranaan eri puolilta Venäjää tsaarin valtakunnan vastaisista vehkeilyistä tuonne Jumalan selän taa lähetettyjä. Hän osasi kuluttaa aikaansa tarkkailemalla ympäristön outoa luontoa, metsästämillä ja kalastamalla sekä keräämillä kasveja. Suomesta hänelle salakuljetettiin oma metsästysasekin, kun sieltä oli saanut niin huonoja. Palattuaan hän lahjoitti Helsingin yliopiston kasvimuseoon keräämänsä 150 hyvin prässätyn kasvin kokoelman.

Soikkasen kuvauksessa Siperian aika ei ole pelkkää karkotusvangin yksinäisyyttä. Saanen lainata tekijää: ”Kun sitten kotimaassa juhlittiin palaavaa isänmaan miestä ja juhlapuheissa kuvailtiin, miten hän vuosikautia kestäneessä yksinäisyydessä ja pimeässä, Siperian tundroilla oli tinkimättä kärsinyt velvollisuutensa isänmaata kohtaan”, juhlitun mielessä ehkä herähti pieni hymynväre: ”Jaa, jaa, oli ne kuitenkin hyviä jahtimaita.”

1920-luku kului entiseltä pääministeriltä ja valtionhoitajalta Kotkaniemessä syrjässä keskeisistä valtiollisista tehtävistä. Oli aikaa metsästykselle ja kalastukselle. Ja paikkakunnan isäntämiehet kävivät pyytämässä apua lakiasioissa. Eikä niin ihme, kun ei maksuakaan otettu. Kun kansakunta 30-luvun alun kriisissä kutsui jo 70-vuotiaan ensin pääministeriksi ja sitten presidentiksi, hän

jatko metsästäystä. Espoon Bembölestä vuokrattiin Oittaaan kartanosta parin huoneen mökki, minne päämiehen auto usein suuntasi matkansa pysyviin ja eväskoreineen.

Mutta ennen kaikkea, presidentti hämmästytti ampumataidoillaan. Vapaussodan jälkeen hän oli 57-vuotiaana liittynyt suojeluskuntaan ja osallistui tavallisena rivimiehenä äkseeraukseen. Luumäellä hänestä tuli kylän suojeluskuntaryhmän johtaja. Suuriruhtinaan valtaa käyttänyt valtionhoitaja eteni porras portaalta sotamiehestä vääpeliksi. Kotkaniemen rantaan raivattiin ampumarata – niin kuin vuosikymmen myöhemmin Kultarantaan. Seurasi järjestelmällinen ampumarjoittelu. Pian – 62-vuotiaana – tulivat elämän ensimmäiset palkinnot. Presidenttinä hän tavoitteli suurmestarin arvoa. Se onnistui 1932 pienoiskiväärillä, vuotta myöhemmin sotilaspistoolilla ja seuraavana vapaakiväärillä. Ikämiesmestaruuksia kertyi kaikkiaan 11.

Soikkanen kertoo myös ainutlaatuisista valtiovierailuista. Toukokuussa 1935 Suomen presidentti kävi tervehdyskäynnillä Ruotsin Kustaa V:n luona. Hänet vietiin katsomaan Landstormin, sikkäläisen suojeluskuntajärjestön, nuorten taisteluharjoitusta. Ampumaradalla kysyttiin haluaisiko presidentti itsekkin kokeilla. Hänelle ojennettiin kivääri. Matkaa oli 300 metriä. Ensimmäinen laukaus meni heti kymppiin ja viidellä 44 pistettä. Toiseksi jäi Ruotsin silloinen ampumamestari apteekkari Rönmark. Yhtä hurjan näytteen kunnostaan oli Suomen presidentti antanut vierailullaan Virossa kolme vuotta aikaisemmin.

Ukko-Pekka oli erämies viimeisiin kuukausiinsa asti. Hänen kuoli 82-vuotiaana 1944. Ja kun sodan aikana ei moottoriveneeseen saanut bensiniä, hän hankki purjeveneen ja purjehti sillä pyödyksilleen.

Ehkä on myös hyvä kertoa, miten nimitys Ukko-Pekka syntyi. Soikkanen lainaa kirjailija Aarno Karimon kertomusta: ”Käytiin vapaussotaa. Ratsastin kerran rintamalta Antreaan Sihvon esikuntaan. Aseman läheisestä esikunnasta kuului ankara mökö. Lähemmin katsoessani älysin jääkäri Mata-Henriksonin siellä mörräävän ja panettavan kivääriä eteen ja jalalle ja taas eteen. Kumma – eihän mokomia temppuja tarvittu sodassa. Kyselin tiellä seisovalta isännältä, jotta mitä ne siellä oikein rikeeraavat?” ”No, se Luumäin ukko.” ”Kuka?” ”Ni ka, se Vinshuhvuutti, Ukko-Pekka itse.” Tästä se nimitys lähti sitten kiertämään. Ja sen nimen saivat aikanaan niin armeijan uusi kivääri kuin ajan komein suomalainen veturi.

Ukko-Pekka olisi nykypäivän kulutusyhteiskunnalle ja urheiluvaateteollisuudelle kauhistus. Presidenttinäkin hän viihtyi maalaispompissaan ja sarkavaatteissaan. Ampumakilpailuissa hän toi mieleen maalaisukon. Metsällä käytettiin muualla jo hylättyjä vaatteita.

Soikkanen toteaa Svinhufvudin nauttineen metsästyretkistä eniten yksin tai poikiensa seurassa ja jatkaa: ”Hän karttoi suuria seurueita ja hälliseviä miesjoukkoja, mutta oli mukana seurajahdeissakin, kun niihin pyydettiin. Metsästyksellä hänelle virkistys ja mieluinen ajankulu, eikä se ollut hänelle mitään poliittista seurustelua, sen paljastaa hänen metsästysoveriansa joukko. Myhäilevä ja hyväntahtoisena hän oli pidetty jahtitoveri, ja erinomaisena ampujana hän oli luotettava metsästäjä, jonka jäljiltä ei jäänyt haavoittunutta riistaa metsään. Hän oli mallikelpoinen metsästäjä, mutta korkeasta asemastaan ja aatellisesta syntyperästään huolimatta hän oli kansanmies metsästäjänäkin.”

Viisitoista vuotta sitten kansleri Tauno Nurmela soitti minulle eräänä joulukuun iltana ja kysyi tulisinko tähän Säätiöön ja hänen jälkeensä sen hallintoneuvoston puheenjohtajaksi. Kysyin mitä

se merkitsi. Kuten joskus aikaisemmin olen maininnut, oli vastaus: ”Ei muuta mutta yksi yö pitää ennen vuosikokousta valvoa ja miettiä sinne puhe jostakin ylevästä aiheesta”!

Suuresti arvostamani Nurmela en katsonut voivani uhmata ja niin suostuin. Laskelmieni mukaan olen nyt neljätoista kertaa täyttänyt tämän tehtävän. Nyt katson pitäneeni hänelle antamani lupauksen. Pyydän, että minua ei enää valittaisi uudelleen. Mutta näitä alkusanoja laatiessa on valvoessa ollut hyvin mielenkiintoista perehtyä P. E. Svinhufvudiin ja hänen elämäntyöhönsä.

Pyydän saada päättää nämä esitykseni siihen luonnehdintaan P. E. Svinhufvudista, millä professori Einar W. Juva lopetti päähenkilömme kaksiosaisen elämäkerran:

”Svinhufvudin oli helppo tulla toimeen ihmisten kanssa. Hän oli olemukseltaan vaatimaton, ei etsinyt omaa kunniaansa, vaan selitti suuret saavutukset koko Suomen kansan aikaansaannoksiksi. Hän oli omanvoitonpyynnistä vapaa, puhdas persoonallisuus, luonne, jossa ei vilppiä ollut. Lahjakkuutta, kykyä ja tointa olemme nähneet, mutta luonteen lujuus ja ehjyys, se on sittenkin enemmän merkinnyt – on hänestä sanottu ‘...P. E. Svinhufvud jää Suomen historiaan uljaana, pelottomana, itsensä uhranneena oikeustaistelijana, Suomen itsenäisyyden toteuttajana ja yhteiskuntarauhan palauttajana eräänä kansan kriittisenä ajankohtana. Mutta hän jää elämään myös kansanomaisena, isällisenä ja myhäilevänä, hyväntahtoisena ja leppoisena Ukko-Pekkana.”

Ja Juva lopettaa: ”Hänen mukanaan meni hautaan kokonainen aikakausi Suomen historiaa – se aikakausi, joka oli taistellut venäläistä sortovaltaa vastaan ja voittanut maalle itsenäisyyden. Se oli uskonut lain pyhyteen ja oikeuden majesteettiin yksityisten ja kansojen välisissä suhteissa.”

Martti Häikiö on verrannut Svinhufvudia Yhdysvaltain kansallissankariin George Washingtoniin todetessaan: *”Svinhufvudin vaikutus politiikkaan perustui paljolti hänen järkähtämättömään, peräänantamattomaan ja pelottomaan luonteeseensa, henkilökohtaiseen auktoriteettiinsa. Hän piti omaksumistaan periaatteista kiinni kaikissa oloissa ja ajoi poliittisia tavoitteitaan erittäin aktiivisesti. Tässä mielessä hän tuo mieleen Amerikan Yhdysvaltain perustajan George Washingtonin. Kun muut painoivat päänsä alas, alistuivat ja taktikoivat, jäivät Washington ja Svinhufvud pystyyn ja näyttivät suuntaa itsenäisyystaistelua käyville kansakunnille.”*

Dosentti Martti Häikiö
P.E. Svinhufvudin muistosäätiön puheenjohtaja

Puheet hallintoneuvoston kokouksessa 1999–2006

1999: Kotkaniemestä kotimuseo

Haluan tänään kiinnittää huomiotanne kolmeen näkökohtaan. Ensiksi tarkastelen lyhyesti maamme nykyistä kansainvälistä asemaa, toiseksi pohdin muutamalla sanalla talvisodan alkamisen 60-vuotispäivän juhlallisuuksia ja kolmanneksi esitän lopuksi joitakin ajatuksia säätiön edessä olevista tehtävistä.

Äsken päättynyt Euroopan Unionin Helsingin huippukokous oli Suomen tähänastisen kansainvälispoliittisen historian ehdoton huipentuma. On vaikea kuvitella tilannetta, jossa Suomen asema olisi turvatumpi ja vaikutusvaltamme suurempi. Turkin hyväksyminen Euroopan Union jäsenhokkaaksi merkitsee käännekohtaa maanosamme kaakkoisosan integroimisessa rauhanomaisen yhteistyön piiriin.

Suureksi ratkaisemattomaksi kysymykseksi jää maanosamme itäosan syvenevä levottomuus. Venäjän toiminta Tshetsheniassa osoittaa valitettavasti sen, että vapaus, demokratia, oikeusvaltion periaatteet ja kansojen itsemääräämisoikeus ovat vielä vieraita Venäjälle. Ydinaseilla uhkailu osoittaa aivan tavatonta vastuuttomuutta, jonka edessä kansainvälisen yhteisön on tiivistettävä rivejään ja päättäväisesti torjuttava siihen kohdistuvat uhat.

Sotilasaikakauslehden viime numeron pääkirjoituksessa eversti Erkki Nordberg kiinnittikin huomiota niihin yhteneväisiin perusteluihin ja syytöksiin, joita Venäjä ja Neuvostoliitto ovat käyttäneet hyökätessään nyt Tshetsheniaan ja 60 vuotta sitten Suomeen.

Tänä vuonna Suomessa vietetyt talvisodan muistojuhlat poikkesivat huomattavasti edellisistä, kymmenen vuotta sitten vietetyistä. Nyt suurimmat tiedotusvälineet, Yleisradio ja Helsingin Sanomat, kertoivat tapahtumista ja niiden taustoista täysin yksiselitteisen totuudenmukaisesti. Vähäisimmätkin viittaukset siihen, että Suomi olisi jotenkin provosoinut sodan omalla käytöksellään ja Neuvostoliitto olisi ollut jotenkin "oikeutettu" sodan aloittamaan "puolustaakseen" Leningradin turvallisuutta, olivat nyt poissa.

Toivon ja uskon, että sama objektiivisuus saisi vähitellen vastaavan jalansijan käsiteltäessä Suomen itsenäistymisvaihetta vuosina 1917–1918. Siitä käytävää keskustelua on sävyttänyt neuvostonäkökulma, punaisen Suomen motiivien puolustelu ja laillisen hallituksen toiminnan vähättely.

Tässä mielessä haluan kiinnittää huomiota erääseen äskettäin ilmestyneeseen Vapaussotaa käsittelevään teokseen. Se on professori Ohto Mannisen ja maisteri Vesa Määttän toimittama teos *Muistelmia aktivismista ja vapaussodasta*, jonka Edita ja Vapaussodan Invalidien Muistosäätiö julkaisivat 21. lokakuuta tänä vuonna. Teoksen esipuhe alkaa seuraavilla sanoilla:

"Suomen itsenäistymisvaiheeseen liittyy useita dramaattisia ja traagisiakin vaihteita. Tammikuussa 1918 – runsas kuukausi itsenäisyysjulistuksen hyväksymisen jälkeen – alkoi

samanaikaisesti kaksi hyvin erilaista taistelua, jotka kevään kuluessa kietoutuivat erottamattomasti yhteen. Vapausota alkoi Karjalassa ja Pohjanmaalla, kun hallituksen joukot alkoivat riisua aseista Suomeen jäänyttä noin 75 000 miehen vahvuista Venäjän armeijaa. Sosialistinen vallankumous julistettiin Helsingissä. Kapinahallitus miehitti Etelä-Suomen ja otti valtiokoneiston haltuunsa."

Edelleen tekijät kirjoittavat:

"Venäjän nyt avautuneet arkistot ovat vahvistaneet sen, että bolshevikkihallitus pyrki tammi-helmikuussa 1918 - toisaalta yllyttämällä suomalaiset sosialistit kapinaan ja toisaalta Venäjän armeijan joukoin – kukistamaan eduskunnan asettaman Suomen hallituksen ... Samalla on selvinnyt, kuinka vaikeaa Suomen vallankumoushallituksen olisi ollut pitää Suomi irrallaan Neuvosto-Venäjältä, mikäli tämä olisi jo 1918 ollut voimissaan ja mikäli vallankaappaus olisi Suomessa menestynyt."

Toivokaamme siis, että viimeistään kymmenen vuoden kuluttua myös vapausotamme ja laillisen yhteiskuntajärjestyksemme sankarihahmo P.E. Svinhufvud tunnustetaan kaikissa kansalaispiireissä yhdeksi itsenäisen Suomen valtion merkittävimmistä perustajista.

Tähän suuntaan on olemassa vahvoja merkkejä. Niistä tärkein on se, että meillä on tänä vuonna poikkeuksellinen ilo kokoontua muistamaan presidentti P.E. Svinhufvudin muistoa. Eduskunta hyväksyi 1.12.1999 lisäbudjetin, jolla Suomen valtio on vapaaehtoisella kaupalla ostanut Jorma Svinhufvudilta Luumäellä sijaitsevan presidentti Pehr Evind Svinhufvudin kotitilan Kotkaniemen.

Kotkaniemestä käsin P.E. Svinhufvud hoiti valtiollisia tehtäviään prokuraattorina 1917, senaatin puheenjohtajana eli pääministerinä 1917-18, maamme ensimmäisenä valtionpäämiehenä eli valtionhoitajana 1918, pääministerinä 1930-31 ja edelleen presidenttinä 1931-37.

Tilalla on Lars Sonckin suunnittelema puinen päärakennus sekä 16 hehtaaria metsää. Kiinteistön ja irtaimiston kauppahinta oli 2 milj.mk. Hinta on ns. käypä arvo, joka perustui Catella Property Consultantsin tekemään arvioon. Suurimmat velkojat ovat hyväksyneet kaupan. Tila rakennuksineen oli ulosmitattu kiinnitetyistä saatavista.

Kun valtio tarjoutui ostamaan tilan vältettiin odotettavissa oleva pakkohuutokauppa. Oli perusteltua syytä pelätä, että tila joutuisi hyvinkin väärin käsiin eli pietarilaisten ns. liikemiesten eli suomeksi sanottuna mafian edustajien käsiin ja rahanpesun välineeksi. Tämä olisi ollut täysin korvaamaton valtiollinen skandaali.

Kun Kotkaniemi on saatu pysyvästi pelastettua kansakunnan yhteiseksi museoksi, on tapahtumaa pidettävä vähintään yhtä merkittävänä kuin P.E. Svinhufvudin patsaan pystyttämistä eduskuntatalon eteen. Tästä syystä on erityinen kiitollisuutemme kohdistettava ennen muuta kulttuuriministeri Suvi Lindénille, opetusministeriön ja museoviraston virkamiehille, koko valtioneuvostolle ja viime kädessä Suomen kansan eduskunnalle.

Nyt katseet on suunnattava välittömästi edessä olevaan tulevaisuuteen. Kotkaniemi tulee säilymään yleisölle avoimena museona, jota ylläpitää Museovirasto. Näyttelytoimintaa ryhtyy valmistelevaan osastonjohtaja Ritva Väre. Museovirastossa kauppaa valmisteli ylitarkastaja Inari Paukkula ja hallintojohtaja Heikki Halttunen.

Luumäen kunta on osoittanut suurta kiinnostusta ja aktiivisuutta museon perustamiseen. Luumäen keskustassa sijaitseva museon on tarkoitus siirtää Kotkaniemeen. Tietävästi Museovirasto neuvottelee siitä, että Kotkaniemen edelliset omistajat Sirkka ja Jorma Svinhufvud voisivat toimia museon valvojina. Saamiemme tietojen mukaan Museoviraston tavoitteena on, että museo olisi jo ensi kesänä auki yleisölle. Toivon, että museon avajaisiin kutsutaan kaikki länsäolevat.

Nyt on hyvin tärkeää, että museon rakentamiseen uhrataan riittävästi henkisiä ja aineellisia voimavaroja. Nyt haluaisin vedota Teihin, arvoisat hallintoneuvoston jäsenet ja erityisesti Svinhufvudin omaiset, että hallussanne ja tiedossanne oleva esineistö mahdollisimman laajasti löytäisi tiensä Museoviraston ylläpitämään museoon. Kaikki voimat on nyt syytä koota sen eteen, että museosta tulee mahdollisimman monipuolinen ja korkeatasoinen.

2000: Vahva tuki valtionpäämiehelle

Aluksi haluan kiittää säätiön hallitusta ja erityisesti sen puheenjohtajaa akateemikko Eino Jutikkalaa presidentti Svinhufvudin perinteen hyväksi tehdystä työstä. Merkittävin saavutus on Kotkaniemen saaminen valtion museoksi. Se on säätiön ja luonnollisesti koko isänmaan historian tuntemuksen kannalta ensiarvoisen merkittävä saavutus, jota voi verrata ainoastaan eduskuntatalon edessä olevan patsaan pystyttämiseen. Presidentti Svinhufvudin muiston vaaliminen on saanut pysyvän tukikohdan, jonka kehittämiseen myös säätiömme henkiset ja aineelliset voimavarat on entistä enemmän syytä suunnata.

Kotkaniemi on avattu yleisölle. Museovirasto laatii Kotkaniemen käyttösuunnitelmaa ja on toivottanut tervetulleeksi Svinhufvud-säätiön asiantuntija-avun. Säätiön hallitus on keskustellut museon rakenteesta ja painotuksista. Toivonkin, että hallitus voi yhdessä hallintoneuvoston jäsenten kanssa jatkaa tätä työtä tavoitteena esimerkiksi esiin noussut ajatus ensi touko-kesäkuun vaihteessa Kotkaniemessä järjestettävästä Suomen itsenäistymisvaiheen ja vapaussodan perinnetyötä tekevien tahojen asiantuntijaseminaarista.

On tärkeää varmistaa, että museossa tullaan esittelemään monipuolisesti P.E. Svinhufvudin elämäntyötä tinkimättömänä tuomarina ja vankina Siperiassa, itsenäisyysenaatin puheenjohtajana ja itsenäisen Suomen ensimmäisenä valtionpäämiehenä sekä pääministerinä ja tasavallan presidenttinä.

Aion seuraavaksi käsitellä hiukan maailmanpoliittista tilannetta ja sen jälkeen maamme kansainvälistä asemaa.

Oman aikamme Rooman eli ainoan todellisen maailmanvallan Yhdysvaltojen presidentinvaalit koskettavat kaikkien maiden kansalaisia. Tämä johtuu reaaliaikaisesta tiedonvälityksestä, mutta erityisesti siitä, että Yhdysvaltojen vaikutus tuntuu kaikkialla. Vaali ratkesi äärimmäisen tasaisen ääntenlaskennan ja menettelytavoista käytyjen oikeustaistelujen jälkeen George W. Bushin voittoon.

Mielestäni Suomessa on väärin perustein ja halveksuvin äänenpainoin arvosteltu amerikkalaista vaalijärjestelmää sekavaksi. Lakiin perustuva poliittinen toiminta edellyttää kuitenkin sitä, että kiistat ratkaistaan oikeudessa eikä vahvimman oikeudella. Meillä Suomessa vaaleja on ratkaistu oikeusistuimissa eikä Euroopan unionin parlamentin vaaleissa noudateta lainkaan yhteneviä vaalimenettelyjä eri maissa.

Kiinnitän huomiota kahteen näkökohtaan. Ensinnäkin vaalitaistelun tauottua ja tuloksen ratkettua hävinnyt osapuoli asettuu varauksettomasti voittajan tueksi kansallisen yhtenäisyyden varmistamiseksi. Tämä on vahvan demokratian merkki. Tappionsa tunnustanut varapresidentti Al Gore vetosi kansan yhtenäisyyteen valitun presidentin puolesta. Kansakunta on aina puolueen edun yläpuolella.

Kiinnitin huomiota myös siihen, että puheessaan hän viittasi Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistukseen ja sen ilmentämiin arvoihin. Amerikkalaisille oman itsenäisen valtion perustamisvaihe on jatkuvasti elävä arvojen aarreaitta, johon politiikka ankkuroidaan vuosisadasta toiseen. Mielestäni meillä Suomessa on tästä syytä ottaa oppia. Myös meidän itsenäisen valtiomme syntyvaihe on kansakuntamme historian kannalta ratkaisevan tärkeä vaihe. Sen tutkiminen ja tunteminen on kansallisen identiteetin, suomalaisuuden, yksi lujimpia peruspilareita.

Presidentti Svinhufvudin elämäntyön tärkein osa oli toiminta itsenäisyysenaatin puheenjohtajana ja itsenäisen Suomen ensimmäisenä valtionpäämiehenä. Tämä takaa hänelle pysyvän paikan Suomen historiassa.

Suomen kansainvälisen aseman kannalta on syytä nostaa esiin kaksi päätapahtumaa. Ensimmäinen on tasavallan presidentin vaali ja toinen juuri päättynyt Euroopan unionin Nizzan huippukokous. Suora kansanvaali osoittautui hyvin toimivaksi, kansalaisia aktivoivaksi ja asiallista keskustelua edistäväksi tavaksi valita valtionpäämies. Vilkkaan ja rehdin vaalikamppailun jälkeen Tarja Halonen valittiin Suomen tasavallan presidentiksi ensimmäisenä naisena. Vaikka emme olisikaan ehkä häntä äänestäneet, on meidän kaikkien suomalaisten velvollisuus on antaa hänelle tukemme, kun hän haluaa vilpittömästi edistää isänmaan asiaa Suomen valtionpäämiehenä.

Pienen kansa yhtenäisyyttä rakennetaan antamalla vahva tuki vahvalle valtionpäämiehelle, kun hän sen toiminnallaan ansaitsee.

Euroopan unionin Nizzan kokous on aivan ratkaisevan tärkeä käännekohta maanosamme historiassa. Siellä päätettiin tosiasiasa uuden unionin päätöksentekomallista ja unionin laajentumisesta merkittävästä. 15 maan yhteisön kasvaminen 27 tai jopa 28 maan unioniksi merkitsee unionin luonteen muuttumista koko maanosamme peittäväksi. Ulkopuolelle jääminen ei ole realistinen vaihtoehto.

Suomen etujen mukaista on vahvistaa Euroopan unionin kykyä tehdä selkeitä ja realistisia päätöksiä. Meidän tulee kannattaa vahvaa unionia, jossa myös pienten ääni kuuluu. On tärkeää pitää huolta siitä, että epärealistiset päätöksentekomekanismit eivät halvaannuta unionia kuten aikanaan kävi Kansainliitolle. Suurten valtioiden tosiasiallinen painoarvo on tunnustettava, jotta järjestelmä toimii, mutta myös jotta pienet voivat ajaa oikeuksiaan.

Nizzan huippukokouksesta voi tehdä sen johtopäätöksen, että Euroopan valtioiden liitto on saanut jälkeen huomattavasti lisää liittovaltion piirteitä. Itsenäisen valtion päätösvalta on kaventunut samalla kun suomalaisten äänivalta Euroopassa on vahvistunut. Tämän johdosta kansallinen identiteettimme on rakennettava entistä enemmän yhteisten arvojen varaan.

Mitä suomalaisten arvot ovat tänään ja huomenna? Mielestäni niitä on haettava kahdelta suunnalta. Vahvin kansallisen identiteetin lähde on oma kieli ja ennen kaikkea oman kansallisen

historian tuntemus ja arvostus. Toisaalta perusta rakentuu yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia korostavien arvojen varaan.

Tällaisessa murroskohdassa on syytä perehtyä aina uudestaan kansakuntamme perustajien arvomaailmaan ja etsiä sieltä johtoa tämän päivän ratkaisuihin. Ei niin, että tekisimme samoja valintoja, vaan niin että etsimme sitä arvopohjaa, jonka varaan kansakuntamme on rakennettu. Haluan tässä siteerata Svinhufvudin puhetta kymmenentenä itsenäisyyspäivänä vuonna 1927. Puhuessaan Suomeen kohdistuneesta paineesta vuonna 1917 hän korosti oikeusjärjestyksen merkitystä maamme vapauden saavuttamiselle:

"Oikeusjärjestyksemme ei mennyt hajalle, vaikka olimme jääneet vaille kaikkia mahtikeinoja sen ylläpitämiseksi. Erinäisillä aloilla se tosin oli jo lamassa miltei kokonaan, mutta kokonaisuudessaan oikeusjärjestys pysyi pystyssä ja teki mahdolliseksi sen, että kun hetki löi, kun Venäjän sisäisen sekasorron takia valtiolta vielä oli heikennyt miltei olemattomiin, Suomi saattoi sanoutua irti Venäjästä ja julistautua itsenäiseksi."

Oikeusjärjestys perustuu arvoihin. Arvoihin perustuu myös yksilön elämä. Yksilön arvojen kohdalla haluaisin nostaa esiin kirjailija Eeva Joenpellon tänä syksynä ilmestyneen uuden romaanin Uskomattomia uhrauksia. Teos on väkevä tutkielma vanhojen arvojen merkityksestä muuttuvassa maailmassa. Joenpelto on kuvannut hienosti, miten sairauden keskelläkin ihmisen arvokkuus voi säilyä ja miten työstä erottaminen voi olla uuden elämän alku ja miten jotkut ihmiset pystyvät ottamaan vastuuta vaikeissa tilanteissa.

Presidentti P.E. Svinhufvudin suurin merkitys on juuri tässä: hän kykeni ottamaan vastuun isänmaan kohtalosta sen kaikkein ratkaisevimmalla hetkellä.

2001: Maailmanpolitiikan käänne

Kuluneen vuoden aikana ovat joukostamme poistuneet hallintoneuvoston jäsenet eversti Keijo Mikola, lehtori Vieno Savikko ja vuorineuvos Erkki J. Toivanen. Eversti Mikola antoi säätiön hyväksi mittavan työpanoksen myös säätiön hallituksen jäsenenä. Nousemme kunnioittamaan edesmenneiden muistoa hetken hiljaisuudella.

Syyskuun 11. päivä vuonna 2001 kuuluu niihin päivämääriin, jotka tulevat jäämään historiaan. Jokainen muistamme missä olimme tuolloin ja miten kuulimme tapahtumista. Silloin muslimifundamentalistit hyökkäsivät Yhdysvaltoihin, New Yorkiin ja Washington DC:hen.

Yhdysvallat reagoi ryhtymällä itsepuolustukseen, ja hankki ja sai vastatoimille kansainvälisen yhteisön jakamattoman tuen. Tapahtui hyvin oleellinen arvojen murros. Maailmanyhteisö havahtui toteamaan, että laittomuus ja piittaamattomuus vapauksista ja ihmisoikeuksista on saatava loppumaan.

Syyskuussa alkaneet, ja varsinkin viime viikkoina päivästä päivään ja tunnista tuntiin jatkuneet tapahtumat nostavat esiin suuria periaatteellisia kysymyksiä, joiden kanssa valtiomiehet ovat joutuneet vaikeina aikoina kamppailemaan. Viime kädessä on kysymys oikeustajunnasta, oikean ja väärän välisen eron tunnistamisesta ja riittävän voimakkaisiin toimenpiteisiin ryhtymisestä väärän kukistamiseksi.

Varmaan hyvin harva aavisti vielä syyskuun 11. päivän iltana, miten laajat mittasuhteet tuohon tapaukseen reagoiminen saisi aikaan. Tapausta voi ehkä verrata siihen, kun Argentiina valtasi kaukaiset Falklandin saaret, mutta Iso-Britannia julistikin sodan. Moni luuli, että kyse oli pienestä asiasta, kun kysymys oli hyvin suuresta periaatteellisesta kysymyksestä: oikeustajusta.

Nostan tässä esiin muutamia, hyvin alustavia havaintoja siitä, mitä olemme tähän mennessä kokeneet.

Ensimmäinen havainto koskee diplomaattia. Tälle muslimifundamentalistien julistamalle sodalle oli ominaista se, että vastatoimet lähtivät liikkeelle hyvin varovasti. Ensimmäisenä vaiheena oli mahdollisimman laajan liittokunnan rakentaminen. Tämän voi katsoa onnistuneen yli odotusten, sillä Yhdysvallat on saanut tuekseen ei vain Yhdistyneet Kansakunnat, vaan maailman muiden valtioiden jakamattoman tuen. Diplomaattisista operaatioista ehkä vaikein oli Pakistanin saaminen mukaan yhteiseen rintamaan. Pakistan oli tukenut Afganistanin taliban-hallitusta.

Mielestäni Yhdysvaltojen ulkoministerin Colin Powellin ja nykyisen presidentin George W. Bushin isän presidentti George Bushin kokemus Persian sodasta ja sen aikana luodusta laajasta liittokunnasta on ollut ratkaisevan tärkeää. Myös myöhemmät kokemukset Balkanilta ovat osoittaneet, että ilman kansainvälisen yhteisön laajaa ja huolellisesti rakennettua tukea ei ole mahdollista onnistua rajoitetuissakaan sotilasoperaatioissa.

Toinen havainto on se, että maailmanyhteisö on eheytyntä hätkähdyttävällä ja ennen kokemattomalla tavalla. Eriyisen silmiinpistävää on Venäjän liimautuminen Yhdysvaltojen, NATO:n ja Euroopan unionin kylkeen. Myös Yhdistyneiden Kansakuntien rooli on vahvistunut erittäin nopeasti niin terrorismin vastaisen sodan legitimoinnissa, Afganistanin uuden hallituksen kokoamisessa ja käynnistämässä kuin humanitaarisen avun organisoimisakin.

Kolmas havainto koskee sodankäyntiä, sen luonteen muuttumista. Yhdysvallat aloitti sodan erittäin matalalla profiililla. Puhuttiin pitkäaikaisesta, vaikeasta, operaatiosta, josta ei olisi odotettavissa nopeita tuloksia. Pommitusten ollessa kiivaimmillaan vanhat Amerikan vastustajat ehtivät jo nostaa päätään ja syyttää Yhdysvaltoja näytösluonteisista pommituksista, vailla tarkkaa kohdetta ja tavoitetta tapahtuvasta vastaterrorista.

Hämmästyks on ollut suuri, kun pommitukset ja muut operaatiot ovatkin tuottaneet yllättävän nopeasti toivotun tuloksen: taleban-hallituksen kaatumisen, ja vieläpä afganistanilaisten omin voimin. Nyt pommitusten vastustajatkin ovat heränneet iloitsemaan perustavien ihmisoikeuksien palauttamisesta fundamentalistisen diktatuurihallituksen kaatumisen jälkeen.

Nykyaikainen sodankäynti poikkeaa hyvin olennaisesti siitä, mihin historiassa on totuttu. Tiedustelun, huipputekniikan, satelliittiviestinnän ja ilmavoimien, mutta ennen kaikkea poliittisten liittoutumien merkitys on koko ajan kasvanut.

Tämä johtaakin seuraavaan erittäin vaikeaan kysymykseen: kuka on terroristi. Tähän on olemassa helppoja ja erittäin vaikeita vastauksia.

Toissapäivänä nähty video Osama Bin Ladenista näyttää vahvistavan harvinaisella ja konkreettisella tavalla hänen osuutensa syyskuun hyökkäyksiin ja maailmanlaajuiseen terrorismiin yleensä. Samoin näyttää olevan helppo osoittaa Lähi-idän itsemurhaiskujen tekijät terroristeiksi.

Mutta heti tämän jälkeen alkavatkin vaikeudet. Iso-Britannia on ollut innolla mukana Yhdysvaltojen rinnalla alusta lähtien, osittain siksi, että uusi tilanne on antanut mahdollisuuden kaventaa Pohjois-Irlannin terroristien elintilaa ja tukkia heidän rahoituskanaviaan muun muassa Yhdysvalloista.

Meidän omassa historiassamme on jakso, jolloin on keskusteltu siitä, missä kulkee oikeutetun vastarinnan puolustustaistelun ja laittomien keinojen välinen raja. Tässä rajankäynnissä P.E. Svinhufvud oli keskeisiä tekijöitä. Ehkä vaikeimpaan tehtävään hän joutui puolustaessaan prokuraattori Soisalon-Soinisen murhannutta Lennart Hohenthalia. Pitkässä puolustuspuheessaan hän lähti liikkeelle jokaisen kansan oikeudesta itsepuolustukseen. Svinhufvud katsoi, että "Suomi on oikeuttaan puolustaessaan on oikeutettu käyttämään hyväkseen *kaikkia* niitä keinoja, joilla valtio voi puolustaa olemassaoloaan ja kansa kansallisuuttaan". Svinhufvud sanoi:

"Saattamalla yhä suuremmissä määrässä venänkielen koulujen oppiaineeksi ja samalla aikaan että opetusta annettaisiin 'tosivenäläisessä' hengessä tahdottiin vierottaa nuoriso kansallisuudestaan ja lopuksi tahdottiin uuden asevelvollisuusasetuksen avulla venäläistyttää kansan laajat kerrokset. Siis oli kysymyksessä kaksinkertainen hävitystyö. Suomen tuhoaminen valtiona ja Suomen kansan tuhoaminen kansallisuutena."

Svinhufvudin mielestä Soisalon-Soinisen suurin rikos oli, "että oikeustajunta suurella osalla kansaa sameni, oikeuskanta turmeltui. Ja kuitenkin oli selvän, sekoittamattoman oikeustajunnan säilyttäminen mitä tärkeintä: se yksin saattoi ajan pitkään tukea kansaa taistelussa oikeutensa puolesta."

Hyvät kuulijat,

Tänään on kulunut 40 vuotta siitä, kun presidentti P.E. Svinhufvudin patsas paljastettiin Eduskuntatalon edessä. Ajalle oli ominaista, että Neuvostoliiton tai itäblokin maista ei ollut edustusta patsaan paljastajaistilaisuudessa, mutta sen sijaan Kiinasta oli, kun sen ja Neuvostoliiton välirikko oli tuolloin alkamassa.

Viime toukokuussa järjestettiin yhteistyössä Vapaussodan Invalidien Muistosäätiön kanssa asiantuntijaseminaari P.E. Svinhufvudin Kotkaniemessä. Akateemikko Eino Jutikkala piti seminaarissa esitelmän P.E. Svinhufvud Suomen historiassa. Kansallismuseon johtaja filosofian tohtori Ritva Wäre piti esitelmän aiheesta Museovirasto Svinhufvudin kotimuseon kehittäjänä.

2002: Maailmanvallankumouksen haaksirikko

Usein suurten muutosten mittakaavaa on vain vaikea havaita, koska ne eivät tapahdu salamasodalla tai näyttävänä terrori-iskuna, vaan asteittain, kuukausia ja vuosia neuvottelemalla, jopa väsyksiin asti uutisotsikoissa pysyen. Juuri nyt elämme Euroopan uusimman historian merkittävimpiin kuuluvan murroksen keskellä. Muutamana viime viikon aikana on lopulta saavutettu tuloksia, jotka muuttavat Euroopan asetelmaa perusteellisesti.

Meidän ja kaikkien Euroopan maiden katseet on nyt suunnattu puolentoista vuoden päähän, toukokuuhun 2004. Silloin on määrä tapahtua historiallinen Euroopan unionin ja Naton laajeneminen itään.

Muutama päivä sitten Kööpenhaminassa Euroopan unioni hyväksyi kymmenen uutta jäsentä. Valmiiksi tulivat Viron, Latvian, Liettuan, Puolan, Tshekin, Slovakian, Unkarin, Slovenian, Kyproksen ja Maltan kanssa neuvotellut sopimukset niiden liittymisestä Euroopan unionin jäseniksi. Mikäli näiden maiden omat päätöksentekuelimet, joissakin kansanäänestysten jälkeen, päättävät omalta osaltaan hyväksyä liittymissopimukset, on uusien jäsenmaiden niiden määrä liittyä Euroopan unioniin toukokuun alussa 2004.

Vielä selvemmin kylmän sodan rajalinja murtui marraskuun lopussa Prahassa pidetyssä Pohjois-Atlantin sotilasliiton Naton huippukokouksessa. Siellä käynnistettiin neuvottelut seitsemän uuden jäsenmaan ottamiseksi Naton jäseniksi. Sovittiin siis Viron, Latvian, Liettuan, Bulgarian, Romania, Slovakian ja Slovenian ottamiseksi uusiksi jäseniksi. Myös näiden jäsenyysneuvottelujen ajallisenä tavoitteena on toukokuu 2004.

Presidentti Svinhufvudin kuuluisimpia lentäviä lauseita on: ”Ensin on rajat turvattava, sitten vasta leipä levennettävä.” Neuvostoliiton alistamien Itä- ja Keski-Euroopan kansojen osalta on kysymys juuri tästä. Naton jäsenyys turvaa rajat ja Euroopan unioni leventää leivän.

Suuremman merkityksen näistä kahdesta laajenemisesta annan pidemmällä tähtäimellä Euroopan unionille. Euroopan unionin jäsenyys muuttaa ihmisten elinoloja ja yhteiskuntia huomattavasti syvällisemmin kuin sotilaallisen puolustuksen yhtenäistäminen. Toisaalta vanhan Neuvostoliiton Euroopan kansat liittyvät yhteen rauhanomaisesti ja kansanvaltaisesti, omasta vapaasta tahdostaan tavalla joka on vailla verta Euroopan historiassa.

On syntymässä uusi valtiomuodostelma. Eurooppa on taloudellinen jättiläinen, poliittisesti keskisuuri toimija ja sotilaallinen kääpiö. Tässä suhteessa se muistuttaa Amerikan Yhdysvaltoja sata vuotta sitten. Vasta ensimmäinen maailmansota teki Yhdysvalloista suurvallan sanan varsinaisessa merkityksessä. Se yhdisti maan sisäisesti ja se saattoi tasapainoon maan merkityksen ja ulkopoliitikan.

Ensimmäinen maailmansota on – kun asiaa katsoo Euroopan näkökulmasta – kaiken pahan alku ja juuri. Siitä alkoi Euroopan sisällissotien ja hajaannuksen ja heikkouden aika. Ensimmäisen maailmansodan pahin aikaansaannos oli Venäjän sosialistinen vallankumous, jona synkkä varjo ulottuu näihin päiviin, ja jonka varjon hälventämiseksi nyt tehdyt Euroopan unionin ja Naton laajentumispäätökset on suunnattu.

Vaikka sosialistisen vallankumouksen varaan rakennettu valtio, Neuvostoliitto, ja sen välitön valtapiiri on valtiollisella tasolla on kaatunut, liikkuu sosialistisen vallankumouksen aave edelleen vahvana keskuudessamme. Otan tästä yhden esimerkin.

Brittiläisen historioitsijan Eric Hobsbawmin 1900-luvusta kertovasta teoksesta *Äärimmäisyyksien aika* on tullut maailmalla ja meillä Suomessa suosittu teos. Suomessa kuten maailmallakin Hobsbawmilla on lähinnä älykkään ja ennen kaikkea ”edistyksellinen” historiantkirjoittajan maine.

Eric Hobsbawmin ei kuitenkaan ole ollut mikään yleisedistyksellinen vasemmistolainen, vaan pesunkestävä kommunisti. Hän oli kommunistipuolueen, tai oikeammin useamkin kommunistipuolueen aktiivinen toimihenkilö yli 50 vuoden ajan. Se sai hänet ajamaan aivan järjetöntä politiikkaa.

Hänestä tuli Saksan kommunistipuolueen poikaosaston jäsen Weimarin tasavallan viimeisenä vuonna 1932. Kominternin – Neuvostoliiton johtaman kommunistien maailmanvallankumoukseen tähdänneen järjestön – kampanjan mukaisesti myös koulupoika Hobsbawm piti Saksan sosialidemokraatteja suurempana vihollisena ja uhkana kuin Hitlerin kansallissosialisteja.

Sitten Hobsbawm muutti Englantiin. Hän oli osa Englannin toiseksi vanhimman yliopiston Cambridgen opiskelijamaailman punaista radikalismia 1930-luvulla, samaa josta nousivat kuuluisat ”vakoilijaviitokset”. Kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen marraskuun lopussa 1939, Hobsbawm kirjoitti pamfletin puolustaakseen Neuvostoliittoa imperialististen Englannin juonia vastaan. Hänelle Lokakuun vallankumouksen perinnön puolustaminen ja Englannin vastustaminen olivat tärkeämpiä kuin pienten eurooppalaisten kansojen vapaus ja oikeus itsenäiseen elämään.

Hobsbawmin uskoa maailmankommunismiin ja Neuvostoliittoon sen puolustajana ei horjuttanut edes Unkarin kansannousun väkivaltainen kukistaminen vuonna 1956 eivätkä Hruštševin paljastukset Stalinin hirmutöistä samana vuonna. Hobsbawm kertoo ylpeänä, miten puolueeseen kuulumisen ja siihen jäämisen perusmotiivi hänelle oli Lokakuun vallankumouksen inspiroiva vaikutus.

Mikään kommunististen valtioiden tai puolueiden harjoittama terrori tai väkivalta ei saanut häntä muuttamaan peruskatsomustaan. Tosin hän kertoo ”muuttuneensa militantista sympatisööriksi tai myötäjuoksijaksi tai ... Britannian kommunistipuolueen aktiivijäsenestä eräänlaiseksi Italian kommunistipuolueen henkiseksi jäseneksi.”

Vuonna 1917 syntynyt Hobsbawm tiivistää maailmankatsomuksensa: ”Kuulun yhä [vuonna 2002] kommunistien ensimmäisen sukupolven viimeisiin edustajiin, niihin joille Lokakuun vallankumous oli poliittisen maailmankaikkeuden keskipiste.”

Hobsbawmin teosta *Äärimmäisyyksien aikaa* voi pitää kommunistisena historiankirjoituksena – ei tietenkään samanlaisena kuin Stalinin kirjoissa, vaan Lokakuun vallankumouksen sanoman eteenpäin viejän ja Neuvostoliiton läntisen myötäjuoksijan älykkäänä tulkintana. Ensinnäkin *Äärimmäisyyksien ajan* historiankäsitteiden rakenne on perusmarxilainen: ensin on feodalismi, sitten tulee kapitalismi, jota seuraa väistämättä sosialismi. Hän on vakuuttunut siitä, että sosialistinen vallankumous oli historian välttämätön tuote.

Kaikkein hätkähdyttävien on kuitenkin Hobsbawmin kuvaus itse Lokakuun vallankumouksesta. Siitä puuttuu kokonaan bolševikkien väkivalta! Vallankumous onnistui Hobsbawmin mukaan puolueen keskusjohtoisuuden ja kurinalaisuuden ja hyvän ohjelman ansiosta. Lenin johtama puolue nautti kannatusta, koska se halusi pitää Venäjän yhtenäisenä valtiona ja lupasi talonpojille maata, vaikka ”pian kävi ilmi, että venäläiset talonpojat olivat olleet liian optimistisia”. Tätä lausumaa kai voi pitää kaunistelun ennätyksenä, sillä ironiaa se ei ole.

Suomen kommunistipuolueen perillisillä on tänä päivänä aivan toinen käsitys Lokakuun vallankumouksesta. Sitä osoittaa esimerkiksi entisten kommunistien lehden Kansan Uutisten tapa muistaa Lokakuun vallankumouksen vuosipäivää 7.11.2002. Puolueen pitkäaikainen toimihenkilö Oiva Björkbacka esitteli lehdessä viime vuonna Venäjällä julkaistun Aleksandr Jakovlevin tuhatsivuisen teoksen *Muistojen syöverit. Stolypinistä Putiniin*.

Jakovlevin johtopäätösten mukaan Lenin pyrki maailmanvallankumoukseen, mikä edellytti diktatuuria. Jakovlev kirjoittaa: ”Minä tulin syvästi vakuuttuneeksi, että lokakuun vallankaappaus oli vastavallankumous, joka aloitti rikollis-terroristisen fasististyyppisen valtion muodostumisen.” Jakovlevin mukaan taakse jäänyt vuosisata oli Venäjän historian traagisin. Björkbackan yhteenvedon mukaan: ”Valtionvastainen vallankaappaus 1917 avasi tien joukkoterrorille, joka muodostui järjestelmän poliittiseksi päälinjaksi.”

Läpikäyvä piirre sosialistisessa historiankirjoituksessa on usko vallankumouksen väistämättömyyteen ja oikeutukseen. Suomen historiassa ja keskustelussa tämä usko näkyy jatkuvana ja monikerroksisena tammikuun 1918 sosialistisen vallankumouksen puolusteluna ja jälkikäteisenä oikeuttamisena. Yhä vielä moni kuvittelee, että vallankumous oli ”väistämätön”, että se perustui ”kansan” osakseen saamaan sortoon. Tosiasiassa vallankumous oli häikäilemätön sotilaskaappaus, joka tuhosi demokratian, ihmisoikeuksien ja markkinatalouden tuhoamista merkinnyt.

Kapinakeväänä laillisen hallituksen pääministerinä toimineen Svinhufvudin merkitys Suomen sosialistisen vallankumouksen kukistajana on erittäin suuri.

Luulen, että vasta kun Suomen sosialidemokraattinen puolue pääsee lopullisesti sinuiksi puolueen uudelleen perustajan Väinö Tannerin kanssa, myös tämä sosialismin jäännös katoaa Suomen historian ja erityisesti itsenäistymisvaiheen tulkinnoista. Tannerin tyly aikalaistuomio Suomen vallankumouksen tekijöille osui naulan kantaan: ”Tulette taivuttamaan niskanne ja saattamaan työväenluokan häpeään.”

2003: Mihin Venäjä pyrki?

Minun sallittaneen aloittaa henkilökohtaisesti. Haluan onnitella P.E. Svinhufvudin muistosäätiön hallintoneuvoston varapuheenjohtajaa eversti Matti Lukkaria hänen uudesta teoksestaan *Lauri Sutela. Puolustusvoimain komentaja* (Otava 2003). Hän on jälleen kirjoittanut erinomaisen teoksen, jossa Lauri Sutelan vaiheiden kautta kuvataan Suomen historian merkittäviä käännekohtia. Ansaitusti eniten on huomiota kiinnitetty Sutelan toimintaan 1970-luvulla, kun hän torjui Neuvostoliiton yritystä yhteisiä sotaharjoituksia esittämällä sitoa Suomen kiinteämmin omaan vaikutuspiiriinsä. Se oli Neuvostoliiton kaksoisstrategian aikaa – saavutettujen asemien varmistamista liennytyksellä ja uusien asemien samanaikaista vyörytystä. Palaan tähän teemaan tuonnempana.

Haluan myös kiittää Matti Lukkaria siitä hienosta tavasta, jolla hän on käsitellyt kymmenen päivää sitten kuollutta ja viime perjantaina haudattua isääni, hovioikeudenneuvos Juuso Häikiötä. Hän oli jatkosodan aikana Pioneeripataljoona 12:n komentaja ja siinä tehtävässä komppanianpäällikkö Lauri Sutelan esimies. Isäni ehti saada Matti Lukkarin kirjan ja lukea sen. Voin välittää tekijälle myös isäni lämpimän kiitoksensa erinomaisesta teoksesta.

Haluan kiittää myös säätiön hallitusta ja erityisesti sen puheenjohtajaa akateemikko Eino Jutikkalaa hallituksen aktiivisesta työstä. Kuten toimintakertomuksesta tulemme havaitsemaan, on säätiö järjestänyt jälleen mittavan joukon teiniseminaareja. Säätiö on ollut myös aktiivinen perinteen vaalimisen alalla toimien Svinhufvudin Siperiaan karkotuksen muistoksi pystytetyn Väinö Aaltosen komean muistomerkin siirtämiseksi Luumäen käräjätalon pihalle.

Suomen kansainvälisen aseman kannalta tämän hetken keskeisin tapahtuma on Euroopan unionin perustuslain laatiminen. Vaikka äänivallan jaosta ei viikonvaihteessa päästy yksimielisyyteen, ehdittiin kuitenkin saavuttaa yksimielisyys turvallisuuspolitiikan kannalta merkityksellisimmästä asiasta eli turvatakuulausekkeesta.

Suomessa keskusteltiin yksinomaan siitä, onko jäsenvaltioiden velvollisuus auttaa toisiaan automaattinen. Suomi ja muut Natoon kuulumattomat maat vastustivat tätä lauseketta. Neuvottelujen jälkeen automaattinen avunantovelvoite jäi ennalleen ja siihen lisättiin yksi lause. Luen nyt uuden muodon saaneen turvatakuuartiklan ensimmäisen momentin:

Jos jokin jäsenvaltio joutuu alueeseensa kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, muilla jäsenvaltioilla on velvollisuus antaa sille apua kaikin käytettävissään olevin keinoin YK:n peruskirjan 51. artiklan määräysten mukaisesti. Tämä ei vaikuta tiettyjen jäsenvaltioiden turvallisuus- ja puolustuspolitiikan erityisluonteeseen.

Suomessa jotkut ovat tulkinneet, että liittoutumattomuus voisi jatkua ja jatkuisi tämän lisäyksen ansiosta. Mielestäni tälle tulkinnalle ei ole katetta. Perustelen kantaani sillä, mitä turvatakuulausekkeen toisessa momentissa sanotaan. Luen sen:

Tämän alan sitoumusten on edelleen oltava Naton puitteissa tehtyjen sitoumusten mukaisia, ja Nato on jäseninä oleville maille niiden yhteisen puolustuksen perusta ja sitä toteuttava elin.

Ensi vuoden toukokuussa 19 Euroopan unionin 25 jäsenmaasta on sekä Euroopan unionin että Naton jäseniä. On itsestään selvää, että turvatakuulausekkeen koko sisältö on sidottu Naton toimintaan. Näin ollen Suomi sitoutunut noudattamaan Naton puolustuspolitiikkaa ja elämään sen tekemien päätösten mukaisesti, vaikka emme olekaan sen jäseniä.

Mielestäni tulisi välttää sellaista kielenkäyttöä, jossa asiaa ei sanota aivan niin kuin se on. Meillä on siitä pitkäaikaista kokemusta yya-sopimuksen ajalta, jolloin sotilassopimuksen voimassa ollessa sanoimme olevamme puolueettomia. Puolueettomuus oli meidän toiveemme, mutta todellisuudella oli toisetkin kasvot, kuten Lauri Sutelan elämäkerta osoittaa.

Oikeampaa on nyt sanoa, että Suomi on torstaina 11.12.2003 sitoutunut Euroopan unionin yhteiseen puolustukseen, jota Nato toteuttaa. Kun sanomme, että olemme liittoutumattomia ja harjoitamme itsenäistä puolustusta, tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että Suomi ei ole Naton jäsen. Meidän puolustusjärjestelmämme on kuitenkin oltava täysin Nato-yhteensopiva, mutta me emme halua osallistua täysimittaisesti Naton päätöksentekoon.

Kun olemme presidentti P.E. Svinhufvudin muistoa kunnioittamassa, haluan tarkastella erästä historiallista vaihetta ja näkökulmaa Svinhufvudin luonteen valossa. Se liittyy käsitykseen Venäjän olemuksesta ja sen valtiollisista tavoitteista. Svinhufvudin valtiomiestoiminnan peruslähtökohtana oli se, että hän menetti sortokautena uskonsa sovintoon Suomen ja Venäjän välillä eikä hän uskonut Venäjän muuttuvan Suomelle edullisella tavalla. Tämä selittää nähdäkseni hänen selkeän peräänantamattoman linjansa. Ja se selittää sen, miksi hänen toimintansa oli niin johdonmukaista, kun Venäjä sitten ensimmäisessä maailmansodassa sortui.

Suomen itsenäistymisen jälkeisinä vuosikymmeninä Suomen ulkopoliittisen johdon lähtökohtana oli käsitys siitä, että ennemmin tai myöhemmin Venäjän raunioille vallankaappauksella

perustettu Neuvostoliitto pyrki hankkimaan takaisin Venäjän menetykset. Myös tämä perusarvio osoittautui oikeaksi, kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen marraskuun lopussa 1939. Kansan yksimielisyyttä ja puolustustahtoa selittää hyvin pitkälle se, että käsitys Neuvostoliiton tavoitteista oli yksiselitteinen.

En kuitenkaan nyt aio käsitellä enempää Suomen historiaa, vaan toista maailmansotaa seuranneen kylmän sodan päättymistä. Se kuuluu aikamme suuriin arvoituksiin. Historiassa selvitetään yleensäkin ensin tapahtumien kulku, mutta sen rinnalla alkaa vaikeampi pohdinta tapahtumien syistä, joka huipentuu keskusteluun historiaa liikuttavista voimista.

Tiedämme, että Berliinin muurin sortuminen syksyllä 1989 johti kaksi vuotta myöhemmin Neuvostoliiton kaatumiseen ja sitä kautta kylmän sodan päättymiseen. Mutta miksi Neuvostoliitto luopui tai joutui luopumaan imperiumistaan?

Yhden kiinnostavan näkökulman tähän maailmanhistorialliseen kysymykseen antaa amerikkalainen Venäjän historian tutkija Richard Pipes äskettäin ilmestyneissä muistelmissaan *Vixi. Memoirs of a Non-Belonger* (Yale University Press 2003). Pipes on kirjoittanut parikymmentä teosta Venäjän historiasta. Niistä tunnetuimpia ovat *Russia Under the Old Regime*, kaksiosainen elämäkerta Struvesta, useat teokset Venäjän lokakuun vallankumouksesta ja kommunismista. Richard Pipes toimi 40 vuotta Harvardin yliopiston historian professorina. Mutta sen lisäksi hän otti osaa maailmanhistorian tekemiseen tavalla, joka on noussut Yhdysvalloissa hänen muistelmateoksensa ansiosta suuren huomion kohteeksi.

Pipesin joutuminen mukaan keskeiseksi historian tekijäksi juontaa juurensa 1970-luvulle, jolloin elettiin niin sanotun liennytyksen eli détenten aikaa. Katsottiin että läntinen markkinatalousjärjestelmä ja Neuvostoliiton suunnitelmatalousjärjestelmä voivat ja tulevat elämään rinnakkain näköpiirissä olevaan tulevaisuuteen. Tasapainon takasi molemminpuolisen varmistetun tuhon oppi eli Mutual Assured Destruction (MAD). Sen opin mukaan kummallakin supervallalla oli niin paljon ydinaseita, että ne riittivät mahdollisen ydinhyökkäyksen tapahtuessa toiseen tuhoisaan vastaiskuun, millä varmistettiin se, ettei hyökkäystä kannata aloittaa.

Yhdysvaltojen tiedustelupalvelun CIA:n piirissä havaittiin kuitenkin vuonna 1976, että liennytyksen syvimmällä hetkellä – ETYK oli pidetty Helsingissä vuotta aiemmin – Neuvostoliitto rakensi jatkuvasti lisää ydinaseita. Alettiin epäillä, että Neuvostoliitto onkin luopumassa MAD-ydinaseopista ja rakentamassa sodan voittamiseen tähtäävää kapasiteettia. Kun tiedustelupalvelun piirissä ei päästy yksimielisyyteen Neuvostoliiton asevarustelun perimmäisistä tarkoituksista järjestettiin vertaileva tutkimus eli kutsuttiin ulkopuolisista asiantuntijoista koottu ryhmä – Team B – arvioimaan samaa informaatiota. Pipes tuli tämän B-asiantuntijaryhmän puheenjohtajaksi, olihan hän tehnyt elämäntyönsä kuvaten ja pohtien Venäjän ja Neuvostoliiton perimmäisiä tarkoituksia.

Pipesin ryhmä päätyi arvioon, että Neuvostoliiton varustelun tavoitteena oli hyökkäys pikemminkin kuin puolustus. Tämä käsitys vaikutti olennaisella tavalla presidentinvaalit vuonna 1981 voittaneen Ronald Reaganin politiikkaan. Ei vähiten siksi, että Richard Pipes siirtyi kahdeksi vuodeksi Reaganin hallinnon kansalliseen turvallisuusneuvostoon johtavaksi Neuvostoliiton asiantuntijaksi.

Perusmuutos, jonka aikaansaamisessa Pipesin rooli oli keskeinen, koski siis arviota Neuvostoliiton tavoitteista. Toinen olennainen käsityksen muutos koski sitä, että hänen mielestään neuvostojärjestelmä ei ole ikuinen, vaan sen pohja on pettävä. Sen vuoksi

neuvostojärjestelmä on horjutettavissa ja jopa kaadettavissa. Reaganin hallituksen politiikkana oli lisätä sotilasmenoja, mutta ei hyökätä Neuvostoliittoon, vaan pakottaakseen Neuvostoliiton johdon tekemään sisällään valinnan, riittävätkö sen voimavarat varustelukilpaan, vai siirtävätkö he toisen strategian omaksumisen kautta voimavarat siviilituotantoon.

Näin tapahtui vuonna 1985, kun Mihail Gorbatshovista tuli Neuvostoliiton johtaja. Neuvostoliitto alkoi siirtää voimavarojaan sotateollisuudesta siviilisektorille. Se merkitsi väistämättä muutoksia sen kansainvälisissä tavoitteissa.

”And the rest is history”, eli sen mitä siitä seurasi, me kaikki tiedämme.

Pipesin muistelmien opetus on siinä, että ajattelutavat, perusarvot historiaa liikuttavista voimista, ovat kaikkein tärkeimpiä. Hyvän ja pahan välisessä taistelussa hyvän puolen edustajat ajattelevat usein, että vastapuoli on yhtä rationaalinen ja maltillinen – näin kuvittelivat myöntövyyspolitiikan kannattajat Hitlerin edessä ja näin kuviteltiin Saddam Husseinin edessä 1990-luvulla, kun hän piti Yhdistyneitä Kansakuntia pilkkanaan.

Tiettyjen perusarvojen osalta ei ole kompromisseja. Näitä perusarvoja ovat oikeudenmukaisuus, vapaus ja kansanvalta. P.E. Svinhufvun perintö liittyy nimenomaan arvojen ja maailmankuvan kestävyYTEEN.

2004:

Puolitoista viikkoa sitten itsenäisyyspäivänä olin Vapaussodan Invalidien Muistosäätiön puolesta laskemassa tavan mukaan seppelettä vuonna 1920 pystytetylle Suomalaisten Vapaussotamuistomerkillä Vanhan kirkon puiston Bulevardin puoleisella laidalla. Toisena seppeleen laskijana oli Vapaussodan Helsingin perinneyhdistys. Sen puheenjohtaja Uolevi Langinmaa kertoi, että kahtena vuonna aikaisemmin näistä seppeleistä oli yöllä viety nauhat, mistä hän oli ilmoittanut poliisille. Kun asun lähellä, lupasin käydä iltakävelyllä koirapartion kanssa tarkastamassa ovatko seppelenauhat tallella.

Kun illalla menimme paikalle, meitä odotti yllätys. Olin synkin ajatuksin varautunut todistamaan tapojen turmelusta ja kohtaamaan surullisen näyn ryöstetyistä seppeleistä. Mutta siellä odottikin aivan erilainen yllätys. Muistomerkillä oli ilmestynyt kolmas, komea valkoisin kukin koristettu seppele. Sinivalkoisessa nauhassa luki: ”Isänmaan puolesta kaatuneille”. Mukana olivat Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta, Teknillisen Korkeakoulun Ylioppilaskunta, Kauppakorkeakoulun Ylioppilaskunta, Svenska Handelshögskolans Studentkår ja Sibelius Akatemian ylioppilaskunta. Pitkästä aika ylioppilaskunnat olivat elvyttäneet vanhan perinteen, jolla ne ovat halunneet osoittaa kunnioitustaan Vapaussodan sankarivainajille.

Tämä ilahduttava tapaus antaa aiheen kysyä, kertooko kunnianosoitus jotakin yleisempää ajan ilmapiiristä. Löytyisikö muita samankaltaisia myönteisiä yllätyksiä asenteiden muuttumisesta?

Presidentti Risto Rytin hämmästyttävä nousu toiselle sijalle Yleisradion Suuret suomalaiset äänestyksessä oli myös suuri yllätys. Rytihän ei ollut kelpuutettu lainkaan alkuperäiselle 99 vaikuttajan listalle – ainoana 10 hengen finalistista. Ja loppuäänestyksessä hän kiri selvästi kakkoseksi saaden vaikuttavat 80 790 ääntä.

Vaikka äänestys täytäkään ankarimpia kriteereitä moneen kertaan äänestämisen sallimisen vuoksi, kertoo Rytin saama äänimäärä sen, että niin sanottuna sotaan syyllisenä vankilaan kymmeneksi vuodeksi tuomitun tasavallan presidentin kunnia ja arvostus on lopullisesti palautettu. Toivon, että saamme vielä hänen korko- tai rintakuvansa Suomen Pankin yhteyteen, niin hänen muistonsa säilyisi kansan mielissä pysyvästi.

Osaltaan Rytin äänivyöryyn varmasti vaikutti hänen puolestaan esiintynyt kirjailija ja europarlamentaarikko Lasse Lehtinen. Jo sosialidemokraattisen puolueen historiaa käsitelleessä väitöskirjassaan *Aatetta jaloa ja alhaista mieltä* (2002) Lehtinen oli kirjassaan ”löytänyt” toisen maailmansodan aikana isänmaan pelastajien ydinjoukkoon kuuluneet Risto Rytin ja Väinö Tannerin ja heidän isänmaallisuutensa.

Kysymys ei tietenkään ole yksinomaan Risto Rytistä, vaan yleisemmin Suomen historian tulkinnasta. Asenteiden muutoksesta kertoo myös tapa, jolla suurimmat suomalaiset tiedotusvälineet kuten Helsingin Sanomat ja Yleisradio ovat kertoneet kesän ja syksyn 1944 tapahtumista. Suomen torjuntavoitto ja syksyn ja välirauhan vaikeudet – erityisesti Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin lakkauttaminen – ovat saaneet lavean ja asiallisen käsittelyn tiedotusvälineissä. Ilmapiiri on nyt toinen kuin kymmenen tai kaksikymmentä vuotta sitten. Puhumattakaan siitä ilmapiiristä, joka Suomessa vallitsi kolmekymmentä vuotta sitten, 1970-luvun alkupuolella.

Tuosta ajasta, 1970-luvusta, jota on myös nimitetty uusiksi vaaran vuosiksi, on ilmestynyt kolme kiinnostavaa tutkimusta, jotka haluan tässä mainita.

Dosentti Jari Leskinen on kirjoittanut Sotavahinkosäätiön historian otsakkeella *Tulevaisuuden turvaksi* (2004). Siinä kerrotaan, miten sota-ajan pommitusvauriot maksettiin. Tuhojen korvaamiseksi perustetut Sotavahinkoyhdistys ja Irtaimiston sotavahinkoyhdistys loivat maailmassa ainutlaatuisen järjestelmän, jossa rauhan ajan palovakuutukset ulotettiin koskemaan myös sota-ajan vahinkoja ja vahinkojen taakka jaettiin kaikkien vakuutusnottajien kesken.

Kirjassa on toinenkin kiinnostava ja ajankohtainen tarina. Yhdistykset muuttuivat Sotavahinkosäätiöksi, joka on olemassa siltä varalta, että maatamme jälleen pommitetaan. Säätiön johtomiehet havaitsivat 1970-luvulla vasemmistoradikalismien uhkaavan korkeakoululaitosta ja vapaata moniarvoista tiedonvälitystä. Niinpä he suuntasivat säätiön voimavaroja Korkeakoulu- ja tiedepoliittisen tutkimussäätiön ja Vapaan koulutuksen tukisäätiön kautta vastataisteluun. Säätiö lahjoitti myös viestinnän professorin Helsingin yliopistoon, minkä ansiosta Osmo A. Wiio onnistui luomaan vastapainon ja tehokkaan koulutuksen Tampereen punaiseksi vallankumouspropagandaksi muuttuneelle Kaarle Nordenstrengin ja Pertti Hemanuksen opetukselle.

Tampereen tiedotusvallankumouksesta kertoo professori Esko Salmisen tuore teos *Viestinnällä vallankumoukseen* (2004). Omanlaisensa yllättävä ajan merkki on myös se, että Salmisen teos nousi yhdeksi Tieto-Finlandia-ehdokkaaksi. Samaa aihepiiriä, mutta toisesta näkökulmasta, käsittelee Jarkko Vesikansan väitöskirja ”*Kommunismi uhkaa maatamme*”.

Kommunisminvastainen porvarillinen aktivismi ja järjestötoiminta Suomessa 1950-1968 (2004). Siinä käsitellään perusteellisesti ennen muuta Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiötä, tietojen hankkimista kommunistien suunnitelmista ja monitasoisen julkisen ja salaisen vastatoiminnan järjestämistä.

Jarkko Vesikansa mainitsee väitöskirjassaan, että ”myös Svinhufvud-säätiö käynnisti samoihin aikoihin valistustoimintaa”. Hän viittaa niin sanottuihin teiniseminaareihin, joita Svinhufvud-säätiö on järjestänyt.

On syytä muistuttaa mieliin, mitä akateemikko Jutikkala kertoo seikkaperäisessä Kronikassaan Svinhufvud-säätiöstä (teoksessa Seikko Eskola, *P.E. Svinhufvud ja nykyaika*, 1998) säätiön toiminnasta tällä saralla. Säätiön hallituksen piirissä kiinnitettiin huomiota jo vuonna 1964 Ylioppilaslehden ja eräiden teinilehtien ”epäisänmaalliseen ja maanpuolustusvastaiseen kirjoitteluun”. Vuonna 1967 vuosikokouksessa ministeri Rainer von Fieandt ”katsoi tärkeäksi säätiön toiminnan suuntaamista siten, että se muodostuisi vastapainoksi nykyisin esiintyvälle epäisänmaallisille ilmiöille”.

Vuonna 1972 käynnistyi akateemikko Jutikkalan aloitteellisuuden ja aktiivisuuden ansiosta luennointitoiminta ja monien kokeilujen jälkeen vuodesta 1978 järjestäytyneempi seminaaritoiminta. Laajamittaisena se on koostunut mittavan luennoitsijajoukon ja vuosien mittaan tuhansiin nousevan osanottajajoukon eri puolille maata pohtimaan isänmaan historian kriittisiä vaiheita. Haluan tässä yhteydessä osoittaa akateemikko Jutikkalalle ja kaikille luennoitsijoille ja seminaarien järjestäjille Svinhufvud-säätiön lämpimän kiitoksen tästä seminaaritoiminnasta, joka on hyvin merkittäväällä tavalla vaikuttanut maamme ilmapiiriin muuttumiseen ja kansallisen historiakäsityksen leviämiseen ja vakiintumiseen.

Kun jälleen palataan ajan merkkeihin, voidaan kysyä, vieläkö radikalismi uhkaa maamme siinä määrin ja siinä muodossa, että aihetta vastatoimintaan yhä on?

Millainen on ajan henki seminaaritoiminnan näkökulmasta? Jotakin muutoksesta kertoo se, että Kajaanissa järjestetyn teiniseminaarin järjesti Pirkkalan monisteena tunnetun marxilaisen historianväärennöksen yhtenä tekijänä tunnettu historianopettaja. Hän oli nyt kokonaan toisella kannalla. Hän oli koostunut suuren ja innostuneen oppilasjoukon kuulemaan luentoja isänmaan historiasta.

Itse olin mukana Oulussa, jossa väärinkäsityksen johdosta teinien sijasta koko lauantaipäivän kestäneitä neljää luentoja oli kuulemassa monta kymmentä Oulun seudun historianopettajaa. Väärinkäsitys oli mielestäni onnekas, sillä näin saimme tilaisuuden muodostaa kuvan opettajien näkemyksistä ja tilaisuuden keskustella heidän kanssaan. Ainakaan Oulussa ei näyttänyt siltä, että vääristynyt historiakuva kaipaisi oikaisua. Sen sijaan opettajat vaikuttivat kiitollisilta, kun saivat tilaisuuden keskustella historiantutkimuksen uusimmista tuloksista.

Mielestäni koskaan ei kannata tehdä liian nopeita johtopäätöksiä historiantutkimuksen ja opettajien koulutuksen muuttumisesta tai tiedotusvälineiden asenteiden tervehtymisestä. Svinhufvud-säätiön hallitus varmasti miettii, miten on viisainta mitäkin toimintamuotoa jatkaa.

Haluan lopuksi esittää muutamia ajatuksia siitä, millaisen haasteen kansallinen historiankirjoitus kohtaa tänä päivänä. Niistä ensimmäinen on Suomen historian opetustuntien määrän vähäisyys kouluissa. Jo se on vahva peruste sille, että keskeisten historian tapahtumien esiin tuomiseksi tehdään runsaasti työtä varsinaisten koulun opetustuntien ulkopuolella.

Toisena haasteena näen historiakuvasen monipuolistumisesta seuraavan maailmankuvan pirstoutumisen. Tieteen puolella näemme, miten historiantutkimus leviää koko ajan uusille aloille. Esiin nousee arjen, sosiaalisten suhteiden, talouden, esineiden, muodin ja monikulttuurisuuden näkökulmia. Mutta historian opetuksessa niin nousevalle nuorisolle kuin

suurelle yleisölle tulee aina olla tilaa kansallisvaltion selviytymisen ja sen perustana olevien arvojen suurelle kertomukselle.

Kolmantena haasteena haluaisin tuoda esiin jatkuvan uhkan, joka syntyy kansallisuusaatteen merkityksen vähättelemisestä. Euroopan unionin jäsenenä Suomi joutuu kohtaamaan sen uudella tavalla. Myös integraation syvetessä on syytä muistaa, että itsenäisen kansallisvaltion synty ja selviytyminen ovat yhä edelleen suomalaisuuden kovinta ydintä. On nähtävä ja tunnustettava, että Euroopan integraatio syvenee kansallisuusaatteen ansiosta, ei siitä huolimatta. Vain itsenäiset ja omasta historiastaan syvästi tietoiset kansakunnat voivat syventää keskinäistä yhteistyötään. Ei ole Euroopan historiaa ilman Suomen historiaa.

Me täällä tiedämme, että suomalaisen kansakunnan itsenäisyyden hankkimisen ja varmistamisen ydinjoukkoon kuuluu oikeustaistelija, puhemies, prokuraattori, pääministeri, valtionhoitaja ja presidentti P.E. Svinhufvud. Hänen elämäntyönsä tärkein ja kestävin osa on rohkea tarttuminen niihin mahdollisuuksiin, jotka Suomen itsenäistymiselle aukesivat vuonna 1917 sekä päättäväinen toiminta itsenäisyyden julistamiseksi ja varmistamiseksi erittäin vaikeissa oloissa.

Tavoitteeksi voimme asettaa Suomen itsenäistymisen satavuotisjuhlan vuonna 2017. Perusteellista tieteellistä tutkimusta ja perinnetyötä on hyvä tehdä, kun mielessä on selvä tavoite. Iloitkaamme siitä, että kansalliset arvot ovat vahvistumassa. Ja tehkäämme työtä isänmaan historian tuntemuksen lisäämiseksi. Ja vaalikaamme presidentti P.E. Svinhufvudin perintöä niin, että Suomen kansa muistaa hänet vuonna 2017 suurimpien suomalaisten kärkejoukossa. Svinhufvud sanoi: ”Meistä itsestämme, meistä suomalaisista siis riippuu pysymmekö kansakuntana pystyssä.” (Terijoen laulujuhalla 24.6.1913, *Ukko-Pekka puhuu* 1986, s. 52)

2005: Vapaussodan perinnetyö

Muutama viikko sitten sai ensi-iltansa vaikuttava elokuva ”Lupaus”. Se kertoo kolmen lotan tarinan talvi- ja jatkosodassa. Elokuva on samalla kertaa järjestöhistoria, kunnianteko ja aikalaiskuvaus. Tarinoiden kautta se tekee kunniaa, aikanaan maailman suurimmalle naisjärjestölle, Lotta Svärdille, jonka panos Suomen itsenäisyyden puolustamiseksi oli ratkaisevan tärkeä.

Mutta elokuva on myös kuvaus nuoren itsenäisen kansakunnan arvoista. Lottien kultaisissa sanoissa tiivistyvät velvollisuudentunto, vaatimattomuus, rehellisyys. ”Muista edustavasi isänmaallista järjestöä!”

Elokuva on saanut tavattoman paljon huomiota ja katsojia. Sitä voidaan pitää 1991 Finlandia-talon juhlasta alkaneen lottien uuden arvostuksen ja historiankirjoituksen yhtenä suursaavutuksena. Julkisen mielipiteen ja valtiovallan asenteen on kääntänyt määrätietoinen perinne- ja tutkimustyö, historiankirjoitus ja ennen kaikkea järjestötoiminta.

Samanlainen projekti on Suomen itsenäistymisvaiheen historiankirjoituksen vääristymien oikaiseminen. Itsenäistymisvaiheesta kirjoitetaan vieläkin ensi sijassa aseellisen kapinan tehneen punaisen puolen arvojen näkökulmasta. Johtoajatuksena on täysin virheellinen uskomus, että niin sanottu kansa nousi muka oikeutettuun kapinaan sortajia vastaan, kun kyseessä oli maailman kansanvaltaisimman eduskunnan ja yhteiskuntajärjestyksen kumoaminen, aseellinen kapina.

Perinnetyön lähimmäksi tavoitteeksi tulee asettaa vapaussodan 90-vuotismuisto vuonna 2008. Vapaussodan perinnejärjestöt ovatkin ryhtyneet valmistautumaan tähän muistovuoteen hyvässä yhteisymmärryksessä. Ensi vuonna juhlitaan Snellmanin syntymän 200-vuotismuistoa lukuisin tapahtumin. Teemana on sivistys. Sen rinnalla vietetään äänioikeusuudistuksen ja eduskunnan 100-vuotisjuhlia. Seuraavana vuonna 2007 siirrytään luontevasti muistamaan Suomen itsenäistymistä 90 vuotta sitten.

Tämä on hyvä järjestys, joka antaa oikean näkökulman: ensin Suomeen rakennettiin sivistystä ja oikeusvaltiota, sitten luotiin aito kansanvalta, jonka avulla saavutettiin itsenäisyys. Keväällä 1918 jouduttiin puolustamaan ase kädessä sekä kansanvaltaa että itsenäisyyttä. P.E. Svinhufvudin rooli näissä vaiheissa oli ratkaisevan tärkeä.

Oma säätiömme voi valmistautua näihin tapahtumiin kehittämällä P.E. Svinhufvudin Internet-sivustoa, joka on tänä vuonna avattu Vapaussodan Invalidien Muistosäätiön nettisivulla www.vapaussota.fi. Toinen kohde, jota meidän tulee mahdollisuuksien mukaan tukea, on Kotkaniemen museon kehittäminen niin, että Svinhufvudin toiminta eduskunnan ensimmäisenä puhemiehenä ja sitten prokuraattorina, pääministerinä ja valtionhoitajana 1917–1918 tulevat asianmukaisesti huomioon otetuiksi tulevien juhluvuosien merkkitapahtumissa. Säätiömme on julkaisemassa uuden, laajennetun ja useilla kuvilla varustetun painoksen siitä Svinhufvud-julkaisusta, jota museossa jaetaan.

Säätiömme näkymien lisäksi näissä avauspuheenvuoroissa on ollut tapana tarkastella jotakin itsenäiselle Suomelle tärkeää ja ajankohtaista kysymystä, jonka tarkastelussa voimme hyödyntää Svinhufvudin elämäntyöstä saatavia näkökulmia. Tällä hetkellä kansakunta keskustelee Suomen päätöksenteosta kansainvälisen kriisinhallinnan joukkojen lähettämisen osalta, Euroopan unionin puolustuksesta sekä presidentin valtaoikeuksista, ajankohtaisena taustana ensi tammikuun presidentin vaali.

Eduskunnan puhemiehenä parlamentaarisen kansanvallan keulakuvaksi ja symboliksi muodostuneesta P.E. Svinhufvudista tuli vahvan valtionpäämiehen roolin kannattaja vasta keväällä 1918, traagisen kapinan ja sen kukistamiseksi käydyn sisällissodan aikana. Kun parlamentaarinen järjestelmä ei ollut kyennyt estämään kapinaa, seurasi vastareaktion turvautuminen perustuslailliseen monarkiaan. Sen hän katsoi vahvistavan itsenäisyyttä ja turvaavan ”puoluepyyteitten yläpuolella oleva kansanvaltaiselle pohjalle perustuva hallitus”, kuten hän sanoi 18.5.1918 Uudelle Suomettarelle.

Hyvin pian Svinhufvud oppi, että luja hallitusvalta ja kansanvallan puolustus oli saavutettavissa vain laajalla kansanvaltaisten puolueiden yhteistyöllä, mikä johti tasavaltaiseen hallitusmuotoon, mutta myös kansan valitseman presidentin nimittämiseen ja vahvojen valtaoikeuksien antamiseen hänelle.

Hän itse joutui turvautumaan perustuslain antamiin valtionpäämiehen valtaoikeuksiin ja niitä venyttämäänsäkin, kun hänen tehtäväkseen tuli Mäntsälän kapinan kukistaminen. Siitä näimme televisiossa eilen hienon puolen tunnin dramatisoinnin. Svinhufvudin tinkimätön laillisuuskanta, jota hän toteutti presidenttinä, oli ratkaisevan tärkeän rauhanomaisen ja kansanvaltaa vahvistavan käänteen takana. Jo virkaanastujaispuheessaan 1931 hän oli luvannut: ”Oikeusturvan ylläpitäminen on valtiovallan tärkein velvollisuus.” Ehkä me tässä säätiössä voisimme kiinnittää entistä enemmän huomiotamme Svinhufvudiin oikeustaistelijana ja oikeusturvan ylläpitäjänä.

Myöhemminä vuosina sota ja sen jälkeinen Neuvostoliiton uhka Suomen yllä perustelivat osaltaan presidenttien vahvaa roolia ulkopolitiikassa. Tämä perustelu ei tosin ole aukoton, sillä esimerkiksi 1950-luvun alkupuolella presidentti Paasikivi oli varsin rauhallisesti taustalla ja maan hallitusta ja sen politiikkaa, myös ulkoasioissa, johti pääministeri. Toki tämä tapahtui presidentin myötävaikutuksella, tai ”yhteistoiminnassa”, kuten nykyisen perustuslain sanamuoto kuuluu.

Mutta vuodesta 1995 Suomi on ollut Euroopan unionin täysivaltainen jäsen. Voidaanko todella ajatella, että meillä tarvitaan valtiollinen instituutio, presidentti, joka voisi jotenkin kumota sen harkinnan, jonka vaaleilla valittu eduskunta ja sen luottamusta nauttiva pääministerin johtama enemmistöhallitus on rakentanut? Oma kantani on kallistunut koko ajan yhä enemmän siihen suuntaan, että näin ei voi olla. Vallan kolmijako-oppi tarkoittaa lainsäädäntövallan, toimeenpanovallan ja tuomiovallan keskinäistä riippumattomuutta ja toisiaan tasapainottavaa roolia. Siinä presidentti ja valtioneuvosto ovat kumpikin osa samaa toimeenpanovaltaa.

Sen sijaan Svinhufvud voi olla hyvä esimerkki henkilöstä, joka – Ståhlbergin, Mannerheimin ja Tannerin tapaan – nautti kansan luottamusta, jolla oli auktoriteettia ja karismaa, täysin riippumatta heidän muodollisesta asemastaan ja sen valtaoikeuksista. He olivat kansakunnan maamerkkejä, majakoita, myös yksityishenkilöinä. Isänmaan asiaa voi ja tulee edistää vahvasti, sitkeästi ja arvokkaasti riippumatta siitä tehtävästä, mikä meillä kulloinkin sattuu olemaan.

Lopuksi minulla on vielä tärkeä asia toimitettavana. Akateemikko Eino Jutikkala on edistänyt isänmaamme asiaa monessa tehtävässä. Yksi niistä on ollut tämä säätiö. Akateemikko Jutikkala on toiminut hallituksen puheenjohtajana vuodesta 1971. Hän on edistänyt erityisesti Suomen itsenäisyyttä, sen saavuttamista ja varmistamista valaisevaa historiatietoisuuden. Akateemikko Jutikkala on toiminut nuorisoseminaarien järjestäjänä, kirjallisuuspalkinnon kehittäjänä – ja myös suurlahjoittajana, sillä perustuuhan säätiön varsin huomattava omaisuus hänen lahjoitukseensa.

Akateemikko Jutikkalan idearikkaus, väsymätön tarmo ja sitkeys ovat toteuttaneet säätiön tarkoituksia. Kaikessa hän on pitänyt huolta korkeimmasta tieteellisyydestä, asioiden luotettavuudesta ja objektiivisuudesta, mutta ennen kaikkea yleistajuisuudesta ja sanan levittämisestä.

Viime vuonna akateemikko Jutikkala luopui aktiivisesta hallituksen vetämisestä. Säätiö on päättänyt muistaa Eino Jutikkalan P.E. Svinhufvudin muistosäätiön hyväksi tekemää työtä myöntämällä hänelle erityisen tunnustuspalkinnon.

2006: Sata vuotta eduskuntaudistuksesta

Maailmanpolitiikan suuret käänneet heijastuvat myös Suomen asemaan. Svinhufvudin perinnön mukaisesti meidän suomalaisten tulee herkällä korvalla kuunnella maailmanpolitiikan ääniä ja yrittää ymmärtää suurvaltojen ja etenkin naapurimme Venäjän tilaa ja pyrkimyksiä.

Maailma on nyt vedenjakajalla. Äskettäin pidettyjen Yhdysvaltojen kongressivaalien seurauksena valta vaihtui sekä edustajanhuoneessa että senaatissa. Yhdysvallat tulee arvioimaan uudelleen kansainväliset sitoumuksensa, yhteistyökuvionsa ja menettelytapansa. Ei kuitenkaan

pidä kuvitella, että Yhdysvaltojen rooli maailmanpolitiikassa tämän seurauksena vähenisi. Päinvastoin uskon sen kasvavan sen jälkeen, kun sen aineelliset ja henkiset voimavarat vapautuvat raskaaksi osoittautuneesta sitoutumisesta Irakiin. Suurvallan kunnia ei kestä tappiota eikä tappion myöntämistä, vaan edellyttää – vallassaolijoiden puoluekannasta riippumatta – voiman näyttöä ja käyttöä sekä aktiivista omien etujen ajamista.

Omalla lähialueellamme suuri muutos on Venäjän vahvistuminen. Se elää eräänlaista siirtymätalouden aikaa, jota voi verrata NEP-kauteen Venäjän vallankumouksen jälkeen 1920-luvulla. Siirtyykö maa sen jälkeen demokratiaan, vai palaako se aggressiiviseen imperialismiin kuten tapahtui 1928, jää nähtäväksi. Tällä hetkellä tietty vakaus ja talouden kasvu kuitenkin antavat Suomelle taloudellisia mahdollisuuksia.

Venäjä on vahvistunut öljyn maailmanmarkkinahinnan nousun avulla. Energiakysymys on noussut politiikan keskiöön niin Suomessa kuin Euroopan unionissakin. Öljyn ja kaasun kuljetukset Suomen kautta ja Suomen lähialueilla tulevat hallitsemaan lähivuosien näkymiä. En usko, että Venäjä on öljyn osalta sen hankalampi kumppani kuin öljyntuottajamaiden yhteisjärjestö OPEC on vuosien mittaan ollut. Ostajan ja myyjän intressit ovat kuitenkin pitkän päälle yhtenevät. Euroopan on ratkaistava itse oma energiakysymyksensä, ja jos se jää täysin riippuvaiseksi ulkopuolisesta energiasta ja etenkin yhdestä toimittajasta, se tietenkin antaa mahdollisuuden kiristää itseään energian hinnalla ja saatavuudella.

Eilen tuli kuluneeksi 50 vuotta presidentti J. K. Paasikiven kuolemasta. Paasikivi ja P.E. Svinhufvud olivat kiinteässä yhteistyössä etenkin vuonna 1918, kun Svinhufvudista tuli toukokuussa valtionhoitaja ja Paasikivestä pääministeri.

Heillä oli kaksi pyrkimystä. Ensimmäinen liittyi syvään pettymykseen, jonka aiheutti Helsingissä tammikuussa 1918 tehty sosialistinen sotilasvallankaappaus, joka osoitti parlamentarismien heikkouden. Siksi he päätyivät kannattamaan vahvaa valtionpäämiestä.

Toiseksi he pyrkivät ratkaisemaan Suomen turvallisuusongelman muuttamalla Suomen hallitusmuodon. Eduskunta hyväksyi 7.8.1918 äänin 75-32 Suomelle uuden perustuslaillista monarkiaa noudattavan hallitusmuodon. Sen lukeminen tänä päivänä antaa monta hyödyllistä osviittaa. Esimerkiksi 6 §:ssä sanotaan: ”Kuninkaan tulee oikeutta ja totuutta vahvistaa, rakastaa ja edistää, mutta nurjuutta ja vääryyttä estää ja kieltää.”

Hankkeen taustalla ei ollut aatelistarvojen aikaansaaminen eikä hovin luominen – arvonimien jakaminen ja hovia muistuttavien vaikuttajaverkostojen luominen on onnistunut myös tasavallalta – , vaan vakava turvallisuuspoliittinen pyrkimys varmistaa Saksan tuki aggressiivista ja vallankumousta levittävää Neuvosto-Venäjää vastaan. Kun Saksa kuitenkin hävisi maailmansodan, kuninkaasta ja monarkiasta luovuttiin, ja Suomelle säädettiin tasavaltainen hallitusmuoto. Siinä presidentti sai kuitenkin nykyisiä kuninkaita huomattavasti vahvemmat parlamentarismia rajoittavat valtaoikeudet, jotka purettiin Suomessa vasta vuoden 2000 perustuslaissa.

Parlamentarismi ei tarkoita sitä, että maassa olisi heikko hallitus ja valtiollista elämää johdettaisiin eduskunnasta. Päinvastoin ja erityisesti EU:n oloissa eduskunnan luottamusta nauttivan valtioneuvoston ja sitä johtavan pääministerin rooli korostuu. Suomessa on vieläkin ratkaisematta valtionpäämiehen eli presidentin todellinen poliittinen rooli ja tehtävä. Presidentti ei voi olla mikään hallituksen ja eduskunnan vastapaino saati kumoaja. Presidentti voisi olla ja

hänen tulisi olla kansakuntaa kokoava ja yhdistävä voima. Hänen tulisi edustaa ennen kaikkea kansallista traditiota, vahvistaa ja uudistaa sitä.

Parlamentarismien luonnetta ja tilaa voidaan pohtia myös eduskuntauudistuksen 100-vuotispäivän näkökulmasta. Lainaan tähän kaksi P. E. Svinhufvudin kannanottoa sadan vuoden takaa.

Käsiteltäessä säätyvaltiopäivien korvaamista yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valitulla yksikamarisella eduskunnalla Svinhufvud lausui Ritarihuoneella 28.5.1906:

”Käsiteltävänä oleva armollinen esitys sisältää niin suuren edistysaskeleen yhteiskunta-reformien alalla, että se on riemulla otettu vastaan kaikkialla maassamme. Kun tämä esitys kerran tulee laiksi, niin valtiopäivät sen jälkeen edustavat kaikkia kansankerroksia, valtiopäiviemme takana tulee silloin seisomaan kansamme kokonaisuudessaan. Ja tämä seikka, jos mikään on varsin tärkeä meille ja meidän maallemme, asemamme kun sekä taloudellisessa että valtiollisessa suhteessa on verrattain tukala.”

Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan puhemieheksi valittiin P. E. Svinhufvud. Hän loi pitkälle sen arvokkuutta tavoittelevan tyylilajin, jolla eduskuntatyötä pyritään tekemään. Hän ymmärsi, että kansan tuki parlamentarismille nojaa pitkälle myös sen varassa, että kansan valitsemat edustajat käyttäytyvät vakaasti ja arvokkaasti ajaessaan äänestäjien ja koko kansakunnan etua. Tultuaan valituksi puhemieheksi Svinhufvud lausui kansanedustajille 23.5.1907:

”Minun asiani lienee tässä ainoastansa myös puolestani lausua se harras toivomus, että uuden eduskunnan työt ovat rakkaalle, monta kovaa kokeneelle isänmaallemme tuottavat onnea ja siunausta. Meidän pienelle kansallemme, jonka kehitystä ulkonaiset olot niin suuresti saattavat rajoittaa, on sitä tärkeämpää, että eduskunta toimii arvokkaasti ja suorittaa työnsä hyvin ... Ryhtykäämme siis työhömme sillä lujalla aikomuksella, sillä lupauksella, että silmämääränämme työssämme on oleva isänmaan henkinen ja aineellinen kohoaminen ja samalla myös Suomen kansan eheys.”